



MŁODZIEŻOWY SEJMIK
WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO



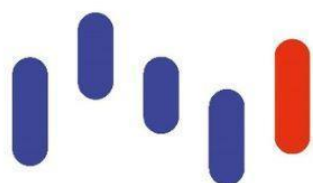
URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO



research
solutions
strategy

Diagnoza sytuacji społeczno-demograficznej w kontekście wspierania osób młodych

Wskazujemy
drogę



WWW.ASMRESEARCH.PL

Raport

Czerwiec 2023

Zamawiający:

Województwo
Świętokrzyskie -
Urząd Marszałkowski
Województwa
Świętokrzyskiego
w Kielcach

Spis treści

Autorzy i osoby zaangażowane w opracowanie raportu	3
Wprowadzenie	4
Dokumenty o charakterze strategicznym dotyczące młodzieży	5
Obraz statystyczny młodzieży województwa świętokrzyskiego	9
Podstawowe dane demograficzne	9
Edukacja i szkolnictwo wyższe w województwie	11
Edukacja przedszkolna	11
Edukacja w szkołach podstawowych	11
Kształcenie w szkołach ponadpodstawowych	11
Edukacja domowa	12
Wychowanie pozaszkolne	13
Szkolnictwo wyższe	13
Aktywność społeczna młodzieży	16
Funkcjonowanie organizacji pozarządowych	16
Udział w wyborach	18
Młodzieżowe rady funkcjonujące przy jednostkach samorządu terytorialnego	20
Zaangażowanie polityczne	21
Aktywność w samorządach szkolnych i studenckich	22
Wolontariat	23
Przedsiębiorczość młodzieży	24
Ekologia i środowisko	39
Wyniki analizy projektów zgłoszonych do Banku Pomysłów i Inicjatyw Młodzieżowych oraz dotychczas realizowanych przez samorząd wojewódzki przedsięwzięć wspierających aktywność społeczną	40
Wyniki z przeprowadzonych warsztatów	53
Warsztaty I - Przedsiębiorczość	53
Warsztaty II – Edukacja i tożsamość regionalna	56
Warsztaty III – Aktywność społeczna	60
Warsztaty IV – Ekologia	63
Wnioski i rekomendacje	66
Bibliografia	72
Spis wykresów i tabel	74



Autorzy i osoby zaangażowane w opracowanie raportu

dr Jakub Grabowski - posiada tytuł naukowy doktora w dziedzinie nauk społecznych tj. ekonomii;

dr Maria Kotkiewicz - posiada tytuł naukowy doktora w dziedzinie nauk społecznych tj. w dyscyplinie nauk o polityce i administracji;

Malwina Pietrzyk - posiada tytuł naukowy magistra w dziedzinie nauk społecznych tj. mgr socjologii;

Aneta Gierowska - Specjalista ds. analizy ilościowej;

Ewelina Baryła-Zapała - posiada tytuł naukowy magistra w dziedzinie nauk społecznych tj. dziennikarstwa i komunikacji społecznej.



Wprowadzenie

Niniejszy raport powstał na potrzeby przygotowania dokumentu strategicznego „Młodzi dla Świętokrzyskiego 2030+”.

W pierwszej części poniższego opracowania przedstawiono i omówiono dokumenty o charakterze strategicznym, które dotyczą młodzieży. Wyżej wymienione dokumenty przedstawione zostały na poziomie europejskim, krajowym jak i regionalnym. Kolejna część raportu przedstawia obraz statystyczny młodzieży w podziale na edukację, aktywność społeczną, rynek pracy, przedsiębiorczość młodych oraz ekologię.

Trzecia część niniejszego opracowania zawiera wyniki projektów, które zostały zgłoszone do Banku Pomysłów i Inicjatyw Młodzieżowych oraz realizowanych przez samorząd województwa przedsięwzięć wspierających aktywność społeczną młodych mieszkańców regionu.

Ostatnia z części niniejszego opracowania zawiera wyniki z przeprowadzonych warsztatów oraz wnioski i rekomendacje strategiczne wynikające z wykonywanych prac analityczno-diagnostycznych oraz warsztatów.

Autorzy niniejszego opracowania każdorazowo korzystali w takich sytuacjach z innych źródeł zastanych, w tym raportów, opracowań naukowych, których pełny spis znaleźć można w załączniku do opracowania statystyczno-diagnostycznego.

Dokumenty o charakterze strategicznym dotyczące młodzieży

Punktem wyjścia i inspiracją dla działań dotyczących polityki młodzieżowej, prowadzonych w państwach członkowskich UE są kierunki wskazywane na szczeblu Parlamentu Europejskiego i Komisji Europejskiej. 26 listopada 2018 r. została przyjęta rezolucja w sprawie nowej **Strategii UE na rzecz młodzieży na lata 2019-2027**, w której proponuje się następujące działania skierowane do młodego pokolenia:

- wspieranie udziału osób młodych w życiu obywatelskim i demokratycznym;
- nawiązywanie kontaktów między młodymi ludźmi w całej Unii Europejskiej i poza nią, aby wspierać dobrowolne zaangażowanie, mobilność edukacyjną, solidarność i zrozumienie międzykulturowe;
- wspieranie upodmiotowienia młodzieży poprzez jakość, innowacyjność i uznawalność pracy z młodzieżą.

Główny nacisk w dokumencie skierowany jest na wzmacnianie zaangażowania młodzieży w życie społeczne i jej obywatelskie upodmiotowienie. Zwraca się ponadto uwagę na potrzebę wzmacniania roli młodzieży jako generacji, która w większym zakresie powinna decydować o przyszłości.

Z przyjętych wyjściowo założeń wynikają programy UE na rzecz młodzieży, takie jak: **Erasmus+** (unijny program na rzecz kształcenia, szkolenia, młodzieży i sportu) czy **Europejski Korpus Solidarności**. Poza tym przewiduje się działania mające na celu wspieranie młodzieży w takich obszarach jak:

- korzystanie z dobrej jakości oferty poszukiwania pracy, ustawiczne kształcenie, przygotowanie zawodowe lub staż w ciągu czterech miesięcy od uzyskania statusu osoby bezrobotnej lub zakończenia kształcenia formalnego;
- przestrzeganie praw dziecka, czyli osób do 18 roku życia;
- korzystanie z cyfrowych zasobów edukacyjnych i udział w debacie publicznej;
- promowanie możliwości rozwoju w UE w różnych dziedzinach, takich jak wolontariat, praca, nauka, kultura i kreatywność i wiele innych;
- wsparcie skierowane do młodych dziennikarzy zainteresowanych polityką regionalną UE.

Generalnie wzmacniane ma być zaangażowanie młodych ludzi w życie publiczne, likwidacja nierówności w dostępie do wykształcenia czy dobrej jakości zatrudnienia (równy start) oraz rozwijanie szeroko rozumianej współpracy i kontaktów z rówieśnikami. Podkreśla się również potrzebę instytucjonalnego wspierania pracy z młodzieżą.

Polityki europejskie są swego rodzaju wyznacznikiem i inspiracją dla polityk prowadzonych na szczeblach krajowych i regionalnych. Najważniejszy jest szczebel regionalny, bowiem to właśnie samorząd województwa najbardziej odczuwa zmiany demograficzne i ma

horyzontalny ogląd na zmiany w regionie, może tworzyć narzędzia aby oddziaływać na wspomniane wyżej niekorzystne trendy demograficzne lub ograniczać ich negatywne skutki. **Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+** w niewystarczający sposób uwzględnia problemy młodego pokolenia, nie rozwija kluczowych zagadnień w kontekście migracji oraz nie uwzględnia korelacji pomiędzy poczuciem przywiązania do regionu a zaangażowaniem na jego rzecz. Towarzyszy temu brak instrumentów zachęcających do pozostania i osiedlania się w regionie powoduje odpływ młodych ludzi (*Strategia.*, str. 21). Nakładają się na to oczywiście słabsze w porównaniu do średniej ogólnokrajowej parametry ekonomiczne (*Strategia (...)*, str. 22). Na dzień opracowywania niniejszego dokumentu¹ Samorząd Województwa Świętokrzyskiego nie dysponuje odpowiednimi instrumentami aktywizującymi, które mogłyby oddziaływać na młodzież.

W odpowiedzi na zdiagnozowane problemy, wśród postulowanych wyjściowo reakcji na sytuację społeczno-demograficzną w odniesieniu do młodych proponuje się:

- wspieranie rozbudowy infrastruktury umożliwiającej zakładanie rodzin ludziom młodym i skłaniające ich do osiedlania się na terenie województwa świętokrzyskiego – na szczeblu regionalnym zwraca się szczególną uwagę na kwestię zapewnienia odpowiedniej jakości życia jako czynnika mogącego zachęcić młodych ludzi do uznania województwa świętokrzyskiego za atrakcyjne miejsce do życia;
- prowadzenie polityki regionalnej nastawionej na zatrzymanie odpływu młodych ludzi z regionu oraz przyciąganie nowych mieszkańców oznacza z jednej strony konieczność położenia nacisku na zdynamizowanie gospodarki, z drugiej – na wykorzystanie potencjałów regionalnych, związanych z położeniem i walorami przestrzennymi o charakterze naturalnym i kulturowym.

Warto zwrócić uwagę, że w **Strategii Polityki Społecznej Województwa Świętokrzyskiego na lata 2021-2030 (SPSWŚ)** kładzie się nacisk na to, że województwo świętokrzyskie charakteryzuje się najniższym w całym kraju udziałem ludności w wieku przedprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności (16,5%), przy jednym z najwyższych udziałów ludności w wieku poprodukcyjnym. Dodatkowo zwraca uwagę uniwersalny w skali kraju problem niedopasowania kompetencji i kwalifikacji pracowników oraz kandydatów na pracowników do potrzeb pracodawców. W dokumencie podkreślono także, że choć baza akademicka województwa świętokrzyskiego jest na coraz wyższym poziomie, to jednak konieczne jest rozszerzenie oferty programów stypendialnych dla osób, które po ukończeniu studiów zdecydują się na rozpoczęcie kariery zawodowej w województwie. W kontekście osób młodych zwraca się także uwagę na młode rodziny i tworzenie warunków sprzyjających ich funkcjonowaniu. Wyłania się zatem istotny trend objawiający się koniecznością zwrócenia baczniejszej uwagi na jakość i warunki życia młodych osób, tak aby zachęcić je do pozostania w regionie.

Jeśli chodzi konkretnie o młodzież, to pojawia się ona w ramach strategii w kontekście

¹ tj. 21.08.2023 r.

wzmacniania kapitału społecznego. Z powodu niewystarczającego wspierania działań na rzecz społecznej aktywności młodzieży w celu kreowania prospołecznych postaw, wrażliwości na problemy społeczne młodego pokolenia mieszkańców regionu oraz zaangażowania młodzieży w procesy decyzyjne poprzez tworzenie przyjaznych dla niej mechanizmów i struktur na wszystkich szczeblach samorządu terytorialnego, dostrzega się niedostateczne zaangażowanie młodych ludzi w życie społeczne.

Nie przekłada się to więc na konkretne działania. W efekcie młodzież nie jest wymieniana wśród adresatów strategii. Można dopatrzeć się pewnych działań dotyczących młodzieży w kontekście wspierania aktywności społecznej, gdzie wskazuje się na potrzebę:

- wspierania programów, inicjatyw i działań mających na celu rozwijanie aktywności społecznej i tożsamości lokalnej młodego pokolenia;
- wspierania programów/inicjatyw/działań adresowanych do dzieci i młodzieży przejawiających zachowania świadczące o demoralizacji, niedostosowaniu społecznym;
- tworzenia programów grantowych dla nieformalnych grup młodzieży.

Tendencja niewłączania młodzieży w te działania, wskazywana jest w strategii „**Świętokrzyskie dla Młodych. Kierunki wspierania aktywności społecznej młodzieży na lata 2017-2020**”. Dodatkowo—działania w obszarze aktywizacji społecznej młodzieży, podejmowane przez organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego i jednostki im podległe, są incydentalne i rozproszone. Zauważa się przy tym niewystarczające zaangażowanie różnego rodzaju organizacji w działania na rzecz aktywizacji społecznej młodzieży. Owszem, są one podejmowane, niemniej oferowane merytoryczne i finansowe wsparcie, zarówno dla młodych liderów i nieformalnych grup młodzieżowych, jak i organizacji pozarządowych młodzieżowych i pracujących z młodzieżą okazuje się być niewystarczające. Problemem jest brak dobrze przygotowanych kadr, które potrafiłyby wesprzeć młodzież w rozwoju ich społecznych i obywatelskich kompetencji koniecznych do skutecznego działania w środowisku lokalnym, jak i międzynarodowym. Zbyt mało jest działań podejmowanych przez osoby dorosłe, które wpływają na zwiększenie możliwości społecznego zaangażowania młodzieży w swoich środowiskach. Istotną barierą w rozwoju aktywności społecznej młodzieży jest mała systematyczność podejmowanych działań oraz słaba kondycja młodzieżowych organizacji pozarządowych, młodzieżowych rad i organizacji pracujących z młodzieżą. Przyczyn tego stanu rzeczy należy upatrywać głównie w niedoinwestowaniu tego obszaru – brak środków finansowych ogranicza zasięg i jakość oferty formułowanej z myślą o młodzieży. Daje się także zauważyć problem niewystarczającej współpracy między licznymi podmiotami działającymi na rzecz młodzieży. Wciąż zbyt mało wykorzystywane są metody edukacji pozaformalnej. Szczególnie istotne zdaje się być budowanie współpracy między szkołami a organizacjami pozarządowymi w obszarze edukacji społecznej uczniów.

Wsparcie dla aktywności młodzieżowej w województwie świętokrzyskim wymaga usystematyzowania oraz doinwestowania. Szczególną uwagę na tym etapie rozwoju systemu

wsparcia należałoby zwrócić na trzy obszary, które odpowiadają na powszechne jak się wydaje potrzeby związane z aktywizacją społeczną młodzieży:

- **wzmocnienie organizacji pozarządowych skupiających młodzież i pracujących z młodzieżą** (cel szczegółowy 1: Wzmocnienie potencjału organizacji młodzieżowych i pracujących z młodzieżą oraz zwiększenie dostępu do informacji młodzieżowej, tak aby większa ilość młodych mieszkańców świętokrzyskiego mogła skorzystać z oferty działań lokalnych, krajowych i międzynarodowych prowadzonych przez organizacje);
- **wsparcie młodzieżowych liderów** (cel szczegółowy 2: Podniesienie kompetencji liderów młodzieżowych oraz zapewnienie mechanizmu wsparcia merytorycznego i finansowego działań grup młodzieżowych. W wyniku czego, zwiększy się ilość realizowanych przez młodzież inicjatyw społecznych w regionie i nastąpi promocja aktywnych postaw społecznych i przedsiębiorczych);
- **wsparcie dorosłych, pracujących z młodzieżą** – pracowników młodzieżowych, czyli animatorów oraz liderów działających na rzecz młodzieży (cel szczegółowy 3: Podniesienie kompetencji osób dorosłych bezpośrednio pracujących z młodzieżą oraz pracujących na rzecz młodzieży, przez co młodzi ludzie doświadczą profesjonalnego wsparcia w rozwoju swoich kompetencji społecznych i obywatelskich, inicjatywności i przedsiębiorczości oraz zwiększy się poziom społecznego zaangażowania młodzieży).

Kierunki wspierania aktywności społecznej młodzieży województwa świętokrzyskiego na nadchodzące lata będą kontynuacją wartości wytyczonych w strategii **Świętokrzyskie dla młodych**:

- aktywność społeczna jest szansą nabycia umiejętności bardzo ważnych do odniesienia życiowego, ale też **zawodowego sukcesu**;
- **istnieje korelacja między stopniem poczucia więzi z regionem a decyzjami młodych ludzi dotyczącymi wyjazdu na stałe ze Świętokrzyskiego (lub też powrotu)**;
- **wyzwolenie** potencjału drzemącego w młodych ludziach może pozytywnie wpłynąć na rozwój regionu.

Powyższe obszary wskazują na konieczność podejmowania działań w obszarze edukacji obywatelskiej, która może obejmować całokształt treści i działań, których celem jest kształtowanie świadomości, umiejętności i postaw oraz przygotowanie do aktywnego udziału w życiu publicznym. Należy mieć na uwadze, że decyzje migracyjne są podyktowane kilkoma głównymi czynnikami, jak poszukiwanie pracy, edukacja czy względy rodzinne². Chodzi o czynniki i uwarunkowania istotne z punktu widzenia możliwości realizacji planów życiowych i to one głównie determinują decyzje pojedynczych osób. Oczywiście w przypadku konkretnych osób poszczególne czynniki mogą odgrywać niejednakową rolę. Jest to zależne

² N. Janusek-Krysińska, R. Riedel, *Lokalne społeczeństwo obywatelskie w regionie o nasilonych migracjach zagranicznych - analiza wybranych aspektów na przykładzie województwa opolskiego*, Pogranicze. Polish Borderland Studies, Tom 3, Nr 2, 2014.

od szeroko rozumianej sytuacji życiowej. Ta z kolei różni się w zależności chociażby od wieku czy miejsca zamieszkania. W efekcie poziom przywiązania do danego miejsca (miejscowości, regionu) zmienia się w zależności od cech społeczno-zawodowych. Studenci (młodzi ludzie) należą do tych grup (obok np. inteligencji czy wyższej kadry zarządzającej), w przypadku których mamy ogólnie rzecz biorąc najłabszą więź z miejscem zamieszkania³. Więż z miejscem można próbować wzmacniać poprzez angażowanie mieszkańców w działania na rzecz lokalnych społeczności, jednak w dalszym ciągu to ocena możliwości zaspokojenia potrzeb życiowych będzie decydowała o tym czy jednostka zdecyduje się na wyjazd z rodzinnej miejscowości i podjęcie pracy lub nauki np. w innym regionie. Wynika z tego podstawowa przesłanka, jaką jest konieczność przekrojowego oddziaływania na rozwój regionu, zarówno w odniesieniu do jego potencjału gospodarczego, jak i poszczególnych aspektów związanych z jakością życia. Wówczas działania wzmacniające społeczną i obywatelską aktywność młodych ludzi mogą determinować ich decyzje związane z wyborem miejsca zamieszkania.

Obraz statystyczny młodzieży województwa świętokrzyskiego

Podstawowe dane demograficzne

Województwo świętokrzyskie jest usytuowane w południowo-wschodniej części Polski, w sąsiedztwie największych aglomeracji miejskich takich jak Warszawa, Kraków, Katowice, Lublin, Rzeszów oraz Łódź.

Powierzchnia województwa obejmuje 11 711 km². Liczba ludności zamieszkującej województwo wynosi 1 178 164 osób z czego 51,3% stanowią kobiety, a 48,7% mężczyźni. W latach 2002-2022 liczba mieszkańców zmalała o 9,1 p.p. Średni wiek mieszkańców wynosi 43,5 lat i jest nieznacznie wyższy od średniego wieku mieszkańców całej Polski. Główne miasto w województwie to Kielce (183 885 ludności), a pozostałe większe miasta w regionie to: Ostrowiec Świętokrzyski (62 980 ludności), Starachowice (44 992 ludności), Skarżysko-Kamienna (41 793 ludności), Sandomierz (21 586 ludności) i Końskie (17 629 ludności). Województwo świętokrzyskie jako region posiada m.in. takie atuty jak: wysoki potencjał rozwoju produkcji rolno-spożywczej, bogate złoża minerałów wykorzystywanych do produkcji materiałów budowlanych, nowoczesne rolnictwo i przetwórstwo spożywcze, źródła leczniczych wód mineralnych oraz rozwinięta baza leczniczo-sanatoryjna, ośrodków wypoczynkowych, hoteli i kwater prywatnych.

³ P. Sztabiński, F. Sztabiński, *Przywiązanie do miejsca zamieszkania jako wymiar polskiego tradycjonalizmu*, [w:] H. Domański, A. Rychard, red., *Elementy nowego ładu*, Wydawnictwo IFiS PAN. Warszawa 1997.

Mapa 1. Województwo świętokrzyskie w podziale na powiaty.



Źródło: <https://www.paih.gov.pl/regiony/województwa/swietokrzyskie#>

Liczba ludności w województwie świętokrzyskim stale spada. W 2022 roku na terenie województwa mieszkało 1 178 164 osób, co w porównaniu do 2018 roku jest wartością mniejszą o 63 382 osoby. Wzrost liczby ludności w latach 2018-2022 wystąpił w powiecie kieleckim, jednak był to wzrost o 1 p.p. Niezmienna liczba ludności w województwie na przestrzeni prezentowanych lat utrzymała się w powiatach: buskim (5,8%), jędrzejowskim (6,9%), kazimierskim (2,7%), opatowskim (4,2%) oraz staszowskim (3,7%).

Województwo świętokrzyskie na przestrzeni lat 2018-2022 charakteryzowało się najniższym współczynnikiem przyrostu naturalnego na 1000 ludności. W województwie świętokrzyskim statystyczny wiek mieszkańców świadczy o starzejącym się społeczeństwie. Zwraca również uwagę fakt, że więcej młodych mieszkańców wymeldowuje się z terenu województwa, niż do niego imigruje.

Kolejnym czynnikiem poddanym analizie są migracje ludności, w szczególności młodzieży. W Polsce odsetek młodych ludzi migrujących między województwami utrzymuje się na tym samym poziomie od 2018 roku (0,2%). Najwyższy odsetek osób meldujących się w 2022 roku był w województwach: dolnośląskim, małopolskim, mazowieckim, pomorskim i utrzymywał się na poziomie 0,3%. Najniższy zaś w województwach kujawsko-pomorskim, lubelskim, podkarpackim, podlaskim i śląskim (0,1%). Poziom zameldowań wśród osób w wieku 15-24 lata w województwie świętokrzyskim jest na takim samym poziomie jak odsetek dla całego kraju (0,2%) i jest niezmienny od 2018 roku.

Osoby w wieku przedprodukcyjnym migrują często w związku z podjęciem nauki w innych miastach bądź zmianą miejsca zamieszkania ze względów ekonomicznych. Najniższe saldo migracji w województwie świętokrzyskim było w roku 2019, od tego czasu wartość ta sukcesywnie maleje.

W 2021 roku saldo migracji nadal było ujemne, lecz osiągnęło najwyższą wartość w badanym okresie. Województwo świętokrzyskie jest jednym z 11 województw, gdzie saldo migracji jest

ujemne. Dodatkowo salda migracji wystąpiły w województwach: dolnośląskim, małopolskim, mazowieckim, opolskim, pomorskim i wielkopolskim.

Edukacja i szkolnictwo wyższe w województwie

Edukacja przedszkolna

W ujęciu ogólnopolskim liczba przedszkoli sukcesywnie wzrasta (z 70 457 w 2018 roku do 75 020 w 2021 roku). W 2022 roku na terenie województwa świętokrzyskiego działało 2 111 placówek, co stanowi 2,8% wszystkich przedszkoli w Polsce. Wartość ta jest niższa w porównaniu do 2018 roku o 0,1 p.p. (o 66 placówek mniej). Wartości te wskazują na potrzebę tworzenia nowych miejsc opieki dla dzieci, by rodzice mogli uniknąć wykluczenia w zatrudnieniu. W 2021 roku najwięcej placówek przedszkolnych było na terenie Kielc (19,8% w porównaniu do 2018 roku wzrost o 0,4 p.p.) oraz na terenie powiatu kieleckiego (19,3% – w porównaniu do 2018 roku wzrost o 0,1 p.p.). Są to obszary najbardziej zaludnione, w efekcie potrzeby w zakresie edukacji przedszkolnej (nawet przy niskich wskaźnikach dotyczących osób w wieku przedprodukcyjnym) są relatywnie wysokie. Najmniej placówek wychowania przedszkolnego znajdowało się na terenie powiatu kazimierskiego (2,5% w porównaniu do 2018 roku wzrost o 0,2 p.p.). Od 2018 roku do 2021 roku nastąpiło zmniejszenie liczby placówek na terenie 2 powiatów: ostrowieckiego (mniej o 3 placówki) oraz sandomierskiego (mniej o 1 placówkę).

Edukacja w szkołach podstawowych

W Polsce w 2021 roku 39,7 tys. osób w wieku 15-19 lat nie posiadało wykształcenia podstawowego ani innego wykształcenia szkolnego. 9,1 tys. osób w wieku pomiędzy 20-24 rokiem życia w ujęciu ogólnopolskim również nie posiadała wykształcenia co najmniej podstawowego. **Województwo świętokrzyskie wraz z województwem opolskim znalazło się w 2021 na pierwszym miejscu wśród województw z najniższą liczbą osób, które nie posiadały wykształcenia co najmniej podstawowego wśród osób pomiędzy 15-19 rokiem życia (1,1 tys. osób – 2,8% wśród Polaków), a z województwem podlaskim na tym samym miejscu w przedziale wiekowym 20-24 lata (0,2 tys. osób – 2,2% spośród wszystkich mieszkańców Polski).**

Kształcenie w szkołach ponadpodstawowych

W 2021 roku w Polsce funkcjonowało 3 166 liceów ogólnokształcących, w odniesieniu do 2018 roku liczba ich w ujęciu krajowym spadła o 368 obiektów. Liczba placówek zmalała w porównaniu do 2018 roku o 25 placówek w województwie. W odniesieniu do wartości ogólnopolskiej w świętokrzyskim udział liceów ogólnokształcących od 2018 roku do 2021 roku zmalował o 0,4 p.p.

W 2021 roku w województwie świętokrzyskim w średnich szkołach zawodowych uczyło się 24 102 uczniów. W 2018 roku było ich 18 722. W podziale na powiaty najwięcej uczniów uczęszcza do średnich szkół zawodowych w Kielcach. W 2021 liczba ta wyniosła 8 139 osób, czyli odsetek w stosunku do liczby mieszkańców powiatu wyniósł 4,4%. Najniższy odsetek udziału uczniów szkół średnich zawodowych w stosunku do liczby mieszkańców danego terenu

wystąpił w powiecie kieleckim (0,3%). W każdym z powiatów województwa świętokrzyskiego na przestrzeni analizowanych lat nastąpił wzrost odsetka uczniów szkół zawodowych.

Wyznacznikiem poziomu wykształcenia danego regionu jest między innymi zdawalność egzaminów maturalnych. W Polsce porównując rok 2018 do 2022 nastąpił spadek zdawalności egzaminów maturalnych o 7 p.p. W 2018 i 2022 roku w województwie świętokrzyskim zdawalność egzaminów była wyższa niż średnia krajowa – o 0,3 p.p. w 2018 r. i o 5,2 p.p. w 2022 r. W 2022 roku województwo świętokrzyskie było na 4. miejscu spośród wszystkich województw w osiągniętym wyniku z egzaminu maturalnego.

W 2023 roku najwyższa zdawalność egzaminów maturalnych odnotowana została w powiecie włoszczowskim (94,7%), najniższa zaś w powiecie pińczowskim (50,8%). W latach 2021-2023 odnotowano wzrost poziomu zdawalności egzaminów maturalnych w 6 powiatach: jędrzejowskim, kieleckim, opatowskim, starachowickim, staszowskim i włoszczowskim.

Edukacja domowa

Stowarzyszenie Edukacji w Rodzinie podało, że na podstawie danych z Systemu Informacji Oświatowej liczba dzieci w Polsce, które pobierają naukę w domu przekroczyła w 2022 roku 22 tysiące, co stanowi około 0,5% populacji dzieci w wieku szkolnym. W wyszczególnieniu na stopnie edukacji wygląda to następująco:

- roczne przygotowanie przedszkolne - 1 298 uczniów,
- szkoła podstawowa - 16 262 uczniów,
- liceum ogólnokształcące - 4 320 uczniów,
- technikum - 91 uczniów,
- pozostałe - 38 uczniów.

W związku z powyższym etapem, który najczęściej wybierany jest w edukacji domowej to szkoła podstawowa. Z danych Ministerstwa Edukacji i Nauki wynika, że uczniów w edukacji domowej w minionym roku szkolnym było aż 80 p.p. więcej niż w roku 2019/2020. We wrześniu 2017 roku natomiast, liczba dzieci w edukacji domowej wynosiła 13 955, co stanowiło zaledwie 26 p.p. wzrostu w stosunku do roku poprzedniego⁴.

Biorąc pod uwagę wykształcenie Polaków powyżej 15 roku życia stwierdzić należy, iż w 2020 roku najwięcej osób posiadało wykształcenie wyższe (7 787 tys. osób) oraz policealne i średnie zawodowe (7 440 tys. osób). Najmniej osób zamieszkałych w Polsce posiada wykształcenie średnie ogólnokształcące (2 976 tys. osób). Najliczniejsza grupa mieszkańców województwa świętokrzyskiego w 2020 roku posiadała wykształcenie policealne oraz średnie zawodowe (248 tys. osób) oraz zasadnicze zawodowe (242 tys. osób). Podobnie jak w ujęciu ogólnopolskim, również najmniej mieszkańców województwa świętokrzyskiego posiada wykształcenie średnie ogólnokształcące (85 tys. osób). Wykształcenie na poziomie podstawowym, gimnazjalnym lub niższe posiadało 180 tys. mieszkańców świętokrzyskiego.

⁴ <https://pomelody.com/blog/edukacja-domowa-w-polsce-pomelody> (dostęp 04.04.2023r.).

Wychowanie pozaszkolne

Przeanalizowano również liczbę zajęć pozaszkolnych. Liczba uczestników zajęć pozaszkolnych (zajęcia świetlicowe, zajęcia w kołach artystycznych, domach kultury) ma tendencję malejącą. Uczniowie niechętnie korzystają z zajęć w świetlicach, domach kultury oraz innych oferowanych przez placówki pozaszkolne zajęciach. Liczba uczestników w stosunku do wszystkich mieszkańców zmalała od 2019 roku do 2021 o 0,8 p.p. Województwo świętokrzyskie z liczbą dzieci 4 540 w 2021 roku uczestniczących w zajęciach pozaszkolnych jest na 13. miejscu spośród wszystkich województw. Od 2019 roku liczba uczestników zajęć pozaszkolnych w stosunku do liczby mieszkańców województwa jest niezmienna.

Szkolnictwo wyższe

W Polsce od 2018 roku liczba studentów stale maleje, studiujących na uczelniach publicznych w 2021 roku było 822 238 osób, to o blisko 80 tys. mniej w porównaniu do roku 2018. Największa liczba studentów uczelni publicznych w Polsce była w 2018 roku, tożsama sytuacja miała miejsce w województwie świętokrzyskim. W procentowym udziale liczby studentów uczelni wyższych publicznych wartość ta w badanych latach 2018 – 2021 zmalała o 0,1 p.p.

W 2021 roku przeprowadzone zostało badanie dotyczące planów migracyjnych maturzystów z obszarów wiejskich województwa świętokrzyskiego związanych z edukacją⁵. Zauważyć należy, że respondenci (maturzyści) przy wyborze studiów najczęściej kierują się własnymi zainteresowaniami i czynnik ten podawany jest niezależnie od miejsca planowanej nauki. Uznało tak bowiem 55,9% badanych, którzy planują studia w Kielcach, 51,3% badanych wybierających ośrodki w innym województwie oraz wszyscy badani zamierzający kształcić się za granicą. Ważnym czynnikiem wpływającym na wybór studiów są również wysokie zarobki za pracę w danym zawodzie i własne predyspozycje lub zdolności, a mniej ważne na tym tle wydaje się przywiązanie do regionu wyrażane poprzez wzmocnienie postaw społecznych. Młodzi chcąc pracować jako weterynarz muszą podjąć studia we Wrocławiu lub Olsztynie, a nie powstrzyma ich przed tym żadne działanie społeczne. Ponadto znaczny odsetek respondentów, planujących dalsze kształcenie poza granicami województwa świętokrzyskiego, dotyczył powiatów: starachowickiego (14,8%) i opatowskiego (10,2%). Licealiści pochodzący z północnych powiatów województwa świętokrzyskiego częściej na miejsce swoich studiów wybierali Warszawę niż ich koledzy mieszkający w powiatach południowych, którzy z kolei częściej wskazywali Kraków. Biorąc pod uwagę lokalizację, najczęstszym wyborem maturzystów były uczelnie krakowskie, kieleckie i warszawskie. Najwięcej maturzystów z obszarów wiejskich województwa świętokrzyskiego planowało kontynuować naukę na Uniwersytecie Jana Kochanowskiego w Kielcach (18,9%). Na drugim miejscu znalazł się Uniwersytet Jagielloński (10,6%), a następnie Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie (6,1%). Uniwersytet Warszawski wybrało 4,4% badanych. Pozostałe uczelnie wskazywane przez maturzystów to: Politechnika Świętokrzyska w Kielcach (3,9%), Uniwersytet

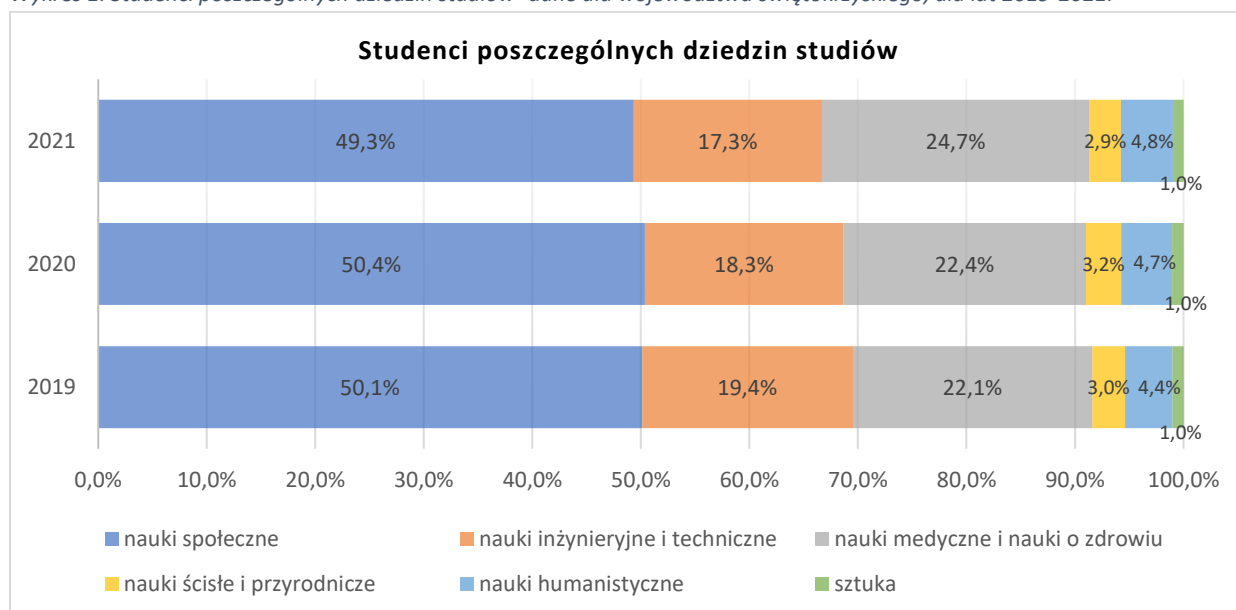
⁵ Kopicz-Wyrwał I., *Plany migracyjne maturzystów z obszarów wiejskich województwa świętokrzyskiego związane z edukacją*, 2021.

Ekonomiczny w Krakowie (2,7%), Politechnika Krakowska, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie oraz Uniwersytet Medyczny w Łodzi, (po 1,7%), Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie (1,5%). **Reasumując prezentowane wyniki badania uznać należy, że większość maturzystów chce wyjechać na studia poza województwo świętokrzyskie.**

W województwie świętokrzyskim działa 12 uczelni zlokalizowanych w Kielcach, Sandomierzu, Ostrowcu Świętokrzyskim oraz Starachowicach. Największa liczba studentów studiuje nauki społeczne (w 2021 roku 552 990 osób) oraz inżynieryjne i techniczne (w 2021 roku 223 536 osób). Najmniejsza liczba osób studiuje nauki teologiczne oraz jest słuchaczami indywidualnych studiów międzywydziałowych.

Od 2019 roku najwyższy odsetek wszystkich świętokrzyskich studentów studiuje nauki społeczne (w 2019 roku było to 50,1%, w 2021 zaś- 49,3%). W 2021 roku prawie co czwarty student wybrał dziedzinę nauk medycznych i nauk o zdrowiu (24,7%), zaś co szósty – nauki inżynieryjne i techniczne. Studentów tej ostatniej dziedziny maleje z roku na rok: w 2021 roku odnotowano spadek tego odsetka o 2,1 p.p. Tym samym wzrósł odsetek osób wybierających nauki medyczne i nauki o zdrowiu (wzrost o 2,6 p.p. w stosunku do roku 2019).

Wykres 1. Studenci poszczególnych dziedzin studiów- dane dla województwa świętokrzyskiego, dla lat 2019-2021.



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych RAD-ON⁶

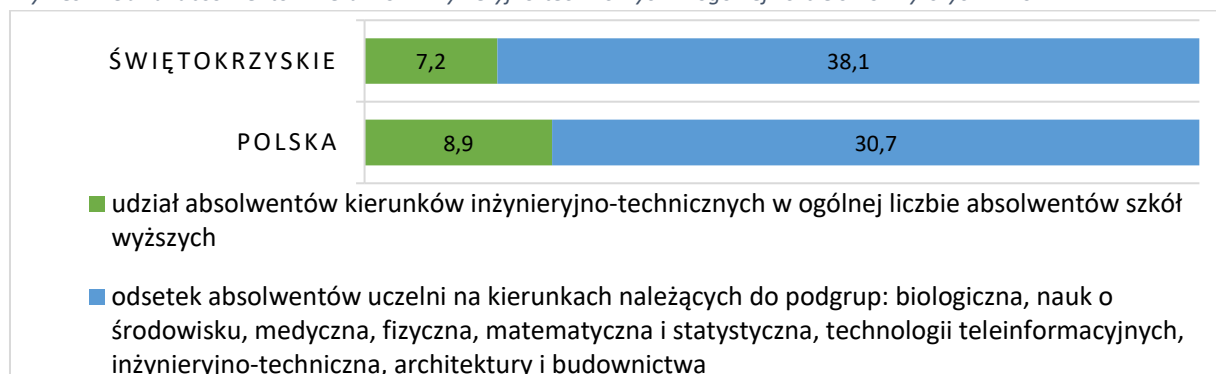
W przypadku kierunków studiów inżynieryjno-technicznych, przyrodniczych i medycznych, czyli tak zwanych kierunków STEM (akronim od słów z języka angielskiego: Science, Technology, Engineering, Mathematic, czyli grupy nauk przyrodniczo – techniczno – matematycznych) na jakich najczęściej studiują młode osoby, to wymienić należy przede wszystkim nauki o zdrowiu (w 2021 roku 26,4% studentów STEM studiowało właśnie w tej dyscyplinie; odsetek ten utrzymuje się od 2019 roku na podobnym poziomie), nauki medyczne

⁶ https://radon.nauka.gov.pl/raporty/Studenci_kierunki_2021, (wg danych z dn. 26.06.2023), nowsze dane nie są dostępne.

(w 2022 roku- 28,5% studentów wybrało tę dyscyplinę, co stanowi wzrost o ponad 6 p.p. w stosunku do roku 2019) oraz automatykę, elektronikę i elektrotechnikę (12,4% studentów STEM w 2021 roku). Pamiętać należy jednak o tym, że wciąż najczęściej wybierane w województwie świętokrzyskim są studia społeczne, w szczególności na kierunkach: ekonomia i finanse (w 2021 roku na tym kierunku studiowało 23,2% studentów studiów społecznych) i pedagogika (23% w 2021 roku). Co ważne, to właśnie ekonomia uznana została w Barometrze Zawodów dla 2023 roku za jedyny zawód nadwyżkowy, czyli ten, w którym liczba chętnych do pracy przewyższa realne zapotrzebowanie.

Udział świętokrzyskich absolwentów kierunków należących do podgrup: biologiczna, nauk o środowisku, medyczna, fizyczna, matematyczna, statystyczna, technologii teleinformacyjnych, inżynieryjno-techniczna, architektury i budownictwa jest wyższy niż średnia w Polsce. Jest to zjawisko korzystne, także w kontekście rozwoju branż inteligentnych specjalizacji w regionie.

Wykres 2. Udział absolwentów kierunków inżynieryjno-technicznych w ogólnej liczbie szkół wyższych w 2021 r.



Źródło: Bank Danych Lokalnych.

Niezależnie od wybranego kierunku studiów, nadmienić należy, że wiele młodych osób przez pierwsze lata swojej kariery zawodowej nie będzie pracować w zawodzie zgodnym ze swoim wykształceniem. Zgodnie z raportem Bilansu Kapitału Ludzkiego opublikowanym w 2022 roku (dalej: BKL)⁷, młode osoby mają statystycznie niższe szanse na znalezienie pracy zgodnej ze swoim wykształceniem. Tylko 64% respondentów w wieku 18-35 biorących udział w badaniu przeprowadzonym na potrzeby BKL odpowiedziało, że ich aktualna praca była zgodna z ich wykształceniem (suma odpowiedzi „raczej zgodna” oraz „zdecydowanie zgodna”). Im starsze były osoby, tym częstsze były ich deklaracje dotyczące wykonywania pracy zgodnej z wykształceniem. Jak wskazują autorzy przytoczonego raportu, młode osoby częściej godzą się na wykonywanie pracy niezgodnej ze swoim wykształceniem po to, aby zyskać niezbędne doświadczenie i w kolejnych latach znaleźć zatrudnienie odpowiadające ich preferencjom.

⁷ PARP, Bilans Kapitału Ludzkiego, Raport z badania ludności w wieku 18-69 lat, 2022/2021, badania ogólnopolskie.

Aktywność społeczna młodzieży

Aktywność społeczna to oddziaływanie na otoczenie społeczne wyrażana w pracy zawodowej, zdobywaniu wiedzy, twórczości, uczestnictwie w różnych grupach społecznych, a o jej poziomie decydują czynniki wewnętrzne i zewnętrzne o charakterze psychologicznym, biologicznym i społecznym. Analiza aktywności społecznej młodzieży w województwie świętokrzyskim uwzględnia różne jej formy i przejawy wpływające na budowanie społeczeństwa obywatelskiego w Polsce. Aktywność społeczna rozwija u młodzieży ważne umiejętności i cechy, takie jak praca zespołowa, poczucie odpowiedzialności, zdolność radzenia sobie z konfliktami oraz inteligencja emocjonalna. Powyższe są pomocne w późniejszych latach w radzeniu sobie w społeczeństwie oraz w prowadzeniu własnej kariery zawodowej⁸.

Funkcjonowanie organizacji pozarządowych

Pierwszym przejawem aktywności społecznej młodzieży jest praca społeczna na rzecz organizacji pozarządowych. Średni poziom zaangażowania społecznego w Polsce wynosi 1,22, zaś wartość dla osób w wieku 18-24 lata to 1,41. Średnia ta jest jedną z najwyższych spośród 6 grup wiekowych i świadczy o wysokim zaangażowaniu społecznym młodych osób w Polsce.

W demokratycznych krajach istotny jest udział organizacji III sektora w życiu społecznym.

W odniesieniu do Polski w 2020 roku było 95,1 tys. organizacji pozarządowych, o 7 tysięcy więcej niż w roku 2018 i o 3 300 więcej w porównaniu do roku 2016. W województwie świętokrzyskim w 2020 roku liczba organizacji pozarządowych wzrosła w porównaniu do 2016 roku o 300, a w porównaniu do roku 2018 o 400. Województwo świętokrzyskie w 2020 roku było na 13. miejscu pod względem liczby aktywnych organizacji pozarządowych. W odniesieniu do wartości krajowej na terenie województwa świętokrzyskiego jest 3,4% organizacji non profit, to o 0,2 p.p. więcej niż w poprzednich badanych latach. W województwie świętokrzyskim w 2016 i 2018 roku funkcjonowało 3,1% wszystkich działających w Polsce organizacji non-profit. W 2020 roku nastąpił wzrost o 0,3%. Daje to 13 pozycję wśród wszystkich województw w Polsce. Największy procent organizacji ma siedzibę na terenie województwa mazowieckiego (15,9%), najmniej zaś w województwie lubuskim i opolskim (2,6%).

Tabela 1. Udział organizacji non-profit w ogólnej liczbie w kraju w latach 2016-2022.

Województwo	udział organizacji NON Profit- Polska = 100%			
	ogółem			
	2016	2018	2020	2022
	%	%	%	%
POLSKA	100,0	100,0	100,0	b/d
DOLNOŚLĄSKIE	7,5	8,0	7,3	b/d
KUJAWSKO-POMORSKIE	4,8	5,0	4,8	b/d
LUBELSKIE	6,0	5,7	6,4	b/d
LUBUSKIE	2,8	2,8	2,6	b/d
ŁÓDZKIE	6,2	6,3	6,1	b/d
MAŁOPOLSKIE	9,6	9,8	9,3	b/d

⁸ <http://www.studencidlarp.pl/images/Raporty/RAPORT/RAPORT---ZAANGAOWANIE-MODZIEY-W-SPOECZESTWO-OBYWATELSKIE.pdf> (dostęp na dzień 22.08.2023 r.).

MAZOWIECKIE	15,5	15,2	15,9	b/d
OPOLSKIE	2,5	2,6	2,6	b/d
PODKARPACKIE	6,1	6,0	6,4	b/d
PODLASKIE	3,0	2,8	3,1	b/d
POMORSKIE	6,0	5,9	5,7	b/d
ŚLĄSKIE	8,9	8,9	8,4	b/d
ŚWIĘTOKRZYSKIE	3,1	3,1	3,4	b/d
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	3,6	3,9	3,8	b/d
WIELKOPOLSKIE	10,1	9,9	10,2	b/d
ZACHODNIOPOMORSKIE	4,3	4,1	4,0	b/d

b/d – brak danych

Źródło: Bank Danych Lokalnych.

W Polsce liczba organizacji non-profit na terenach miejskich, w miastach na prawach powiatu oraz w gminach miejsko-wiejskich maleje, zaś na terenach wiejskich wzrasta (o 3,7%). Powyższe świadczy o aktywizacji terenów wiejskim względem do miejskich oraz o wzroście świadomości mieszkańców tych terenów. **Takie same tendencje odnotowano w województwie świętokrzyskim.** W gminach miejskich udział organizacji zmalał o 6,3%, w miastach na prawach powiatu zmalał o 4,6%, a na terenie gmin miejsko-wiejskich o 1,7%. Na terenach wiejskich w województwie świętokrzyskim udział organizacji w analizowanych latach wzrósł o 7,9%. Aktywność społeczna młodych ludzi może być wspierana przez organizacje pozarządowe działające z nimi bądź na ich rzecz. W tym przypadku sama aktywność młodzieży nie jest przedmiotem działalności takich organizacji, a raczej jej efektem. Warto w tym kontekście podkreślić, że w województwie świętokrzyskim działa kilkanaście takich podmiotów. Były one zrzeszone w działającej do 2019 roku Świętokrzyskiej Sieci Aktywności Młodzieżowej SYNERGIA, która skupiała organizacje pozarządowe pracujące z młodzieżą/na rzecz młodzieży, zlokalizowane na terenie całego województwa świętokrzyskiego.

Tabela 2. Stowarzyszenia lub organizacje pozarządowe działające z młodzieżą lub na jej rzecz (stan na I półrocze 2023 rok)

Nazwa podmiotu	Charakterystyka działalności
Fundacja „Pestka”	Pestka jest kielecką fundacją, która działa od kwietnia 2012 r. Promujemy i wdrażamy ideę ekonomii społecznej. Prowadzimy Lokalny Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej we Włoszczowie. Wspieramy również integrację sektora pozarządowego, m.in. jako członek Prezydium Kieleckiego Forum Organizacji Pozarządowych, członek wspierający ogólnopolskiego społecznego ruchu Forum Współpracy Empowerment.
Regionalne Centrum Wolontariatu w Kielcach	Stowarzyszenie pośrednicząc między organizacjami potrzebującymi wsparcia wolontariuszy, a osobami, które tej pomocy pragną udzielić. Przygotowujemy obie strony do współdziałania organizując szkolenia o aspektach prawnych i praktycznych pracy wolontarystycznej. Wspomagamy doświadczeniem, radą i inspirujemy do działania.
Fundacja Aktywizacji i Rozwoju Młodzieży	Zajmuje się pracą z młodymi ludźmi wspierając ich w realizacji projektów.
Stowarzyszenie Edukacja przez Internet	Stowarzyszenie Edukacja przez Internet tworzy zespół młodych osób, które działają na rzecz młodzieży, jej aktywności i edukacji. Cel działania to szeroko rozumiane wspieranie edukacji ze szczególnym uwzględnieniem edukacji pozaformalnej i nieformalnej.
Fundacja Centrum Europy Lokalnej	W swoich działaniach skupia się na szukaniu innowacyjnych rozwiązań, które skutecznie wpłyną na rozwój naszego lokalnego "Centrum Europy" - województwa świętokrzyskiego.
Stowarzyszenie Edukacji Pozaformalnej Kalejdoskop	Stowarzyszenie Edukacji Pozaformalnej KALEJDOSKOP powstało w 2009 roku. Członkami stowarzyszenia są osoby, które na co dzień pracują z innymi bez względu na płeć lub wiek. Jej szeregi zasilają osoby pełne pasji, kreatywności i chęci bycia aktywnym na każdej płaszczyźnie społecznego życia.
Stowarzyszenie Integracja i Rozwój	Stowarzyszenie jest organizacją pozarządową istniejącą od 2001 roku. Działalność SIR skupia się na prowadzeniu inicjatyw zmierzających do wspierania szeroko rozumianego rozwoju gospodarczego i społecznego regionu świętokrzyskiego.

Fundacja Możesz Więcej	Celem jej działalności jest promowanie młodości. Organizuje szkolenia i realizuje projekty przybliżające współczesne zagrożenia cywilizacyjne, jak również kreatywne zajęcia z różnych dziedzin twórczego myślenia oraz kompetencji społecznych. Popularyzuje wyjazdy i warsztaty plenerowe dla młodych pochodzących z zaniedbanych rodzin. Prowadzi Świetlicę Środowiskową BRACHU, gromadzącą tygodniowo blisko 50 osób dzieci i młodzieży na zajęciach pozalekcyjnych. Jest liderem w stosowaniu sprawdzonych, jak i innowacyjnych metod uczenia. Podejmuje działania PR-owe w upowszechnianiu odważnych, młodych inicjatyw współpracując z mediami regionalnymi.
Stowarzyszenie na rzecz dzieci, młodzieży i rodzin "Blżej" w Połańcu	Stowarzyszenie zostało utworzone w 2012 r. przez grupę energicznych kobiet, zainteresowanych pracą z dziećmi i młodzieżą oraz dorosłymi połączonych ideą działania na rzecz lokalnego środowiska na polu oświaty, profilaktyki, kultury.
Fundacja Studio TM	Fundacja prowadzi Teatr Zbożowy, otaczając opieką artystyczną dzieci i młodzież uzdolnione aktorsko, tanecznie, muzycznie, plastycznie z różnych środowisk, także zagrożonych wykluczeniem społecznym z różnych powodów: biedy, bezrobocia, choroby.
Stowarzyszenie Prorew	Działalność Stowarzyszenia skupia się m.in. na terenie Kielc i województwa świętokrzyskiego, ale także poza jego granicami. Koncepcja założenia Stowarzyszenia wypłynęła od byłych studentów Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, których założeniem była pomoc osobom wykluczonym lub narażonym na wykluczenie społecznym.
Stowarzyszenie "JES – Jakość Energia Starachowice"	Misją Stowarzyszenia JES jest wyzwalenie energii Starachowiczank do aktywności obywatelskiej.
Stowarzyszenie „Razem dla Obrazowa”	Pomysł stworzenia stowarzyszenia zrodził się z potrzeby mieszkańców Obrazowa by móc łatwiej realizować inicjatywy, pomysły związane z rozwojem społeczno-gospodarczym miejscowości.
Stowarzyszenie IMPAKT	Zajmuje się implementacją projektów Erasmus Plus, rozwojem społeczności lokalnej i realizacją inicjatyw oddolnych. Tworzy warunki do rozwoju osobistego, wspiera aktywny styl życia, pomaga odnaleźć więzi z naturą.
Stowarzyszenie Rozprawy o Europie	Działalność stowarzyszenia koncentruje się na: - zwiększeniu wiedzy o Unii Europejskiej – jej historii, działalności i wartościach; - zwiększeniu udziału młodzieży w społecznym, obywatelskim i politycznym zaangażowaniu i podejmowaniu decyzji; - stworzeniu możliwości dialogu, spotkań i wymiany doświadczeń; - zaangażowaniu młodych ludzi w nieformalnym procesie edukacyjnym promowaniu dialogu międzykulturowego

Źródło: strony internetowe organizacji.

Udział w wyborach

Kolejnym elementem wpływającym na aktywność społeczną jest udział w wyborach czy to na szczeblu samorządowym, czy na krajowym lub europejskim. Frekwencja wyborcza w Polsce podczas II tury wyborów prezydenckich w 2020 roku wyniosła 52,1%. **W województwie świętokrzyskim wzięło udział w wyborach 51,39% uprawnionych, a więc mniej niż średnia krajowa.** Województwo znalazło się tym samym na 9. miejscu wśród województw z największą frekwencją wyborczą.

Tabela 3. Frekwencja wyborcza podczas II tury wyborów prezydenckich w Polsce w 2020 roku.

Miasto	Liczba obwodów	Liczba uprawnionych	Liczba wydanych kart	frekwencja w %
Białystok	170	213 056	112 426	52,77
Bydgoszcz	189	251 446	133 938	53,27
Gdańsk	183	361 584	184 340	50,98
Gorzów Wielkopolski	63	88 902	46 150	51,91
Katowice	148	214 860	111 108	51,71
Kielce	83	144 818	78 592	54,27
Kraków	405	591 874	323 665	54,68
Lublin	188	254 104	136 188	53,6
Łódź	283	504 150	261 702	51,91

Olsztyn	87	126 086	68 013	53,94
Opole	72	95 614	51 881	54,26
Poznań	227	403 847	225 340	55,8
Rzeszów	89	148 305	77 730	52,41
Szczecin	192	288 442	153 439	53,2
Toruń	112	146 542	80 499	54,93
Warszawa	738	1 329 861	767 198	57,69
Wrocław	282	492 239	266 979	54,24
Zielona Góra	72	102 368	58 595	57,24

Źródło: https://pkw.gov.pl/uploaded_files/1594649220_komunikat-1-1207-1830.pdf

W wyborach do Sejmu i Senatu RP w 2019 roku głosowało 61,74% uprawnionych Polaków. Województwem z najwyższą frekwencją było Mazowieckie 69,46%, a z najniższą Opolskie 52,91%. W województwie świętokrzyskim w głosowaniu udział wzięło 57,70% uprawnionych, co daje wynik o 4,04% niższy niż średnia ogólnopolska.

Tabela 4. Wyniki frekwencji wyborów do Sejmu i Senatu w 2019 roku.

Województwo	Frekwencja w %
DOLNOŚLĄSKIE	60,92
KUJAWSKO-POMORSKIE	58,10
LUBELSKIE	58,00
LUBUSKIE	57,20
ŁÓDZKIE	63,51
MAŁOPOLSKIE	63,78
MAZOWIECKIE	69,46
OPOLSKIE	52,91
PODKARPACKIE	58,57
PODLASKIE	56,97
POMORSKIE	63,46
ŚLĄSKIE	62,25
ŚWIĘTOKRZYSKIE	57,70
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	53,61
WIELKOPOLSKIE	62,95
ZACHODNIOPOMORSKIE	58,78
POLSKA	61,74

Źródło: <https://sejmsenat2019.pkw.gov.pl/sejmsenat2019/pl/frekwencja/pl>

Osoby młode stają się także kandydatami w wyborach, szczególnie w wyborach samorządowych. W wyborach samorządowych przeważali kandydaci z grupy wiekowej 40-59 lat. Osoby z przedziału 18-29 lat stanowiły jedynie 7,3% spośród wszystkich kandydatów, z tego grona 43% to kobiety. Tendencja partycypacji płci wskazuje na negatywne wnioski, iż niewiele młodych osób angażuje się społecznie i decyduje się na start w wyborach, lecz również na pozytywne – im młodsze osoby tym większa partycypacja kobiet.

Tabela 5. Wiek kandydatów w wyborach samorządowych w Polsce w 2018 r.

Wiek	Liczba kandydatów	kobiety	Kobiety (%)	mężczyźni	Mężczyźni (%)
18-29	528	228	43	300	57
30-39	1 578	682	43	896	57
40-59	3 985	1 734	44	2 251	56
60+	1 696	526	31	1 170	69
ogółem	7 787	3 170	41	4 617	59

Źródło: https://wybory2018.pkw.gov.pl/pl/geografia/260000#general_committee_stat

Od 2019 roku w Polsce liczba osób pełniących stanowisko radnego w wieku do 24 roku życia zmalała o 192 osoby, a województwo świętokrzyskie i kujawsko-pomorskie w 2021 roku są tymi, w których pełni funkcję radnego gminy pełni jedna osoba. Powyższe świadczy o małej chęci angażowania w życie samorządowe i lokalnej społeczności młodych osób. Najwięcej radnych gmin do 24 roku życia było w województwie śląskim i wielkopolskim (po 9 osób). Analizując dane migracyjne młodych osób nasuwa się wniosek, iż województwa do których chętniej migrują osoby mają większą liczbę radnych, a zatem rośnie zaangażowanie w życie społeczne po stronie młodych osób.

Na przestrzeni badanych lat 2019-2022 liczba radnych poniżej 24 roku życia w miastach maleje. W 2019 roku w Polsce było 14 radnych miast, a w 2022 roku 3, co daje spadek o 11 osób na przestrzeni 4 lat. W analizowanych latach młodzi radni zasiadali w radach miast na terenie województwa dolnośląskiego, lubuskiego, łódzkiego, opolskiego, pomorskiego, śląskiego oraz wielkopolskiego. Na terenie województwa świętokrzyskiego nie było radnych miast poniżej 24 roku życia w latach 2019-2022.

W województwie świętokrzyskim co roku spada liczba młodych osób pełniących funkcję radnych gmin. Największa liczba osób do 24 roku życia była w 2018 roku w powiecie kieleckim (3 osoby), w buskim i jędrzejowskim po 2 osoby i po 1 osobie w powiecie staszowskim i włoszczowskim. W 2022 roku była to jedna osoba w powiecie jędrzejowskim.

Wśród radnych powiatowych w województwie świętokrzyskim od 2019 roku nie ma ani jednego radnego w wieku poniżej 24 roku życia. W 2018 roku była to jedna osoba w powiecie koneckim, pomimo, że prawo pozwala na kandydowanie osobom powyżej 18 roku życia. Ponadto zauważyć należy, że od 2021 roku w Polsce nie odnotowano ani jednej osoby poniżej 24 roku życia, która zasiada w sejmiku województwa. Do 2020 roku była to 1 osoba w województwie mazowieckim.

Młodzieżowe rady funkcjonujące przy jednostkach samorządu terytorialnego

Kolejną formą zaangażowania w życie obywatelskie jest działalność młodzieżowych rad samorządowych na różnych szczeblach. Jak wspomniano przy okazji analizy trendów, tego rodzaju zaangażowanie jest obecnie niedostateczne, co wynika pośrednio z prawnych uwarunkowań działalności tego rodzaju gremiów, w tym w dużej mierze ich fasadowości i braku realnego oddziaływania na bieg wydarzeń. Może to działać zniechęcająco na młodzież uczestniczącą w tego rodzaju gremiach. Analiza działalności Młodzieżowych Rad Gmin została zaprezentowana w pierwszej części opracowania.

W województwie świętokrzyskim działa także Młodzieżowy Sejmik Województwa Świętokrzyskiego, który funkcjonuje obecnie w ramach III kadencji w składzie 30 osób. Kwestia udziału młodzieży w samorządowych radach jest, jak wynika z przeprowadzonej analizy, zależna nie tylko od samych postaw młodzieży, ale przede wszystkim od inicjatywy administracji samorządowych i podjęcia określonych inicjatyw uchwałodawczych. To dopiero stosowne uchwały rad gmin czy powiatów otwierają drogę do powołania młodzieżowych rad.

Niezależnie od tego jednak zwraca się uwagę na to, że młodzi ludzie nie angażują się w idee społecznie ważne, co z kolei jest wyzwaniem zarówno dla praktyków pracujących z młodzieżą, jak i osób zajmujących się tym zagadnieniem na gruncie teorii pedagogiki. Zwraca się przy tym uwagę, że współczesna młodzież, która dorasta w niełatwej i niezwykle szybko zmieniającej się rzeczywistości społeczno-kulturowej, ekonomicznej, a także politycznej, ma do zrealizowania szereg zadań związanych z własnym rozwojem, planowaniem przyszłości oraz przypisuje się jej określone role w społeczeństwie⁹.

Niska frekwencja wyborcza mieszkańców województwa świętokrzyskiego może powodować, iż młodzi ludzie i przyszli wyborcy nie będą mieli od kogo brać przykładu, by czynnie uczestniczyć w wyborach. Dodatkowo, niewielka liczba organizacji pozarządowych w województwie świętokrzyskim, niewielka liczba młodzieżowych radnych w gminach, powiatach i województwie może wskazywać na niską chęć uczestnictwa młodych ludzi w życiu lokalnych społeczności i całego województwa.

Zaangażowanie polityczne

Oprócz udziału w wyborach kolejnym elementem aktywności społecznej jest zaangażowanie polityczne młodych ludzi, czego przejawem może być m.in. przynależność polityczna. Biorąc pod uwagę główne partie działające na polskiej scenie politycznej oraz śledząc najpopularniejsze medium społecznościowe, jakim jest Facebook, można stwierdzić, że w regionie działają następujące tzw. młodzieżówki partii politycznych:

- Stowarzyszenie Młodzi Demokraci (671 obserwujących)¹⁰;
- Stowarzyszenie Nowa Generacja – organizacja działająca przy wsparciu oraz na rzecz Platformy Obywatelskiej;
- Forum Młodych PIS – Świętokrzyskie (358 obserwujących)¹¹;
- Młoda Lewica – Świętokrzyskie (683 obserwujących)¹²;
- Młodzi razem – Świętokrzyskie (1 tysiąc obserwujących)¹³;
- Forum Młodych Ludowców Świętokrzyskie¹⁴.

Nie ma danych pokazujących liczebność członków poszczególnych organizacji, niemniej bazując na liczbie obserwujących poszczególne profile można by przyjąć, że świętokrzyska młodzież ma w dużej mierze poglądy lewicowe, ewentualnie centrowe. Byłoby to jednakże pewne uproszczenie, bowiem liczba obserwujących jest pochodną nie tylko preferencji czy sympatii politycznych, ale także samej aktywności zainteresowanych organizacji w pozyskiwanie zainteresowania. Odrębną kwestią jest też oczywiście zaangażowanie w wyborach, które materializuje się poziomem frekwencji. Jak pokazują prowadzone analizy,

⁹ B. Kanclerz, A. Konarczak, *Młodzieżowe rady miast i gmin – model działania i znaczenie dla rozwoju aktywności obywatelskiej młodego pokolenia*, Studia Edukacyjne, Nr 51/2018 .

¹⁰ https://www.facebook.com/smd.swietokrzyskie/?locale=pl_PL (dostęp 26.06.2023r.).

¹¹ https://www.facebook.com/swietokrzyskiefmpis/?locale=pl_PL (dostęp 26.06.2023r.).

¹² <https://www.facebook.com/mlodalewica.swietokrzyskie> (dostęp 26.06.2023r.).

¹³ https://www.facebook.com/swietokrzyskiefmpis/?locale=pl_PL (dostęp 26.06.2023r.).

¹⁴ <https://www.facebook.com/FMLswietokrzyskie/> (dostęp 26.06.2023r.).

w przypadku ludzi młodych (oczywiście tych mających prawa wyborcze, tj. co najmniej 18-letnich), frekwencja jest relatywnie niższa niż w starszych grupach wiekowych. Tłumaczy się to między innymi teorią cyklu życiowego. Niską frekwencję wśród młodych wyborców wyjaśnia fakt, iż są oni zajęci innymi rodzajami sprawami: kończą szkołę, muszą znaleźć pracę, szukają mieszkania, zakładają rodzinę, a w efekcie mniej interesują się polityką i nie głosują. Wraz z wiekiem lub nabywaniem doświadczeń poprzez udział w wyborach ludzie nabywają zasoby (wiedzę, umiejętności i cnoty obywatelskie), które ułatwiają głosowanie. Udział w wyborach dostarcza wiedzy na temat procedury głosowania, a także dostępnych opcji (partii, kandydatów), które zwykle nie zmieniają się z wyborów na wybory. Co więcej, powtarzalne zachowanie, jakim jest udział w wyborach, może wpłynąć na wykształcenie nawyku głosowania, a w ten sposób zwiększyć szanse na partycypację w kolejnych wyborach¹⁵. Wynika z tego, że poprzez odpowiednie działania edukacyjne wzmacniające partycypację w społeczeństwie obywatelskim można zwiększyć, a w dalszej kolejności utrwalić odpowiednie nawyki związane z udziałem w wyborach.

Aktywność w samorządach szkolnych i studenckich

W odróżnieniu od młodzieżowych rad, samorząd uczniowski w świetle prawa musi funkcjonować w każdej szkole. Ustawa o systemie oświaty stanowi bowiem, że samorząd istnieje w każdej szkole i tworzą go wszyscy uczniowie szkoły (art. 55). Sposób jego wyłaniania i funkcjonowania jest to jednak kwestia indywidualnie rozstrzygana w każdej szkole, tj. wybory do samorządu są organizowane w każdej placówce wg ustalonych zasad. Również indywidualną dla każdej placówki szkolnej kwestią jest to, jak bardzo aktywny i zaangażowany jest samorząd szkolny oraz jakie inicjatywy podejmuje/może podejmować. W każdej szkole, również w zależności od szczebla może to wyglądać inaczej, choć kluczowe w tym przypadku jest wyznaczenie przez placówkę (dyrekcję, grono pedagogiczne) zasad partycypacji uczniów, tj. zasad, na jakich uczniowie i uczennice są włączeni w podejmowanie decyzji oraz tego jakie to są decyzje, np.: tworzenie struktury samorządu uczniowskiego, wybór rzecznika praw uczniów, wybór opiekuna samorządu, przeznaczenie środków z funduszy rady rodziców, sposób zagospodarowania placu przed szkołą, wybór patrona szkoły, dobór języków obcych, organizacja zajęć pozalekcyjnych.¹⁶ W przypadku samorządu uczniowskiego problemem nie jest to czy uczniowie angażują się w jego działalność, ale jaką formę przybiera to zaangażowanie. Bez wątpliwości można uznać, że samorząd uczniowski stanowi pierwszą ważną lekcję odpowiedzialności za budowanie wspólnej rzeczywistości. Działalność samorządów napotyka przy tym na szereg problemów, jak brak budżetów, ale także małe zaangażowanie uczniów i opór nauczycieli. Podnoszone są także problemy w komunikacji między samorządem uczniowskim a pracownikami szkoły. Działający w samorządzie uczniowie często także zniechęcają się brakiem realnej możliwości oddziaływania na życie szkolne czy poczuciem

¹⁵ Por. M. Żerkowska-Balas, M. Zaremba, *Partycypacja nowych wyborców*, Dostęp online: https://www.batory.org.pl/upload/files/Programy%20operacyjne/Masz%20Glos/partycypacja_nowych_wyborow.pdf (dostęp 26.06.2023r.).

¹⁶ M. Tragarz, *Samorząd uczniowski. przewodnik dla dyrektorów*, Fundacja Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2019.

niedocenia ich starań ze strony innych uczniów czy nauczycieli.¹⁷ Samorząd działa także na poziomie szkół wyższych. W przypadku świętokrzyskich uczelni, jest on wybierany zarówno na Uniwersytecie Jana Kochanowskiego w Kielcach, jak i na Politechnice Świętokrzyskiej. W odróżnieniu od samorządu uczniowskiego, skupia już dorosłe osoby i działa na nieco innych zasadach podejmując bardziej samodzielne inicjatywy.

Wolontariat

Obszarem aktywności wzmacniającym różnego rodzaju kompetencje młodych ludzi jest udział w wolontariacie. Istotną rolę w tym zakresie odgrywa Regionalne Centrum Wolontariatu w Kielcach,¹⁸ które deklaruje podejmowanie takich aktywności, jak:

- Prowadzenie Biura Pośrednictwa Pracy Wolontariackiej;
- Bycie pionierem wolontariatu miejskiego (wprowadzenie wolontariuszy do wydarzeń miejskich oraz do MOPR i PCPR) i głównym w regionie ośrodkiem eksperckim w dziedzinie wolontariatu;
- Wprowadzenie wolontariuszy międzynarodowych do szkół i przedszkoli (akredytacja do Wolontariatu Europejskiego/Europejskiego Korpusu Solidarności);
- Bycie głównym w regionie ośrodkiem eksperckim ośrodkiem w sprawie programu Erasmus+ i innych międzynarodowych mobilności młodych;
- Doprowadzenie do utworzenia Miejskiej Rady Działalności Pożytku Publicznego.

Działalność tego rodzaju podmiotów jest o tyle istotna, że wiek jest czynnikiem różnicującym poziom zaangażowania w wolontariat. W I kwartale 2022 r. najczęściej wolontariat świadczyły osoby w wieku 45-54 lat (33,6%), a najrzadziej osoby najstarsze (65-89 lat – 20,3%) oraz właśnie najmłodsze (15-24 lat – 26,7%).¹⁹ Jeśli weźmiemy pod uwagę, że w podobnym badaniu prowadzonym w 2016 roku²⁰ udział osób świadczących wolontariat w najmłodszej grupie wiekowej wynosił 35,0%, może to oznaczać, że skłonność młodzieży i młodych ludzi do tego rodzaju aktywności ulega osłabieniu.

Młodzież generalnie dąży do aktywności na wiele sposobów. Poza możliwościami, jakie niosą za sobą organizacje młodzieżowe czy podmioty oferujące wyspecjalizowane usługi, pewna część młodych ludzi szuka mniej sformalizowanych inicjatyw. Chodzi o aktywność w nieformalnych grupach rówieśniczych, co jest odrębnym wymiarem aktywności społecznej młodzieży, który też zapewne ulega przeobrażeniom w ostatnich latach (narzędzia cyfrowe, pandemia Covid-19, mnogość obowiązków szkolnych i związanych z planowaniem przyszłości etc.). Samo pojęcie nieformalnych grup młodzieżowych jest ujmowane w różnych kontekstach, nie zawsze pozytywnych. Jest to dodatkowo, właśnie z uwagi na

¹⁷ Rada Dzieci i Młodzieży Rzeczypospolitej Polskiej przy Ministrze Edukacji Narodowej, *O samorządach uczniowskich*, Warszawa 2019.

¹⁸ <http://centrumwolontariatu.eu/> (dostęp 04.06.2023r.).

¹⁹ Wolontariat w 2022 roku, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2022.

²⁰ Wolontariat w 2016 roku, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017.

niesformalizowany charakter, zjawisko relatywnie trudne do identyfikacji, bardzo rozproszone, a dodatkowo pojemne. Do kategorii grup nieformalnych można bowiem zaliczyć różnego rodzaju subkultury, grupy kojarzące się wokół zainteresowań czy zwolenników określonej idei. Często powstawanie takich grup wynika nie tyle ze spójności przekonań, co jest wynikiem tego, że młodzież w takich grupach może realizować swoje potrzeby.

Przedsiębiorczość młodzieży

Młodzież w wieku 15-24 lata to zazwyczaj osoby kontynuujące edukację, lecz są to również osoby bierne zawodowo, czyli takie, które nie pracują oraz nie są zarejestrowane w urzędach pracy. W województwie świętokrzyskim w 2020 roku było takich osób 64 tys., co jest spadkiem w porównaniu do 2018 roku o 5 tys. Powyższy wynik daje województwu świętokrzyskiemu 13. miejsce spośród 16, wskazując na jedną z najniższych wartości biernych zawodowo osób w Polsce. Jednym z celów niniejszego opracowania, obok analizy sytuacji na regionalnym rynku pracy, było wskazanie potencjalnych branż lub zawodów, w których pracują, bądź będą pracować (w perspektywie najbliższych 10 lat) młodzi ludzie mieszkający w województwie świętokrzyskim. W literaturze przedmiotu, jak i statystyce publicznej, brak jest danych dotyczących (w sposób bezpośredni) tego zagadnienia. Informacje dotyczące zawodów wybieranych przez młodych pozyskać należało wobec powyższego z analizy eksperckiej, uwzględniającej zarówno aktualną sytuację na rynku pracy, jak i dokumenty strategiczne i dane pochodzące z Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej (dalej: OKE) oraz GUS. Po pierwsze, przeanalizowano zapotrzebowanie rynkowe oraz przewidywane zapotrzebowanie na kluczowe kompetencje i umiejętności. Analiza ta stanowiła punkt wyjścia dla wskazania kierunków nauki świętokrzyskiej młodzieży. W ten sposób chciano sprawdzić, czy wybierane przez młodzież ścieżki nauki zgodne są z tak zwanymi kompetencjami przyszłości, czyli tymi kompetencjami, które będą miały strategiczne znaczenie na rynku pracy w perspektywie najbliższych kilku lat.

Zapewnienie możliwości zaspokojenia potrzeb życiowych, zarówno podstawowych, jak i wyższego rzędu, wymaga podejmowania aktywności zawodowej. Jak wspomniano, poszukiwanie pracy jest jedną z najczęstszych przyczyn, dla których osoby w wieku produkcyjnym wyjeżdżają z województwa świętokrzyskiego bądź migrują w obrębie regionu. Zatem kwestia zapewnienia młodzieży bazy materialnej wydaje się kluczowa dla zatrzymania ich w regionie, jak również oczekiwania od nich zaangażowania w życie społeczne czy to na poziomie regionu, czy to w obrębie tzw. „małych ojczyzn”. Nie ma rzecz jasna ograniczeń (pomijając wiekowe związane z dolną granicą, w której można podejmować legalne zatrudnienie), jeśli chodzi o podejmowanie przez młodych ludzi pracy. Inną kwestią jest atrakcyjność możliwości podejmowania pracy. W tym kontekście należy podkreślić, że województwo świętokrzyskie ma głównie charakter przemysłowo-rolniczy. Bardzo wyraźny jest podział na przemysłową północ regionu oraz rolnicze południe i wschód. Gospodarka regionu świętokrzyskiego bazuje przede wszystkim na przemyśle materiałów budowlanych,

w tym wydobywczym. Istotną rolę odgrywa również przemysł metalurgiczny, maszynowy, precyzyjny i spożywczy.²¹ W kontekście dziedzin gospodarki kreujących miejsca pracy należy też wymienić inne, które niejako przełamują przemysłowo-rolniczy charakter gospodarki regionu:

- **branża targowo-konferencyjna**, która w Kielcach notuje systematyczny rozwój od czasu organizacji przez Świętokrzyską Agencję Rozwoju Regionu w 1993 roku pierwszych targów przemysłu obronnego (obecnie funkcjonujących pod nazwą Międzynarodowy Salon Przemysłu Obronnego jako jedno z największych tego rodzaju wydarzeń wystawienniczych w Europie);
- **branża nowoczesnych usług dla biznesu (BPO-SSC)** – to branża, która co prawda koncentruje się w dużej mierze w Kielcach, jednak przyczynia się do wzmacniania potencjału regionu, bowiem stanowi atut regionu w pozyskiwaniu inwestorów. Jest to branża, w której rozwój bardzo intensywnie angażuje się administracja samorządowa Kielc²²;
- **branża turystyczna** – koncentruje się głównie w wybranych obszarach, jak część uzdrowiskowa (Busko-Zdrój, Solec-Zdrój) czy Góry Świętokrzyskie, istotnie wzmacniając lokalną gospodarkę i kreując miejsca pracy czy to bezpośrednio przy obsłudze turystów, czy w usługach towarzyszących.

W każdej z wymienionych branż mogą znaleźć zatrudnienie młodzi ludzie, choć wydaje się, że trzy ostatnie cechują się w tym zakresie największym potencjałem. W ich przypadku bowiem bariery wejścia na podstawowe stanowiska wydają się relatywnie najmniejsze dając możliwość wykonywania pracy tymczasowej czy po prostu stopniowego zdobywania doświadczenia zawodowego. Oczywiście i w tych branżach mamy do czynienia z wyspecjalizowanymi stanowiskami, jak również w przemyśle czy branży budowlanej również są do dyspozycji stanowiska pracy wymagające relatywnie mniejszych kwalifikacji, przynajmniej na początek. Jednakże w tych branżach mamy do czynienia z cięższym charakterem pracy, co może nie być atrakcyjne dla młodych ludzi.

W odniesieniu do ostatniej konstatacji należy wziąć pod uwagę specyfikę pokoleń wkraczających na rynek pracy bądź dominujących na nim. Generacją, która obecnie szerzy się na rynku pracy, jest **pokolenie Y**, określane inaczej pokoleniem Milenium. Zaliczają się do niej osoby urodzone w latach 1984-1995. Okres młodości tego pokolenia to ułatwiony dostęp do szkół, edukacji w zakresie języków obcych oraz podróży. Dlatego tak chętnie zwiedzają świat i stanowi to ważny element ich życia. Część „Millenialsów” wybiera taką pracę, dzięki której będzie mogła pracować zdalnie, z dowolnego miejsca na świecie. Pokolenie Y zostało wychowane przez bardziej świadomych oraz obecnych w ich życiu rodziców. Dlatego nie boi się głośno wyrażać swojego zdania ani kwestionować autorytetów. Wynika to też z faktu, iż dorastało w czasie dostępu do Internetu – łatwiej więc było sprawdzić, co jest prawdą, a co nie. Wiele bodźców z zewnątrz wymusiło na „Millenialsach” wielozadaniowość, która przez

²¹ <https://www.wrota-swietokrzyskie.pl/gospodarka-regionu-swietokrzyskiego> (dostęp 04.06.2023r.).

²² <https://www.kielce.eu/pl/aktualnosci/sniadanie-biznesowe-z-branża-outsourcingowa.html> (dostęp 04.06.2023r.).

starsze pokolenia odbierana jest jako nieumiejętność skupienia uwagi. Jest to generacja, która nie żyje po to, by pracować, ale pracuje po to, by żyć.

Obecnie najmłodszym pokoleniem na rynku pracy jest generacja Z, zwana inaczej generacją Post-Milenium, do której należą osoby urodzone w latach 1996-2004. Pokolenie Z najbardziej ze wszystkich generacji utożsamiane jest z technologią, ponieważ są to ludzie wychowani w czasach powszechnego dostępu do Internetu. Członkowie tego pokolenia chcą być podłączeni do sieci bez przerwy. Nieustanny dostęp do Internetu daje „Post-Milenialsom” możliwość pozostania w ciągłym kontakcie ze swoimi bliskimi oraz przyjaciółmi. To pokolenie wychowane świadomie, co demonstruje swoją asertywnością oraz odwagą w walce o swoje prawa. Jeśli „Zetkom” nie odpowiada wykonywana praca, po prostu ją zmieniają. Chętnie wyjeżdżają za granicę i nie boją się podejmować tam pracy. **Z racji, że jest to pokolenie, którego najstarsi przedstawiciele mają obecnie jedynie 24 lata, jeszcze długo będzie trzeba obserwować, jakimi będą pracownikami. Przewiduje się, iż „Zetki” mogą niekoniecznie odnaleźć się w pracy zespołowej, za to chętnie będą podejmowały pracę, która wymaga wykorzystania Internetu oraz taką, która zapewni im elastyczny czas pracy.**

Wchodzenie bądź aktualna aktywność tych pokoleń na rynku pracy rodzi określone wyzwania dla polityki kadrowej jak również stanowi warunki ramowe dla potencjalnej oceny atrakcyjności regionalnego rynku pracy dla świętokrzyskiej młodzieży. **Czy rzeczywiście pokolenie Y jest tak bardzo żądne awansów, a „Zetki” nie wyobrażają sobie podjęcia pracy w firmie, która nie oferuje benefitów?** Okazuje się, iż nic bardziej mylnego. Przede wszystkim to pokolenie X (osoby urodzone w latach 1965-1983) jest bardziej zmotywowane perspektywą awansu, podczas gdy pokolenia Y oraz Z – perspektywą podwyżki. Najmłodsze pokolenia chętnie podejmą się też realizacji dodatkowego projektu, który poniesie za sobą dodatkowe wynagrodzenie, co z kolei nie interesuje „Iksów”. Podobnie w przypadku wyjazdów służbowych – taka opcja nie wpłynie na motywację pokolenia X, ale ucieszy generację Y oraz Z. Okazuje się, że pozory mogą mylić i to przede wszystkim pokolenie X jest bardziej zmotywowane perspektywą awansu, podczas gdy pokolenia Y oraz Z – perspektywą podwyżki. Najmłodsze pokolenia chętnie podejmą się też realizacji dodatkowego projektu, który poniesie za sobą dodatkowe wynagrodzenie, co z kolei nie interesuje „Iksów”. Podobnie w przypadku wyjazdów służbowych – taka opcja nie wpłynie na motywację pokolenia X, ale ucieszy generację Y oraz Z. To, co łączy wszystkie generacje to potrzeba poczucia, że wykonywana przez nich praca ma sens. Wolą one elastyczne godziny pracy oraz indywidualne stanowisko. Atmosfera oraz dobra relacja z przełożonym ma dla nich kluczowe znaczenie, przy czym jeśli będą negatywne, to zadziałają najbardziej demotywująco na generację Z.²³ Powyższe obserwacje mają w dalszej perspektywie znaczenie również dla kreowania warunków do zaangażowania młodzieży w życie społeczne. Pozostając jednak w tematyce związanej z rynkiem pracy i branżami, w których młodzi ludzie poszukują swojej szansy na rozwój

²³ Za: M. Wyrwicka, Polityka kadrowa przedsiębiorstwa, Poznań 2000 (materiały dydaktyczne); <https://wszib.edu.pl/multis/czynniki-kszaltujace-motywacje-pracownikow-nalezacych-do-pokolenia-x-y-oraz-z> (dostęp 04.06.2023r.); https://mfiles.pl/pl/index.php/Polityka_personalna (dostęp 04.06.2023r.).

i karierę, to opisane wyżej warunki brzegowe ich wyborów i preferencji są kluczowe dla lepszego zrozumienia ich postaw i wyborów. Wpływają one bowiem na wybór zawodów (branż), w jakich poszukują zatrudnienia młodzi ludzie po ukończeniu szkoły czy – nierzadko – jeszcze w trakcie edukacji. Trzeba przy tym mieć na uwadze dwie sytuacje – wybór zatrudnienia tymczasowego oraz wybór właściwej drogi zawodowej. Bazując na opiniach przedstawicieli branży HR można wskazać, że jeśli chodzi o wybór pracy tymczasowej, to bez wątplenia wskazuje się tu możliwość pracy w tzw. call center, pracę w gastronomii czy też szerzej w branży turystyczno-hotelarskiej, pracę na podstawowych stanowiskach w sprzedaży²⁴. Duże możliwości kryją się także w branży IT, zwłaszcza na stanowiskach testerskich, które z jednej strony nie wymagają szerokich kompetencji programistycznych, a dają możliwość zebrania doświadczenia w tym obszarze. W tym zakresie należy wskazać, że województwo świętokrzyskie dysponuje pewnym potencjałem, który młodzież ucząca się czy studiująca może wykorzystywać. Oczywiście często są to możliwości ograniczone obszarowo i przez to dostępne dla ograniczonej liczby osób. Dotyczy to chociażby pracy w branży turystycznej. Dla osób spoza miejscowości turystycznej podjęcie pracy wiązałoby się z koniecznością dojazdów czy nawet przeprowadzki. To samo co oczywiste dotyczy podejmowania pracy w innych regionach.

Istotną kwestią ważną z punktu widzenia sytuacji młodych osób na rynku pracy są wynagrodzenia. Przez dwie dekady XXI wieku zmieniły się kryteria, jakimi kandydaci do pracy kierują się przy wyborze branży. Obecnie najważniejszym kryterium są zarobki. Dlatego – szczególnie w przypadku młodych osób – wśród najpopularniejszych zawodów znajdują się takie, które zapewniają wysokie wynagrodzenie.²⁵ W tym kontekście należy wskazać, że województwo świętokrzyskie plasuje się na 14. miejscu pod względem wysokości przeciętnego wynagrodzenia, które wynosiło w I kwartale 2023 roku około 6,2 tysiąca zł brutto. Dla porównania, w województwie mazowieckim będącym głównym celem migracji z innych regionów, przeciętne wynagrodzenie wynosiło ok. 8,5 tysiąca zł brutto, w Małopolskim 7,5 tysiąca brutto, a w Dolnośląskim 7,3 tysiąca zł brutto. Jeśli weźmiemy pod uwagę wynagrodzenia wg branż, (zwłaszcza takich, które są często traktowane jako szczególnie pożądane, jak sektor IT), to w przypadku województwa świętokrzyskiego również mamy sytuację, w której konkurencyjność regionalnego rynku pracy jest niższa od tego, co oferują sąsiednie regiony. Oczywiście różnice w zależności od branż są różnej skali, niemniej jednak podstawowa konkluzja jaka wynika z pobieżnego choćby przeglądu wysokości przeciętnego wynagrodzenia pokazują, że regionalny rynek pracy dla młodych ludzi wkraczających na rynek pracy może wydawać się mniej atrakcyjny w porównaniu z ofertą innych regionów.²⁶ Oczywiście podane wartości wynagrodzeń odnoszą się do przedsiębiorstw zatrudniających co najmniej 10 pracowników, stąd też są obrazem wycinkowym. Realne

²⁴ <https://praca.money.pl/kariera/pierwsza-praca/pierwsza-praca-dla-studenta-10-zawodow-w-ktorych-nie-musisz-miec-doswiadczenia-w-pracy-6275418004002433a.html> (dostęp 04.06.2023r.).

²⁵ <https://kobietawe-biznesie.pl/najpopularniejsze-zawody-jaka-branze-wyberamy-naichetniej/> (dostęp 04.06.2023r.).

²⁶ Za: Bank Danych Lokalnych GUS.

wynagrodzenia są jeszcze niższe. Tak czy inaczej jednak proporcje pozostają podobne. Kwestia wynagrodzenia poruszona zostanie dokładniej w kolejnych rozdziałach opracowania - tu zaprezentowana została jedynie sygnalnie.

Tabela 6. Przeciętne wynagrodzenie na 31 grudnia 2022 roku w wybranych branżach w województwie świętokrzyskim i sąsiadujących regionach (zł brutto).

Branża	świętokrzyskie	mazowieckie	małopolskie	śląskie	podkarpackie	lubelskie
Informacja i komunikacja	5 518,13	11 631,33	12 524,98	9 798,85	9 812,72	8 659,55
przemysł	5 777,33	7 203,69	6 482,14	7 372,31	5 668,48	6 109,11
budownictwo	4 751,78	8 534,00	5 816,57	6 317,56	5 144,76	5 221,62
zakwaterowanie i gastronomia	4 198,92	5 446,27	4 455,46	4 228,45	4 395,66	3 880,9
transport i gospodarka magazynowa	5 626,23	6 540,95	5 498,10	6 225,73	5 324,56	5 475,06

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Rozpatrując sytuację młodych ludzi na rynku pracy w kontekście ich zaangażowania w życie społeczne regionu należy zatem mieć na uwadze realne możliwości regionalnej gospodarki w zakresie zapewnienia młodym ludziom rozwoju zawodowego oraz wynagrodzeń na poziomie konkurencyjnym względem innych regionów.

W województwie świętokrzyskim odnotowano w 2022 roku 12,9% osób w wieku 24 lat i mniej, które pozostawały bezrobotne. Jest to wartość niższa od 2018 roku o 0,7 p.p., lecz wyższa od wartości z 2021 roku o 0,8 p.p. Najwięcej osób bezrobotnych do 24 roku życia w 2022 roku było w powiecie buskim (20,1%) oraz kazimierskim (19,1%). Najmniej młodych bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy jest w mieście Kielce (6,0%) oraz powiecie skarżyskim (7,4%).

Szczególnym wyzwaniem, nie tylko dla krajowej, ale także regionalnej polityki jest zjawisko określone jako NEET. Terminem tym nazywana jest populacja młodych osób, które nie są aktywne na rynku pracy, a co więcej, które pozostają poza systemem edukacji (tak formalnej, jak i nieformalnej) i poza sferą szkoleń²⁷. Do mierzenia skali tego problemu wykorzystuje się najczęściej tak zwany wskaźnik NEET. Wskaźnik NEET odpowiada odsetkowi populacji danej grupy wiekowej i płci, która nie pracuje i nie uczestniczy w żadnej formie kształcenia lub w szkoleniach. O osobach NEET możemy mówić wówczas, gdy spełnione są równocześnie dwa warunki²⁸:

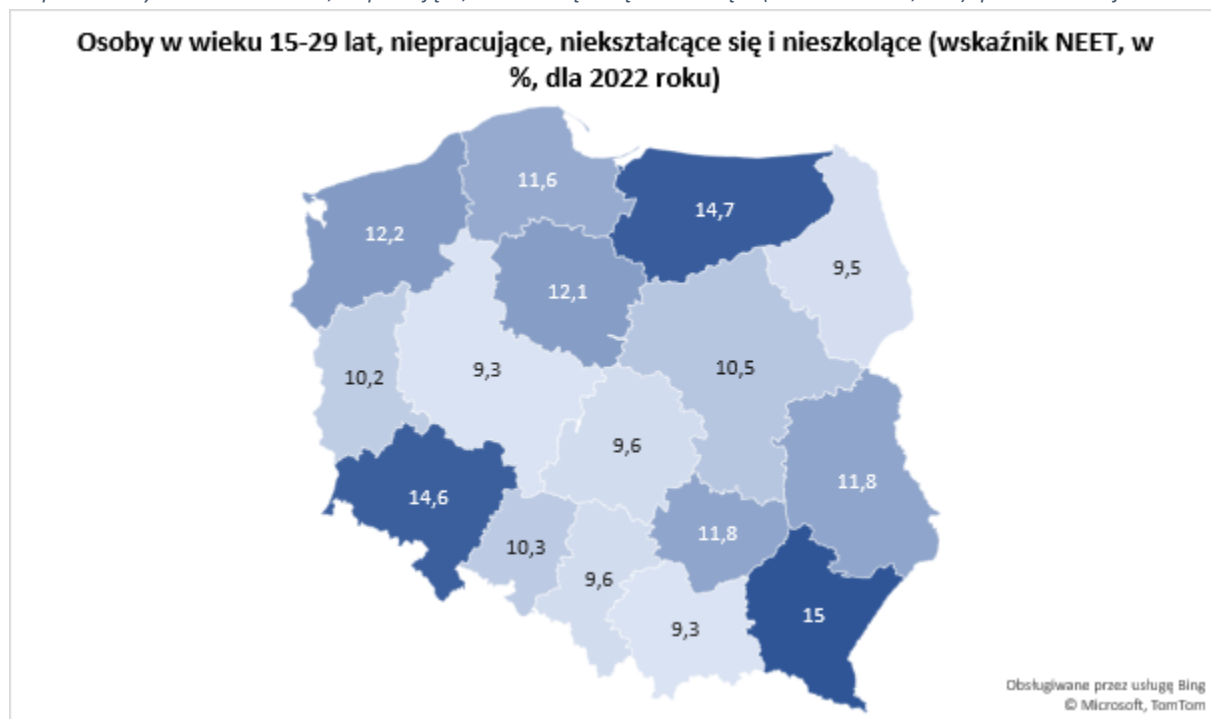
- osoby nie są zatrudnione (tj. są bezrobotne lub bierne zawodowo zgodnie z definicją Międzynarodowej Organizacji Pracy);
- osoby nie uczestniczyły w żadnym formalnym lub pozaformalnym kształceniu ani szkoleniu w ciągu czterech tygodni poprzedzających badanie.

²⁷ Krause E., Zjawisko NEET, czyli o młodziu trzy razy nic, w: Problemy Profesjologii 2/2016.

²⁸ Definicja Eurostat dostępna jest na stronie: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Young_people_neither_in_employment_nor_in_education_and_training_\(NEET\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Young_people_neither_in_employment_nor_in_education_and_training_(NEET)) (dostęp 04.06.2023r.)

Wskaźnik NEET stanowić może jeden z punktów wyjścia dla tworzenia polityk młodzieżowych dotyczących zatrudnialności, edukacji, szkoleń, czy tworzenia narzędzi aktywizujących i wspierających młodych ludzi na rynku pracy²⁹. W Eurostat Database, z której pochodzą poniższe, zagregowane dane, dostępne są statystyki zarówno dla krajów członkowskich Unii Europejskiej, jak i dla regionów NUTS 2 krajów- w przypadku Polski- województw. Niższy poziom agregacji danych jest niedostępny. Wskazana powyżej baza danych umożliwia wybór różnych kategorii zmiennych różnicujących np. płci, wieku. W przypadku wieku, dostępne są dane zarówno dla osób mających 15-24 lata, jak i 15-29 lat: ze względu jednak na liczne występowanie danych o „niskim poziomie wiarygodności”³⁰, autorzy niniejszego opracowania zdecydowali o przedstawieniu wartości wskaźnika NEET wyłącznie dla przedziału wiekowego 15-29, gdzie liczba danych o „niskim poziomie wiarygodności” dla województw była zdecydowanie niższa („niski poziom wiarygodności danych” odnotowano dla województw: lubuskiego, opolskiego i podkarpackiego). Najwyższą wartość wskaźnika NEET (dla osób w wieku 15-29 lat) w 2022 roku osiągnięto w województwie podkarpackim, warmińsko mazurskim i dolnośląskim (kolejno: 15%; 14,7%; 14,6%), najniższą zaś w województwie wielkopolskim (9,3%) oraz małopolskim (9,3%).

Mapa 2. Osoby w wieku 15-29 lat, niepracujące, niekształące się i nieuczące (wskaźnik NEET, w %)- podział na województwa



Źródło: Baza Eurostat.

W województwie świętokrzyskim od 2018 roku obserwowany jest stały spadek odsetka osób w wieku 15-29 lat, które nie pracują, nie kształcą się i nie uczą się (tak zwana młodzież NEET) – w 2018 roku odsetek ten wyniósł 17,5%, zaś w 2023 roku 11,8%. Pomimo spadku w latach 2018-2023 o 5,7 p.p. (w 2023 roku Świętokrzyskie uplasowało się na 7. miejscu od końca

²⁹ <https://www.eurofound.europa.eu/pl/topic/neets> (dostęp 04.06.2023r.).

³⁰ Określenie pochodzi z bazy danych Eurostat.

w klasyfikacji wszystkich województw. W 2023 roku wskaźnik NEET dla całej Polski wyniósł 10,9%, co oznacza, że pomimo spadku wartości tego wskaźnika dla województwa świętokrzyskiego, nadal jest on wyższy o 0,9 p.p. od ogólnopolskiej średniej.

Tabela 7. Osoby w wieku 15-29 lat, niepracujące, niekształące się i nie szkolące (wskaźnik NEET, w %)- podział na województwa i lata.

Województwo	Osoby w wieku 15-29 lat, niepracujące, niekształące się i nie szkolące (wskaźnik NEET, w %)				
	2018	2019	2020	2021	2022
POLSKA	12,1	12,0	12,9	13,4	10,9
MAŁOPOLSKIE	9,9	9,9	11,4	11,8	9,3
ŚLĄSKIE	9,1	9,6	11,3	14,6	9,6
WIELKOPOLSKIE	10,5	9,8	10,3	11,0	9,3
ZACHODNIOPOMORSKIE	14,6	17,0	17,5	16,6	12,2
LUBUSKIE	16,2	15,1	14,2	15,2	10,2
DOLNOŚLĄSKIE	12,6	11,4	12,1	12,0	14,6
OPOLSKIE	11,7	12,6	13,9	12,4	10,3
KUJAWSKO-POMORSKIE	15,3	14,1	14,3	12,6	12,1
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	17,3	18,1	15,3	15,6	14,7
POMORSKIE	12,1	10,8	12,6	10,7	11,6
ŁÓDZKIE	10,4	10,9	10,3	12,7	9,6
ŚWIĘTOKRZYSKIE	17,5	16,5	15,0	14,8	11,8
LUBELSKIE	13,9	14,6	18,9	15,1	11,8
PODKARPACKIE	15,8	15,1	16,0	17,1	15,0
PODLASKIE	10,8	12,1	13,9	13,3	9,5
MAZOWIECKIE	13,9	13,5	15,6	17,0	10,5

Źródło: Baza Eurostat.

Kompetencje kluczowe i kwalifikacje a branże, w których zatrudniana jest młodzież

Komisja Europejska dokonała w 2018³¹ roku aktualizacji listy kompetencji kluczowych: obok umiejętności podstawowych, takich jak np. rozumienie informacji pisemnej, rozwijanie i używanie myślenia matematycznego, wskazane zostały także umiejętności przekrojowe, które nazwać można także uniwersalnymi, w tym sensie, że wykorzystywane mogą być w pracy w różnych zawodach. Do najważniejszych umiejętności przekrojowych zaliczyć należy³²:

- Obywatelskie;
- W zakresie przedsiębiorczości;
- Cyfrowe;
- Społeczne i osobiste;
- W zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej, a także związane z wielokulturowością;
- Zdolności adaptacyjne (do nowych warunków);
- W zakresie pracy zespołowej, ale także umiejętności przywódcze;
- W zakresie umiejętności rozwiązywania problemów (w tym umiejętność myślenia krytycznego).

³¹ ZALECENIE RADY z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej C189/1.

³² Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030, Warszawa 2019.

Zdolności obywatelskie to umiejętność do odpowiedzialnego działania oraz pełnego uczestnictwa w życiu społecznym, politycznym i kulturalnym. W tym sensie umiejętność ta jest bliska zdolności w zakresie ekspresji kulturalnej, której fundament opiera się na respektowaniu kultury materialnej i niematerialnej regionu, poszanowaniu tradycji, ale także wyrażaniu kulturowej tożsamości, przy użyciu różnych form twórczych (np. ubiór, taniec, śpiew) i poszanowaniu innych kultur. Umiejętności przedsiębiorcze to przede wszystkim zdolność jednostki do przekuwania własnych pomysłów na realne działania i ich wykorzystywanie w konkretnym celu; podejmowanie inicjatywy, planowanie i zarządzanie własnymi inicjatywami.

Umiejętności cyfrowe należą do kluczowych i zyskują na szczególnym znaczeniu szczególnie w sytuacji, w której większość procesów społeczno-gospodarczych przeniesione zostaje do świata wirtualnego. Kwalifikacje cyfrowe to przede wszystkim krytyczne korzystanie ze źródeł nowych technologii, wykorzystywanie ich do celów nauki, ale także umiejętność filtrowania informacji (szczególnie w świecie otaczającej dezinformacji) i wiadomości, dbanie o bezpieczeństwo w sieci, poszanowanie własności intelektualnej. Cechy i zdolności osobiste i społeczne opierają się na predyspozycji do współpracowania z innymi ludźmi, budowania więzi i skutecznego komunikowania się, zarządzania własnym czasem, ale także dbania o własny dobrobyt, zarówno psychiczny jak fizyczny. Umiejętności społeczne bliskie są umiejętnościom w zakresie pracy zespołowej, która oznacza zdolność jednostki do efektywnej pracy w grupie, jak umiejętnościom przywódczym, które to z kolei opierają się na planowaniu działań w taki sposób, by osiągnąć zamierzony cel, leżący w interesie jakiejś grupy, przy wykorzystaniu innych umiejętności interpersonalnych i środków. Kwalifikacje powyższe stanowią podstawę rozwijania innych, co jest szczególnie istotne w kontekście ponowoczesnej niepewności, dynamicznie zmieniającego się otoczenia społecznego i ekonomicznego, a także zmieniających się trendów technologicznych wpływających na standardy kwalifikacji zawodowych³³.

W tym miejscu wspomnieć należy także o innym zrealizowanym badaniu, którego celem była identyfikacja kompetencji kluczowych³⁴. Chociaż **w badaniu tym stwierdzono zapotrzebowanie polskich, nie zaś świętokrzyskich, przedsiębiorców na kompetencje przyszłości**, uznać należy (za samymi autorami opracowania), że kompetencje te mają charakter uniwersalny. W badaniu tym przyjęto długą perspektywę czasową, bowiem aż do 2030 roku, co pokrywa się z innymi krajowymi czy unijnymi dokumentami. W wyniku podjętych analiz dokumentów krajowych³⁵ wyznaczono główne kompetencje przyszłości, które zbiorczo zaprezentowane zostały w poniższej tabeli. W dużej mierze pokrywają się z umiejętnościami przekrojowymi opisanymi powyżej. W zakresie kompetencji społecznych wskazano na przykład na przedsiębiorczość, rozumianą jako podejmowanie inicjatywy i branie odpowiedzialności za te inicjatywy; zarządzanie ludźmi, w tym przywództwo; w zakresie

³³ Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030, Warszawa 2019, Str. 16.

³⁴ Raport z badań empirycznych w zakresie kompetencji i zawodów przyszłości, Platforma Przemysłu Przyszłości, 2022.

³⁵ Dokumenty poddane analizie przytoczone zostały na str. 10 opracowania.

kompetencji technicznych: podstawowe i zaawansowane kompetencje cyfrowe, w zakresie zaś kompetencji poznawczych: kreatywność i myślenie krytyczne.

Tabela 8. Kompetencje przyszłości zidentyfikowane na podstawie monitoringu źródeł krajowych³⁶

Grupa kompetencji	Umiejętności
Kompetencje poznawcze	✓ rozwiązywanie złożonych problemów
	✓ kreatywność
	✓ myślenie krytyczne
	✓ myślenie analityczne
	✓ elastyczność poznawcza
Kompetencje społeczne	✓ współpraca z innymi
	✓ inteligencja emocjonalna
	✓ przedsiębiorczość (podejmowanie inicjatyw i branie odpowiedzialności)
	✓ zarządzanie ludźmi (menager 4.0):
	1 Zarządzanie kompetencje techniczne:
	· organizacja projektów
	· inicjowanie pracy zespołowej
	· kontrola kosztów i zasobów finansowych
	2 zarządcze kompetencje behawioralne:
	· przywództwo,
	· zaangażowanie,
	· motywacja,
	· asertywność,
	· otwartość,
	· kreatywność,
	· orientacja na osiąganie celu (efekt),
	· negocjacje
	3 zarządcze kompetencje kontekstowe:
	· relacje pionowe,
	· zdolność do funkcjonowania w organizacji,
· orientacja na projekty (myślenie projektowe),	
· orientacja na programy, (systemy, produkty i technologie)	
Kompetencje techniczne	✓ podstawowe kompetencje cyfrowe
	✓ zaawansowane kompetencje cyfrowe
	✓ podstawowe kompetencje techniczne:
	1 obsługa podstawowych narzędzi
	2 posługiwanie się dokumentacją techniczną
	✓ zaawansowane kompetencje techniczne:
	1 obsługa maszyn
	2 podstawowy serwis maszyn
✓ kompetencje inżynierskie (projektowanie maszyn, projektowanie rozwiązań integracyjnych w środowisku zrobotyzowanym)	

Źródło: Raport z badań empirycznych w zakresie kompetencji i zawodów przyszłości, Platforma Przemysłu Przyszłości 2022.

Także w Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego, w uzasadnieniu celu operacyjnego 1.2 Kompetencje kadry dla gospodarki regionu, **wskazuje się na konieczność kształtowania, już od najmłodszych lat, kompetencji związanych z technologiami cyfrowymi**, ale także kompetencji podstawowych: językowych, matematyczno-przyrodniczych czy też kompetencji proekologicznych, czego dopełnieniem są umiejętności społeczne i osobiste, takie jak: umiejętność pracy w grupie, adaptacji, kreatywność, krytyczne czy analityczne myślenie³⁷.

³⁶ Źródła te wskazane są w raporcie: Raport z badań empirycznych w zakresie kompetencji i zawodów przyszłości, Platforma Przemysłu Przyszłości, 2022, str. 10.

³⁷ Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+, str. 38.

W świetle przytoczonych powyżej przykładów kompetencji kluczowych, uznać należy, że do głównych kompetencji, o strategicznym znaczeniu dla rozwoju tak krajowego, jak i regionalnego- wojewódzkiego – rynku pracy, uznać należy przede wszystkim: kompetencje związane z przedsiębiorczością i szeroko rozumianymi umiejętnościami zarządczymi (w tym przede wszystkim zarządzania własną pracą, czasem, umiejętności pracy zespołowej), umiejętności cyfrowe oraz umiejętności kreatywnego, analitycznego i krytycznego myślenia, które wpływają i budują postawy pro-przedsiębiorcze i proaktywne.

Jak zostało wskazane powyżej, brak jest aktualnych³⁸ opracowań odnoszących się do zapotrzebowania regionalnego rynku pracy na konkretne kompetencje i kwalifikacje młodzieży. Opracowaniem takim może być Barometr Zawodów publikowany corocznie. Jego celem jest analiza skali zapotrzebowania na pracowników (bez względu na ich wiek) dla konkretnych zawodów. Z punktu widzenia niniejszej analizy, szczególnie istotne staje się wskazanie zawodów deficytowych, definiowanych w Barometrze Zawodów jako te, w których nie powinno być trudności ze znalezieniem pracy i w których zapotrzebowanie na pracowników będzie duże³⁹. Zawody pogrupowane zostały w główne kategorie branż: budownictwo, branża medyczno-opiekuńcza, edukacja, elektromechanika, transport i gospodarka magazynowa, przetwórstwo metali i finanse. Najwięcej zawodów deficytowych odnotowano dla branży budownictwa (aż 9 zawodów, w tym: betoniarze i zbrojarze, brukarze, cieśle i stolarze budowlani).

Tabela 9. Zawody deficytowe w województwie świętokrzyskim według branż w 2023 roku

Budownictwo	Medyczno - opiekuńcza	Transport i gospodarka magazynowa
1. Betoniarze i zbrojarze	1. Lekarze	1. Kierowcy samochodów ciężarowych i ciągników siodłowych
2. Brukarze	2. Pielęgniarki i położne	2. Kierowcy autobusów
3. Cieśle i stolarze budowlani	3. Psycholodzy i psychoterapeuci	3. Mechanicy pojazdów samochodowych
4. Monterzy instalacji budowlanych	4. Opiekunowie osoby starszej lub niepełnosprawnej	4. Magazynierzy
5. Murarze i tynkarze	Edukacja	Przetwórstwo metali
6. Operatorzy i mechanicy sprzętu do robót ziemnych	1. Nauczyciele praktycznej nauki zawodu	1. Spawacze
7. Pracownicy robót wykończeniowych w budownictwie	2. Nauczyciele przedmiotów ogólnokształcących	2. Ślusarze
8. Robotnicy budowlani	3. Nauczyciele przedmiotów zawodowych	3. Operatorzy obrabiarek skrawających
9. Robotnicy obróbki drewna i stolarze	4. Nauczyciele szkół specjalnych i oddziałów integracyjnych	
	Elektromechanika	Finanse
	1. Elektrycy, elektromechanicy i elektromonterzy	1. Samodzielni księgowi

Źródło: Barometr Zawodów województwa świętokrzyskiego 2023.

Wskazać można także powiaty, w których przewiduje się wzrost zapotrzebowania na konkretne grupy zawodów. W większości powiatów województwa świętokrzyskiego

³⁸ Poprzez aktualne autorzy niniejszego raportu rozumieją opracowania, które opublikowane zostały po 2020 roku.

³⁹ Barometr Zawodów dla województwa świętokrzyskiego, str. 9.

zapotrzebowanie w 2023 roku będzie na zawód psychologa i psychoterapeuty, następnie lekarza, pielęgniarki i położnej.

Tabela 10. Powiaty, w których w 2023 roku wystąpi wzrost zapotrzebowania na konkretne zawody

Grupa zawodów	Powiaty, w których wystąpi wzrost zapotrzebowania w 2023 roku
psycholodzy i psychoterapeuci	buski, jędrzejowski, kielecki, konecki, opatowski, ostrowiecki, sandomierski, staszowski, włoszczowski
lekarze	kazimierski, kielecki, konecki, opatowski, pińczowski, skarżyski, staszowski
pielęgniarki i położne	buski, kazimierski, kielecki, konecki, opatowski
fizjoterapeuci i masażyści	buski, opatowski
logopedzi i audiofonolodzy	buski, kielecki
pracownicy socjalni	kielecki, opatowski
nauczyciele przedmiotów ogólnokształcących	sandomierski
nauczyciele przedmiotów zawodowych	konecki
nauczyciele szkół specjalnych i oddziałów integracyjnych	opatowski
pedagodzy	
wychowawcy w placówkach oświatowych i opiekuńczych	
kierowcy autobusów	kielecki
opiekunowie osoby starszej lub niepełnosprawnej	
monterzy elektronicy	skarżyski
monterzy maszyn i urządzeń	
robotnicy leśni	

Źródło: Barometr Zawodów województwa świętokrzyskiego na 2023.

Znajduje to swoje odzwierciedlenie także w kwalifikacjach, z których świętokrzyscy uczniowie najczęściej zdawali egzamin zawodowy i jest to zdecydowanie trend pozytywny: uczniowie najczęściej wybierają te zawody, na które przewidywany jest wzrost zapotrzebowania w kolejnych latach. W 2022 roku największa liczba młodych osób przystępujących do tego egzaminu zdała go z kwalifikacji: administracja i eksploatacja systemów komputerowych, urządzeń peryferyjnych i lokalnych sieci komputerowych (do egzaminu zawodowego przystąpiło 1 531 osób, zdało go - 1 105). Na drugim miejscu pod względem liczby uczniów podchodzących do egzaminu uplasował się egzamin zawodowy z kwalifikacji: przygotowanie i wydawanie dań (899 uczniów podeszło do egzaminu zawodowego; 803 uczniów zdało go), na trzecim zaś: obsługa, diagnozowanie oraz naprawa pojazdów samochodowych (582 osób podeszło do egzaminu; 473 zdało go). Najczęściej uczniowie szkół zawodowych w województwie świętokrzyskim przystępowali do egzaminów z kwalifikacji umożliwiających im pracę w branży IT lub telekomunikacyjnej, gastronomicznej oraz szeroko rozumianym przemyśle (w tym branży elektroenergetycznej, motoryzacyjnej).

Tabela 11. Rezultaty egzaminów zawodowych w województwie świętokrzyskim w 2022 roku w sesji styczeń-luty oraz czerwiec*

Nazwa kwalifikacji	Przystąpiło do egzaminu zawodowego	Zdało egzamin zawodowy	odsetek sukcesów
Administracja i eksploatacja systemów komputerowych, urządzeń peryferyjnych i lokalnych sieci komputerowych	1 531	1 105	72,2
Przygotowanie i wydawanie dań	899	803	89,3
Obsługa, diagnozowanie oraz naprawa pojazdów samochodowych	582	473	81,3
Obsługa magazynów	568	426	75,0

Wykonywanie usług fryzjerskich	431	384	89,1
Zarządzanie bezpieczeństwem w środowisku pracy	343	164	47,8
Prowadzenie dokumentacji w jednostce organizacyjnej	341	298	87,4
Obsługa gości w obiekcie świadczącym usługi hotelarskie	338	272	80,5
Wykonywanie robót murarskich i tynkarskich	304	287	94,4
Prowadzenie produkcji rolniczej	281	268	95,4
Wykonywanie przekazu reklamowego	274	193	70,4
Świadczenie usług pielęgnacyjno-opiekuńczych osobie chorej i niesamodzielnej	261	256	98,1
Montaż i uruchamianie urządzeń i systemów energetyki odnawialnej	248	205	82,7
Świadczenie usług w zakresie terapii zajęciowej	246	167	67,9
Wykonywanie robót montażowych, okładzinowych i wykończeniowych	232	176	75,9
Montaż, uruchamianie i konserwacja instalacji, maszyn i urządzeń elektrycznych	230	150	65,2
Wykonywanie zabiegów kosmetycznych	226	175	77,4

Źródło: OKE Łódź

*W tabeli zaprezentowano jedynie te kwalifikacje, do egzaminu z których przystąpiło co najmniej 200 uczniów.

Reasumując, w celu zachęcania młodzieży do pozostania w danym miejscu zamieszkania należy przede wszystkim dążyć do stworzenia możliwości realizacji zawodowej oraz podnoszenia atrakcyjności gmin jako miejsc do życia poprzez współpracę z lokalnymi przedsiębiorcami oraz instytucjami. W ujęciu ogólnopolskim od 2018 roku zauważalna była tendencja malejąca (spadek o 30,3%) w zakresie nowych miejsc pracy, co mogło być pokłosiem wybuchu pandemii COVID-19 oraz likwidacji przedsiębiorstw w 2019 i 2020 roku. Od 2021 roku nastąpił wzrost nowych miejsc pracy o 23,9 p.p. w 2021 roku. Województwo świętokrzyskie jest jednym z tych, w których odnotowano w 2021 roku najniższą liczbę nowo utworzonych miejsc pracy w Polsce.

Wspomnieć w tym miejscu należy także o przeciętnym miesięcznym wynagrodzeniu, gdyż to także czynniki ekonomiczne i finansowe decydują o tym, czy młode osoby zdecydują się na wyjazd: wynagrodzenie przypadające na 1 osobę w gospodarstwie domowym w województwie świętokrzyskim wyniosło 1 864 zł i był jednym z najniższych w Polsce (kwota ta stanowiła 90,4% średniej ogólnokrajowej).

W województwie świętokrzyskim w 2021 roku najwyższe przeciętne wynagrodzenie odnotowano w Kielcach i wynosiło 5 648,73 zł, najniższe zaś było w powiecie kazimierskim - 4 616,89 zł. Na przestrzeni opracowywanych lat, przeciętne wynagrodzenie brutto w województwie świętokrzyskim wzrastało i malało. Zauważyć należy ponadto, że najwyższe kwoty przeciętnego wynagrodzenia dla województwa świętokrzyskiego odnotowano w 2019 roku.

Tabela 12. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w województwie świętokrzyskim w latach 2018-2021.

Powiat	Przeciętne wynagrodzenie brutto							
	2018		2019		2020		2021	
	złotych	%	złotych	%	złotych	%	złotych	%
ŚWIĘTOKRZYSKIE	4 171,17	100,0	4 490,41	100,0	4 800,21	100,0	5 262,19	100,0
Powiat buski	3 846,44	92,2	4 165,07	92,8	4 375,49	91,2	4 912,74	93,4
Powiat jędrzejowski	4 440,95	106,5	4 717,56	105,1	4 969,29	103,5	5 350,78	101,7
Powiat kazimierski	3 544,35	85,0	3 794,18	84,5	4 235,96	88,2	4 616,89	87,7
Powiat kielecki	3 777,02	90,6	4 056,90	90,3	4 355,66	90,7	4 789,44	91,0
Powiat konecki	3 943,80	94,5	4 188,50	93,3	4 481,58	93,4	4 922,90	93,6
Powiat opatowski	3 692,26	88,5	3 939,62	87,7	4 269,94	89,0	4 619,32	87,8

Powiat ostrowiecki	3 813,50	91,4	4 129,16	92,0	4 448,08	92,7	4 912,01	93,3
Powiat pińczowski	3 925,26	94,1	4 145,06	92,3	4 445,79	92,6	4 885,52	92,8
Powiat sandomierski	4 359,40	104,5	4 656,65	103,7	4 966,33	103,5	5 414,24	102,9
Powiat skarżyski	3 965,25	95,1	4 399,33	98,0	4 758,09	99,1	5 118,05	97,3
Powiat starachowicki	4 170,22	100,0	4 481,58	99,8	4 690,70	97,7	5 500,36	104,5
Powiat staszowski	4 271,73	102,4	4 516,27	100,6	4 825,77	100,5	5 167,98	98,2
Powiat włoszczowski	4 089,25	98,0	4 459,58	99,3	4 722,28	98,4	5 238,84	99,6
Powiat m. Kielce	4 493,16	107,7	4 879,19	108,7	5 218,61	108,7	5 648,73	107,3

% - odniesienie do świętokrzyskie = 100%

Źródło: obliczenia własne na podstawie BDL.

Wysoka stopa bezrobocia w województwie świętokrzyskim oraz wysoki procent zarejestrowanych osób poszukujących pracy wskazują na problemy związane z zatrudnieniem młodych osób oraz są zagrożeniem związanym z możliwością rozważania migracji zarobkowych przez młode osoby. Główną barierą utrudniającą młodym osobom znalezienie pracy może być m.in. niewystarczająca liczba ofert pracy.

Analizując sytuację demograficzną, jak i sytuację na regionalnym rynku pracy, należy uznać, że młodzież często migruje do większych ośrodków naukowych i zarobkowych w celu poprawienia swojej sytuacji na rynku szkolnym oraz zawodowym. W szczególności nadmienić trzeba, że migracje, jak wynika z przedstawionych wcześniej analiz, najczęściej odbywają się do województw ościennych (województwa mazowieckie, śląskie i małopolskie), w których sytuacja na rynku pracy jest korzystniejsza (biorąc pod uwagę m.in. przeciętne miesięczne wynagrodzenie, które dla województwa świętokrzyskiego wyniosło w 2021 roku 5 262,19 zł, dla województwa mazowieckiego 7 108,20 zł, dla województwa śląskiego 5 907,84 zł, a dla województwa małopolskiego 6 046,95 zł).

Dokonując analizy w podziale na powiaty, wskazać należy, że najniższe przeciętne miesięczne wynagrodzenie odnotowane zostało w 2021 roku w powiecie kazimierskim (4 619,32 zł), najwyższe zaś w Kielcach. **Migracje zarobkowe, obok wysokiej stopy bezrobocia, związanej z brakiem możliwości znalezienia pracy blisko miejsca zamieszkania, uznać należy za dwa główne powody migracji, w szczególności młodych ludzi, których cechuje duża skłonność do mobilności.**

Przedsiębiorczość jest tym aspektem, który jest lub może być istotny dla osób będących w różnych grupach wiekowych ze względu na możliwość realizacji zawodowej. Rozwinięta przedsiębiorczość wpływa na dynamikę wzrostu gospodarczego, tworzenie nowych miejsc pracy oraz w szerszym kontekście wspiera rozwój regionalny. Nie należy także zapominać o oddziaływaniu związanym z przeciwdziałaniem procesom migracji osób w wieku produkcyjnym do innych ośrodków w poszukiwaniu pracy, co jak wspomniano jest jednym z problemów województwa świętokrzyskiego.⁴⁰ Przedsiębiorczość można rozumieć w wąskim ujęciu jako proces zakładania i prowadzenia przedsiębiorstwa, ale także w ujęciu szerszym w kontekście np. przeprowadzenia odkryć, realizowania pionierskich rozwiązań dla gospodarki

⁴⁰ Por. A. Sadowski, A. Andrzejczyk, *Współpraca instytucji otoczenia biznesu i uczelni wyższych w obszarze edukacji przedsiębiorczości*, Przegląd Organizacji, Nr 4 (939), 2018, s. 20-26.

czy wykorzystaniu dostrzeganych w otoczeniu możliwości poprzez realizację własnych przedsięwzięć mogących przynieść efekty ekonomiczne i/lub pozaekonomiczne⁴¹.

Rozwój przedsiębiorczości, zwłaszcza wśród młodzieży jest zależny od szeregu czynników. Jest nim oczywiście edukacja w zakresie przedsiębiorczości, która powinna być prowadzona od jak najwcześniejszych lat szkolnych. Odrębną rolę, często już po zakończeniu przez młodych ludzi edukacji, odgrywają instytucje otoczenia biznesu (IOB). Są to podmioty infrastruktury usługowej, których głównym zadaniem jest wspomaganie prowadzenia działalności gospodarczej, które całe swoje zyski przeznaczają na reinwestowanie w działalność związaną ze wspieraniem biznesu lub współpracę sektorów naukowego i biznesowego⁴². Działalność IOB skupia się na dwóch głównych obszarach: wspieraniu innowacyjności oraz wspieraniu przedsiębiorczości, przy czym z punktu widzenia wspierania młodzieży istotny jest drugi z obszarów. W tym zakresie należy brać pod uwagę trzy rodzaje podmiotów:

- **ośrodki szkoleniowo-doradcze (OSD)** – podmioty, które prowadzą działalność doradczą, informacyjną i szkoleniową, m. in. na rzecz wspierania przedsiębiorczości i samozatrudnienia;
- **preinkubatory** – podmioty wyspecjalizowane w obsłudze osób fizycznych, które dopiero planują otwarcie swojej działalności gospodarczej. Powstają one najczęściej w obrębie uczelni i stanowią przedłużenie procesu dydaktycznego w zakresie przedsiębiorczości. Preinkubatory przygotowują do praktycznego działania na rynku oraz transferują wiedzę i umiejętności w zakresie prowadzenia własnej firmy. Działalność tych podmiotów jest adresowana do studentów, doktorantów, pracowników naukowych i absolwentów. Wsparcie ze strony preinkubatorów sprowadza się do oceniania i doskonalenia pomysłów biznesowych pod kątem szans rynkowych i startu w formie nowego przedsiębiorstwa, doradztwa i konsultacji dla potencjalnych przedsiębiorców, oferowania przestrzeni z podstawowym wyposażeniem dla kandydatów na przedsiębiorców, udzielania pomocy w tworzeniu zespołów projektowych, udzielania pomocy w zakresie ochrony własności intelektualnej, prowadzenia analiz technicznych i rynkowych w wymiarze branżowym, prowadzenia programów mentorskich, tworzenia baz danych o nowych pomysłach. W chwili obecnej rolę preinkubatorów pełnią Akademickie Inkubatory Przedsiębiorczości;
- **inkubatory przedsiębiorczości** – podmioty wyodrębnione pod względem organizacyjnym, które dysponują powierzchnią pod wynajem. Realizują one program inkubacji przedsiębiorczości za pomocą pakietu usług, który zazwyczaj obejmuje udostępnianie powierzchni pod wynajem na preferencyjnych warunkach; prowadzenie działalności doradczej w zakresie prawa, finansów, ochrony własności

⁴¹ Dembińska A., *Metody jakościowe w badaniu przedsiębiorczości*, [w:] Z. Ratajczak (red.), *Przedsiębiorczość. Źródła i uwarunkowania psychologiczne*, Difin, Warszawa 2012, s. 214–215.

⁴² Za: M. Mażewska, A. Bąkowski, J. Rudawska, (red.), *Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce*, Raport z badania 2021, SOOIPP, Poznań 2021.

intelektualnej, technicznej i innej; tworzenie właściwego klimatu dla podejmowania działalności gospodarczej i realizacji działalności innowacyjnej; udzielanie pomocy w zakresie pozyskania zewnętrznych źródeł finansowania; udzielanie pomocy w zakresie nawiązania współpracy z ośrodkami naukowymi i innymi IOB; zapewnienie dostępu do niezbędnej infrastruktury technicznej typu: komputer, urządzenie wielofunkcyjne, itp.; pomoc w obsłudze biurowej. Okres pobytu lokatora (mikro lub małego przedsiębiorcy) w inkubatorze powinien wynosić od 3 do 5 lat. Po tym okresie przedsiębiorca powinien osiągnąć dojrzałość i zdolność do samodzielnego funkcjonowania na rynku.

Wymienione trzy rodzaje podmiotów mają ofertę, z której mogą korzystać młodzi ludzie, choć oczywiście ich oferta nie jest w żaden sposób ograniczona jeśli chodzi o zakres pozycji wśród województw.⁴³ Spośród tych 11 IOB, funkcję ośrodków wspierania przedsiębiorczości – często zresztą równoległe z funkcją wspierania innowacji – pełni kilka instytucji zaprezentowanych w poniższej tabeli. Są to głównie podmioty będące ośrodkami szkoleniowo-doradczymi.

Tabela 13. IOB w województwie świętokrzyskim wspierające przedsiębiorczość młodzieży

Nazwa IOB	Rodzaj IOB	Charakterystyka oferty
Centrum Przedsiębiorczości i Biznesu Uniwersytetu Jana Kochanowskiego (CPIB)	Ośrodek szkoleniowo-doradczy	CPIB to obiekt powstały w odpowiedzi na potrzeby studentów i pracowników naukowych, z myślą o wspieraniu komercjalizacji osiągnięć naukowych, docieraniu do naukowców oraz wynalazców z regionu świętokrzyskiego, udzielaniu im pomocy w opracowywaniu dokumentacji technicznej odkryć, łącznie z pozyskiwaniem firm zainteresowanych ich komercjalizacją. Instytucja ta będzie m.in. stanowiła I etap zdobywania praktycznych umiejętności menedżerskich – od przyswojenia wiedzy do stworzenia biznesplanu dla własnego projektu.
Kielecki Park Technologiczny (KPT)	Ośrodek szkoleniowo-doradczy Inkubator	KPT oferuje nowoczesną i profesjonalnie przygotowaną infrastrukturę oraz uzbrojone tereny inwestycyjne, objęte działaniem Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Firmy prowadzące działalność na terenie KPT mogą korzystać, z jednej strony z udogodnień parkowych, z drugiej zaś, z przywilejów podatkowych. Działalność KPT jest ukierunkowana nie tylko na wspieranie działalności innowacyjnej, ale także na rozwój przedsiębiorczości. Oferta KPT obejmuje bowiem, oprócz elementów wspierających rozwój innowacyjny czy oparty na nowoczesnych technologiach, standardowe niejako usługi, jak wynajem powierzchni biurowych czy usług towarzyszące w postaci usług dla przedsiębiorstw . Mowa o Pakiecie biznesowym "Startup Business Hub KPT". Jest to kompleksowy, wystandaryzowany pakiet usług na rzecz świętokrzyskich firm obejmujący szeroki zakres zagadnień niezbędnych przy wdrażaniu pomysłu biznesowego - od fazy identyfikacji pomysłu aż do fazy ekspansji na rynki zagraniczne. Przygotowany został w odpowiedzi na zapotrzebowanie firm na specjalistyczne usługi świadczone przez Park, zdiagnozowane poprzez analizę potrzeb w regionie. Pakiet obejmuje łącznie 10 usług w 4 obszarach: weryfikacja pomysłu biznesowego oraz budowa modelu biznesowego, finansowanie innowacji, marketing i sprzedaż, internacjonalizacja.
Staropolska Izba Przemysłowo-Handlowa (SIPH)	Ośrodek szkoleniowo-doradczy	SIPH świadczy usługi w zakresie doradztwa i szkoleń, informacji o unijnych programach wsparcia, ale także (już w przypadku dłuższej działających firm): kojarzenia partnerów, legalizacji dokumentów handlowych czy działalności lobbingsowej.
Agencja Rozwoju Regionalnego w Starachowicach (ARR)	Ośrodek szkoleniowo-doradczy	Fundacja ARR wspiera przedsiębiorczość na terenie województwa świętokrzyskiego. Pełni obecnie m. in. rolę instytucji finansującej oferując pożyczki oraz poręczenia kredytów i pożyczek. Poza działalnością w obszarze wsparcia finansowego oferta ARR obejmuje także wsparcie dla osób otwierających firmy (dotacje na rozpoczęcie działalności gospodarczej) czy usługi dla firm już działających na rynku (m.in. finansowe czy usługi prowadzenia księgowości).

⁴³ Tamże.

Ośrodek Promowania i Wspierania Przedsiębiorczości Rolnej w Sandomierzu	Ośrodek szkoleniowo-doradczy	Ośrodek Promowania i Wspierania Przedsiębiorczości Rolnej w Sandomierzu zajmuje się wspieraniem rozwoju przedsiębiorczości i inicjatyw lokalnych na terenie południowo-wschodniej Polski. Jako instytucja otoczenia biznesu ośrodek prowadzi działalność m.in. w obszarze promowania i wspierania przedsiębiorczości w środowiskach osób bezrobotnych, młodzieży szkół średnich i mieszkańców obszarów wiejskich południowo-wschodniej Polski.
---	------------------------------	--

Źródło: strony internetowe poszczególnych instytucji.

Ekologia i środowisko

Obszary prawnie chronione mają swoje zalety, jak np. zwiększenie atrakcyjności danego obszarów pod względem czystości czy ruchu turystycznego, lecz stanowią też barierę dla rozwoju przemysłu. W Polsce procentowy udział obszarów chronionych na przestrzeni lat 2018-2022 zmalał o 0,3 p.p. Województwo świętokrzyskie jest liderem wśród pozostałych regionów jeśli chodzi o powierzchnię obszarów chronionych, gdyż w 2022 roku stanowiła ona 64,9% powierzchni województwa. Wartość ta była wyższa o 11,8 p.p. od województwa małopolskiego, które jest drugie pod względem udziału obszarów chronionych w powierzchni danego województwa. Na przestrzeni badanych lat, udział obszarów prawnie chronionych w świętokrzyskim zmalał o 0,1 p.p na przetomie 2018 i 2019 roku.

Obszary prawnie chronione w Polsce, tj. parki narodowe, rezerваты przyrody i parki krajobrazowe od 2021 roku odnotowują wzrost w zakresie swojej powierzchni. Największa powierzchnia obszarów prawnie chronionych znajduje się na terenie województwa mazowieckiego (ponad 1 mln hektarów) oraz warmińsko-mazurskiego (1 129 649,54 hektary). Województwo świętokrzyskie jest na 6. miejscu w zakresie powierzchni obszarów chronionych.

W województwach świętokrzyskim i opolskim występuje najmniejsza liczba organizacji zajmującymi się ochroną środowiska i ekologią. Najwięcej organizacji ma siedzibę na terenie województwa mazowieckiego oraz śląskiego. Pozytywny jest fakt, iż od 2018 roku procent organizacji na terenie województwa świętokrzyskiego wzrósł o 0,3 p.p.

Stan ekologii w Polsce wymaga nadal budowania i wzmocnienia świadomości wśród mieszkańców. W województwie świętokrzyskim gospodarka komunalna i odpadowa prezentuje się gorzej niż na terenach pozostałych województw. Biorąc pod uwagę m.in. spadek z roku na rok oszczędności energii wodnej na 1 mieszkańca istotnym będzie budowa świadomości ekologicznej przede wszystkim wśród grupy młodych ludzi.

Wyniki analizy projektów zgłoszonych do Banku Pomysłów i Inicjatyw Młodzieżowych oraz dotychczas realizowanych przez samorząd wojewódzki przedsięwzięć wspierających aktywność społeczną

Młodzieżowy Sejmik Województwa Świętokrzyskiego wspólnie z Samorządem Województwa zaprosił jednostki samorządu terytorialnego, instytucje oraz organizacje pozarządowe działające na rzecz młodzieży, młodzieżowe rady miast/gmin oraz samorządy uczniowskie i studenckie do zgłaszania propozycji pomysłów i inicjatyw istotnych dla aktywizacji społecznej świętokrzyskiej młodzieży.

Pierwszym typem projektów były te, których celem było zachęcenie młodzieży do podejmowania aktywności zawodowej, w tym promowanie określonych ścieżek zawodowych. W ramach np. „Wojewódzkiego Banku Zawodów” przewidziano promocję szkolnictwa zawodowego (poprzez organizację dni otwartych w murach jednej ze szkół zawodowych), pokazanie młodzieży korzyści płynących z podjęcia edukacji zawodowej. W ramach „Kieleckich Dni Informatyki” promowano z kolei branżę IT, wskazując także na jej rozwój i zachęcając młodych ludzi do podjęcia nauki w tej dziedzinie. W tym miejscu należy zaznaczyć, że projekty promujące kształcenie zawodowe i wspierające młodzież podejmującą edukację na danym obszarze, mają szczególne znaczenie, jeżeli dotyczą tych dziedzin czy zawodów, które wpisują się w Regionalne Inteligentne Specjalizacje (RIS) – w przypadku „Kieleckich Dni Informatyki” – Technologii Informacyjno-Komunikacyjnych. Wyjątkową formułą charakteryzował się projekt „Staż we Włoszech to dobry start w dorosłe życie” skierowany do uczniów Technikum Żywnienia i Usług Gastronomicznych, bowiem zakładał realizację miesięcznego stażu poza granicami kraju, co miało przygotować młodych ludzi do zasad i warunków panujących na europejskim rynku pracy. Projekt ten co prawda nie wspierał w sposób bezpośredni lokalnego rynku pracy, jednak opierał się na założeniu, że młodzi ludzie odbywający praktyki we Włoszech, po powrocie na lokalny rynek pracy będą mogli wdrożyć pomysły i doświadczenia uzyskane w trakcie stażu (być może nawet zaimplementować „dobre praktyki”, lub zainspirować się technikami podpatrzonymi lub przyswojonymi we Włoszech).

Najwięcej projektów zgłoszonych do Banku Pomysłów dotyczyło celu jakim jest wzmocnienie postaw przedsiębiorczości młodych ludzi. Mocną stroną zgłoszonych projektów jest to, że łączą działania zarówno projektowe, jak i warsztatowe, szkoleniowe i edukacyjne, dążą więc do zapewnienia jak największej kompleksowości wsparcia. W tym miejscu należy też wspomnieć, że to właśnie techniki/ narzędzia aktywizujące, takie jak warsztaty, wspólne realizowanie projektu, czy inne, które opierają się na modelu aktywnego uczestnictwa- są najbardziej skuteczne i atrakcyjne dla młodych ludzi, bowiem nie tylko absorbują ich uwagę, ale pobudzają kreatywne myślenie. W tym względzie autorzy niniejszego opracowania zwracają uwagę na jeden z projektów zgłoszonych do Banku Pomysłów – „Zróbmy to sami! – razem możemy wszystko”, w którym założono wsparcie młodzieży w wieku 13-15 lat, poprzez między innymi rozwijanie wyobraźni, twórczego myślenia czy współpracy z innymi uczestnikami. Wśród innych pomysłów, na szczególną uwagę zasługują projekty o charakterze

szkoleniowo-treningowym. Na przykład w ramach „Akademii Młodego Zawodowca – kompetencje przyszłości”, zaplanowano warsztaty i treningi dotyczące osiągania sukcesów zawodowych

i promowania postawy proaktywnej. W projekcie „Lekcje przedsiębiorczości” zaprojektowano wsparcie, którego celem będzie pobudzenie kreatywnego myślenia i działania młodzieży.

Do Banku Inicjatyw zgłaszano także projekty mające na celu zwiększenie wiedzy i partycypacji młodych ludzi w kulturze. W tym miejscu wspomnieć należy o projekcie, który uwzględni potrzebę wsparcia młodych osób, które przybyły do regionu z Ukrainy. Projekt „Winniczyzna – Świętokrzyskie” zakładał rozszerzenie oferty czytelniczej dla uczniów narodowości ukraińskiej. Realizowane były także w Kielcach Warsztaty recenzenta i Warsztaty młodego widza. Oba te projekty miały na celu zarówno wzmocnienie kompetencji kulturowych, jak i zainteresowanie młodzieży sztuką, teatrem.

Kolejny typ projektów miał na celu zwiększenie **wiedzy przyrodniczej lub wzmocnienie postaw pro-ekologicznych**. Do Banku Pomysłów zgłoszono tylko dwa takie projekty, z których pierwszy dotyczył spotkań z podróżniczką i himalaistką (projekt „Zdobyc szczyt”), celem drugiego było natomiast stworzenie ekosfery nasadzeń roślinnych na terenie jednej ze szkół (Eko-zielona-klasa).

Zgłoszony został także projekt, mający na celu **wzmocnienie postaw obywatelskich**, a nawet lokalnego patriotyzmu. „Namacalne niematerialne” dążyło do promocji dziedzictwa niematerialnego

i materialnego danego regionu. W ramach projektu powstać ma wystawa- przy czym twórcy projektu zakładają, że może ona być w formie wirtualnej, która promować będzie region.

Pomysły zgłoszone do Banku Pomysłów i Inicjatyw Młodzieżowych miały różny zasięg- zarówno lokalny jak i regionalny. Należy jednak zaznaczyć, że lokalne inicjatywy, podejmowane np. na terenie danej gminy, szkoły, biblioteki, są niezwykle istotne w procesie aktywizacji młodzieży, szczególnie mieszkającej na terenie małych gmin. Realizację projektów zaplanowano m.in. w Morawicy, Starachowicach, Staszowie, Końskich, Bielinach, ale także w samych Kielcach choć nie stanowiły one większości wobec innych inicjatyw. W tym miejscu należy wspomnieć o tym, że poddane analizie projekty były bardzo różnorodne. Wśród inicjatyw tych pojawiały się zarówno te mające na celu wzmocnienie postaw przedsiębiorczości młodych ludzi, postaw proekologicznych, jak i te zwiększające wiedzę z różnych dziedzin, a także umiejętności i kompetencji (w tym miękkich). Najmocniejszą stroną projektów zgłoszonych do Banku Pomysłów, była kompleksowość zaprojektowanego wsparcia: w większości projekty te zakładały realizację więcej niż jednej formy działań, np. warsztatów, szkoleń, spotkań, a także wykorzystanie aktywizujących młodzieli form wsparcia, takich jak: praca w grupach, praca nad wspólnym projektem, zajęcia warsztatowe, a w przypadku projektu pro-ekologicznego- nawet zaangażowanie młodzieży w tworzenie zielonych nasadzeń, co jest szczególnie istotne z punktu widzenia wzmocnienia poczucia wpływu na otaczającą przestrzeń i naturę, a także budowania postaw szacunku wobec

przyrody.

Z pewnością pozytywnym aspektem zgłoszonych projektów jest fakt, iż ich autorzy dostrzegają potrzebę kształtowania i wzmacniania postaw i kompetencji młodzieży, poprzez nie tylko działania o charakterze stricte edukacyjnym (np. wykłady, zajęcia edukacyjne), ale także poprzez spotkania z inspirującymi osobami, w tym przedsiębiorcami, pasjonatami. Najlichniesze zgłoszenia do Banku Pomysłów dotyczyły projektów, których celem była aktywizacja zawodowa i/lub wzmacnianie postaw przedsiębiorczości świętokrzyskiej młodzieży, co jest szczególnie istotne biorąc pod uwagę rozpoznaną chociażby w Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ potrzebę wspierania edukacji w tym zakresie.

Poniżej przedstawiono krótką charakterystykę niektórych projektów zgłoszonych do Banku Pomysłów i Inicjatyw Młodzieżowych, przede wszystkim tych, do których autorzy odnoszą się w powyższej analizie.

Akademia biznesu dla młodych

Projekt realizowany przez Kielecki Park Technologiczny oraz Stowarzyszenie Integracja i Rozwój. Celem realizowanych działań było złagodzenie skutków pandemii COVID-19, które dotknęły osoby zamieszkujące lub uczące się na terenie województwa świętokrzyskiego. Projekt obejmował wsparcie w założeniu i prowadzeniu działalności gospodarczej, a także działania motywacyjne mające na celu przygotowanie merytoryczne i mentalne do samozatrudnienia. W projekcie wzięło udział 30 osób w wieku od 18 do 29 lat. Projekt polegał w głównej mierze na zorganizowaniu cyklu szkoleń przygotowujących do roli przedsiębiorcy. Po uzyskaniu pozytywnej oceny uczestnicy mogli otrzymać dotację w kwocie 23 tysięcy złotych oraz wsparcie pomostowe – 2 tysiące złotych przez okres 6 miesięcy. W projekcie uczestniczyły osoby zamieszkałe bądź uczące się na terenie województwa świętokrzyskiego, niezarejestrowane w urzędzie pracy jako osoby bezrobotne, które utraciły zatrudnienie po 1 marca 2020 r. w wyniku pandemii COVID-19. Projekt polegał w głównej mierze na doradztwie zawodowym i ocenie predyspozycji do prowadzenia działalności gospodarczej. Wszystko opierało się na opracowanej przez doradcę diagnozie i badaniu potrzeb oraz wiedzy uczestników projektu. Spośród 40 osób wybrano 30, których biznes plan został oceniony najwyżej. Osoby te otrzymały dotację oraz wsparcie pomostowe. Biznes plany były oceniane przez doświadczonych pracowników Kieleckiego Parku Technologicznego.

Zróbmy to sami! - razem możemy wszystko

Projekt realizowany przez Urząd Gminy w Bielinach oraz Stowarzyszenie Bielińska Przestrzeń Młodych. Głównym założeniem projektu jest podniesienie poziomu umiejętności interpersonalnych młodych ludzi. W ramach projektu młody człowiek ma możliwość przeżycia przygody edukacyjnej, która angażuje go intelektualnie, emocjonalnie oraz wyzwala w nim chęć do aktywności i zwiększenia pewności siebie w rzeczywistości post pandemicznej. Rozwijanie wyobraźni, twórcze myślenie, współpraca w grupie ma za zadanie zbudowanie zaufania, odpowiedzialności za powierzone zadania oraz odkrycie roli pełnionej w grupie przez uczestnika. Wszystkie te elementy pozwalają w sposób precyzyjny na określenie potrzeb

społecznych młodego człowieka – uczestnika projektu. Projekt ma również za zadania zbadanie i poznanie przez samego uczestnika swojego potencjału oraz otwarcia się na nowe bodźce, jak poszerzenie nabytej wcześniej wiedzy i wykorzystanie jej w praktyce. Uczestnikami projektu są młode osoby w wieku 13-15 lat. Pomysłodawcy określili je jako osoby mające największe możliwości rozpoczęcia działań, o których mowa powyżej. Młody człowiek potrzebuje wskazania właściwej drogi postępowania, ale również wskazania pomysłów do realizacji. Głównym założeniem projektu jest przekazanie młodemu człowiekowi „narzędzi” do działania i wykorzystywania nabytej wiedzy i umiejętności w życiu codziennym. Integracja, swoboda, stworzenie więzi i odpowiedniej komunikacji jest również jednym z celów nadrzędnych tej inicjatywy.

Kieleckie Dni Informatyki

Projekt realizowany przez Kielecki Park Technologiczny oraz Politechnikę Świętokrzyską w 2022 r. W ramach projektu zostało zorganizowane wydarzenie skierowane do młodych ludzi, którzy stoją przed podjęciem decyzji o swojej ścieżce zawodowej. Miało ono na celu promocję branży IT i wskazanie pozytywnych aspektów z nią związanych. Bardzo szybki rozwój oraz zapotrzebowanie na specjalistów IT było jednym z determinantów, które zdecydowały o realizacji projektu. Przedsięwzięcie odbywało się podczas dwudniowej konferencji oraz warsztatów, którym towarzyszył Świętokrzyski Test z Informatyki. Ważnym aspektem projektu był udział znanych i cenionych osób z województwa świętokrzyskiego.

Namacalne niematerialne

Projekt realizowany przez Urząd Miasta i Gminy w Końskich oraz Miejsko Gminny Dom Kultury w Końskich. Głównym założeniem projektu jest aktywizacja młodych ludzi poprzez rozpoznanie dziedzictwa niematerialnego danego sołectwa lub terenu w gminie. Działania zaplanowane w ramach realizacji projektu to między innymi badanie dziedzictwa niematerialnego, dokumentacja, stworzenie opracowania, reportażu, filmu, nagrania, co w rezultacie pozwoli na stworzenie wystawy (być może w formie online) promującej region i jego walory turystyczne. Głównym celem projektu jest przekazanie młodym ludziom wartości o dziedzictwie regionu.

„Zdobyć szczyt”

Projekt realizowany przez Wojewódzką Bibliotekę Publiczną im. Witolda Gombrowicza w Kielcach, obejmował dwa spotkania czytelnicze z Moniką Witkowską – podróżniczką, himalaistką, żeglarką, zdobywczynią Korony Ziemi, pisarką, dziennikarką i przewodniczką wypraw trekkingowych. Podczas spotkań w bibliotece podzieliła się swoimi wspomnieniami z wypraw. Wykład skierowany do młodzieży – Zdobywamy Mount Everest, podczas którego zdobywczyni Mount Everest opowiedziała o tym, jak ważne w spełnianiu marzeń są determinacja i ciężka praca. Uczestnicy spotkania dowiedzieli się, jak należy przygotować się do wyprawy, jakie niebezpieczeństwa czekają na himalaistów, jak wygląda górski ekwipunek oraz czym różni się Korona Ziemi od Korony Himalajów.

„Winniczyzna – Świętokrzyskie”

Celem tego projektu było rozszerzenie oferty czytelniczej dedykowanej uczniom oraz studentom narodowości ukraińskiej kształcącym się w Kielcach i powiecie kieleckim, propagowanie kultury czytelniczej oraz popularyzacji literatury w języku ukraińskim.

„Staż we Włoszech to dobry start w dorosłe życie”

Projekt realizowany był przez Powiatowy Zespół Szkół w Chmielniku, który otrzymał dofinansowanie w ramach programu „Międzynarodowa mobilność edukacyjna uczniów i absolwentów oraz kadry kształcenia zawodowego” realizowanego ze środków PO WER. Beneficjentami projektu było 40 uczniów technikum żywienia i usług gastronomicznych, technikum informatycznego i technikum pojazdów samochodowych. Celami projektu było umożliwienie uczniom lepszego przygotowania się do warunków, jakie panują na europejskim rynku pracy, dlatego też uczestnicy mogli zapoznać się z organizacją i techniką pracy przedsiębiorstw gastronomicznych, informatycznych i mechanicznych, a także rozwijać swoje umiejętności i kompetencje zawodowe oraz językowe, poznać walory turystyczne, kulturowe i historię Włoch - kraju, w którym odbywali 4 tygodniowy staż. Staż był realizowany w 2022 roku.

Lekcje przedsiębiorczości

Projekt realizowany przez Kielecki Park Technologiczny. Miał on na celu rozwijanie postaw przedsiębiorczych oraz kreatywności młodzieży ze szkół ponadpodstawowych z województwa świętokrzyskiego. Realizowane w ramach projektu działania mają na celu promocję wiedzy i nowych technologii. Ważnym aspektem jest przygotowanie młodego człowieka do podjęcia decyzji o przyszłym kierunku kształcenia. Projekt realizowany w formule warsztatowej obejmujący myślenie projektowe jako proces rozwiązywania problemów i generowania innowacyjnych pomysłów na nowe usługi oraz produkty. Tematyka poruszana w trakcie warsztatów to między innymi: empatia, proces definiowania, metody generowania nowych pomysłów, metody szybkiego prototypowania pomysłów oraz sposób ich testowania, a także poszukiwanie finansowania na wygenerowane pomysły.

Platforma Startowa – Start in Podkarpackie

Projekt realizowany przez Kielecki Park Technologiczny w partnerstwie z Rzeszowską Agencją Rozwoju Regionalnego S.A., ARR „MARR” S.A. w Mielcu oraz Huge TECH Sp. z o.o. Projekt realizowany w okresie od 01.01.2019 r. do 31.07.2023 r. W ramach projektu przewidzianych zostało 7 rund inkubacyjnych. Głównym założeniem przedsięwzięcia było zapewnienie powierzchni do prowadzenia działalności gospodarczej, przygotowania prezentacji na sesje pitchingowe, mentoring, obsługa księgowa, prawna i doradztwo podatkowe, podstawowe wsparcie marketingowe w zakresie opracowania elementów identyfikacji. Dodatkowo założenie projektu przewiduje usługi dodatkowe, takie jak: zapewnienie niezbędnego oprogramowania i licencji, zakup materiałów do przeprowadzenia badań m.in.: odczynników, surowców, elementów do wykonania prototypu; w obszarze zarządzania i przedsiębiorczości

pod kątem rozwijanego pomysłu np. ocena rynkowa produktu; w obszarze analizy potrzeb klienta np. badanie rynku; wsparcia w obszarze projektowania graficznego m.in. tworzenie nazw i znaków firmowych, kreowanie marki; uzyskania ochrony praw własności przemysłowej.

„Tworzę, poznaję, więc zostaję”

Projekt realizowany przez Urząd Miasta i Gminy w Staszowie oraz Publiczną Szkołę Podstawową nr 3 im. H. Łaskiego w Staszowie. Był realizowany w formie cyklicznych zajęć z kreatywności oraz doradztwa zawodowego. Głównym celem projektu jest wspieranie rozwoju osobistego uczniów, w tym rozwijania umiejętności społecznych oraz postaw obywatelskich, a także ukierunkowania ich na odpowiednią ścieżkę zawodową. W ramach projektu zaplanowane są zajęcia z kreatywności, przedsiębiorczości oraz zajęcia aktywizujące i wspomagające młodego człowieka w codziennych działaniach, a także doradztwo zawodowe, które umożliwi podejmowanie przez uczestników odpowiedzialnych wyborów edukacyjnych i zawodowych w przyszłości.

Warsztat recenzenta i Warsztat młodego widza

Projekt realizowany będzie przez Teatr im. Stefana Żeromskiego w Kielcach w 2024 roku. Jego główne założenia to aktywizacja świętokrzyskiej młodzieży poprzez wspólne spotkania, na których odbywać się będą warsztaty, między innymi warsztaty recenzenckie. Mają one na celu przede wszystkim kształtowanie w młodym człowieku gustu, kompetencji kulturowych, a to wszystko pozwoli w sposób bardziej dojrzały i świadomy stać się odbiorcą sztuki, nie tylko teatralnej. Do projektu zostaną zaproszeni uczniowie szkół średnich oraz studenci. Zajęcia planowane są w odnowionej, zabytkowej Sali konferencyjnej w siedzibie Teatru im. Stefana Żeromskiego w Kielcach. Warsztaty w ramach projektu będą prowadzone przez wyspecjalizowaną kadrę z dziedziny promocji teatru, dziennikarstwa oraz krytyki teatralnej. Projekt „Warsztaty młodego widza” ma natomiast na celu promowanie i wzmacnianie kompetencji kulturowych, poprzez warsztaty dla młodzieży prowadzone przez edukatorów teatralnych, odbywające się po obejrzeniu konkretnego spektaklu. W trakcie takich warsztatów podejmowana będzie dyskusja o obejrzonej sztuce, a młodzież zachęcana będzie do wyrażania swoich opinii i przemyśleń.

„Eko-zielona –klasa”

Projekt realizowany przez Samorząd Uczniowski Zespołu Szkół Zawodowych nr 3 w Starachowicach w 2022 roku. Głównym założeniem projektu było stworzenie eko-strefy na terenie Zespołu Szkół Zawodowych nr 3 w Starachowicach. Miejsce, które w pogodne dni byłoby miejscem spotkań Samorządu Uczniowskiego. Należy zauważyć, że wszystkie prace zostały wykonane z inicjatywy uczniów, co pozwoliło im na podniesienie takich umiejętności społecznych jak: innowacyjność, umiejętność planowania, organizowania, zarządzania i wdrażania projektu. W ramach działań pozyskano z okolicznych firm palety, które zostały pomalowane i wykorzystane jako stoliki i siedziska. Dodatkowo, wszystkie posadzone rośliny pochodzą z Nadleśnictwa Marcule, od przyjaciół szkoły, uczniów oraz nauczycieli.

Wspomniane aspekty pokazują, że projekt przyczynił się do rozwoju takich kompetencji, jak stosunki międzyludzkie, wymiana poglądów, współdziałanie, przedsiębiorczość czy nierozzerwalność związków człowieka z naturą. Ponadto, działania w ramach projektu były wdrażane w filozofii „zero waste lifestyle”.

„Starachowice - jaka praca się opłaca?”

Projekt realizowany przez Samorząd Uczniowski w Zespole Szkół Zawodowych nr 2 w Starachowicach. Jego głównym założeniem było wskazanie uczniom, mieszkańcom Starachowic, że wcale nie trzeba poszukiwać pracy poza miejscem zamieszkania. Podmiot realizujący wskazał, że w Starachowicach jest dużo ciekawych i finansowo satysfakcjonujących miejsc pracy. W tym celu zrealizowano cykl wywiadów z przedstawicielami wybranych przez młodzież zawodów. Wywiady zostały nagrane i opublikowane za pośrednictwem mediów społecznościowych. Po zakończeniu wyniki prac zostaną podsumowane w trakcie Dni Technika, gdzie uczniowie uczestniczący w tym wydarzeniu będą mogli dopytać o interesujące ich wątki.

W Świętokrzyskim organizowane są także inne inicjatywy dedykowane młodzieży, w szczególności z zakresu wzmocnienia postaw obywatelskich, partycypacyjnych, jak i proekologicznych oraz promujących przedsiębiorczość. Poniżej przedstawiono niektóre z nich. Podstawą wyboru inicjatyw do poniższego przeglądu stało się stwierdzenie, że najmocniejszy wpływ na budowanie postaw i pro aktywności w różnych wymiarach życia społecznego mają te inicjatywy, które najpełniej łączą różne techniki i metody aktywizacji młodych osób. Pomocne staje się łączenie w projektach różnych metod i technik, takich jak np. warsztaty, spotkania z profesjonalistami: coachami/trenerami, spotkania sieciujące młodzież, ale też opracowywanie materiałów edukacyjnych, nauka przez zabawę i bezpośrednio doświadczanie. W tym kontekście, do przeglądu wybrane zostały także te inicjatywy, które swoim zasięgiem, koncepcją, lub sposobem wdrożenia były innowacyjne na skalę województwa.

Pierwszą grupą projektów i inicjatyw były te zogniskowane wokół problemu wzmocnienia postaw przedsiębiorczych wśród młodzieży w województwie. Cel ten jest niezwykle istotny, jednak—w niewystarczającym stopniu eksploatowany, o czym świadczy chociażby fakt uwzględnienia jako celu operacyjnego działania 3.3 w Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Świętokrzyskiego 2030+, działań w zakresie kształtowania postaw przedsiębiorczych i proinnowacyjnych na różnych etapach kształcenia. W województwie, w ostatnich 7 latach zrealizowano inicjatywy wspierające działania władz w zakresie realizacji tego celu. Niestety, inicjatywy te nie są kontynuowane, co znacząco zawężyło ofertę skierowaną do młodzieży.

Pierwszą z nich jest Mania Działania⁴⁴ – jest to program grantowy wspierających młodych liderów. W przedsięwzięciu w 2018 roku wzięło udział ponad 130 młodych osób, druga edycja odbyła się w 2019 roku. Głównym celem projektu było pobudzenie aktywności młodych ludzi mieszkających na terenie województwa. Inicjatywa ta wzmacniała przede wszystkim przedsiębiorczość młodzieży: zgodnie z jej założeniami, młodzi otrzymywali mini granty (w wysokości 1000 zł) na realizację swoich pomysłów. Tworzono projekty, na wzór „biznes planów”, uczono się zarządzania projektem, jego planowania, dysponowania funduszami a to wszystko odbywało się pod nadzorem wyspecjalizowanego opiekuna coacha. Należy jednak nadmienić, że inicjatywa ta nie miała charakteru konkursu: młodzież nie była rozliczana z efektów podjętych i zrealizowanych projektów, bowiem celem „Mani Działania” było pobudzenie młodych osób do działania, wzmacnianie postawy proaktywnej, a co ważniejsze – postaw przedsiębiorczości. Kolejną inicjatywą wspierającą przedsiębiorcze postawy młodych ludzi jest seria spotkań pod nazwą „Pasjonaci”⁴⁵. W ramach tego przedsięwzięcia od 2016 roku (łącznie w 7 edycjach) odbywały się spotkania młodzieży z osobami, którzy w pracy realizują swoją pasję. Ich celem jest wspieranie młodych osób w podążaniu za swoją pasją, także, a może przede wszystkim, w przyszłym życiu zawodowym, promowanie województwa świętokrzyskiego jako regionu przyjaznego przedsiębiorcom, ale także: wzmocnienie poczucia własnej wartości, przekazanie wzorców godnych do naśladowania, informowanie o ważnych wydarzeniach i innych inicjatywach podejmowanych w regionie dla młodzieży. Projekt ten w ocenie autorów niniejszego opracowania jest o tyle istotny, że pokazywał młodym ludziom sukcesy innych, często niewiele starszych od nich przedsiębiorców, którzy na własnym przykładzie pokazywali młodzieży początki swojej kariery, motywowali do podjęcia działań i inicjatyw. Szczególnie istotne wydaje się danie młodzieży możliwości poznania zagadnień związanych z prowadzeniem własnej działalności gospodarczej. Kolejną inicjatywą wspierającą przedsiębiorczość i proaktywną postawę zawodową jest projekt „Shake up Start Ups”⁴⁶. W ramach projektu organizowane są warsztaty z osobami instytucjami i organizacjami pracującymi z młodzieżą. Pozaformalna akademia przedsiębiorczości „Shake Up Start ups (SUSu)” opiera się na szkoleniu i doradztwie z profesjonalnymi coachami i szkoleniowcami, na wymianie inspiracji, doświadczeń, dzieleniu się pomysłami i motywowaniu do działania, a także sieciowaniu i zdobywaniu praktycznej wiedzy. Celem nadrzędnym jest promowanie nauki przedsiębiorczości młodych osób, bazująca na procesie pozaformalnej edukacji.

⁴⁴ Informacje o inicjatywie pochodzą ze stron internetowych: <https://www.fundacjafarma.pl/projekty/mania-dzialania/> oraz <https://radiokielce.pl/478781/post-95081/> i <https://www.swietokrzyskie.pro/category/urzed-marszalkowski/programy-i-projekty-unijne/archiwum-programy-i-projekty-unijne/swietokrzyskie-dla-mlodych/program-grantowy-dla-mlodziezy-mania-dzialania/> (dostęp 28.05.2023).

⁴⁵ Informacje pochodzą ze stron: <https://rcnt.pl/index.php/archiwum/pasjonaci-3/> oraz <https://www.swietokrzyskie.pro/category/urzed-marszalkowski/programy-i-projekty-unijne/archiwum-programy-i-projekty-unijne/swietokrzyskie-dla-mlodych/pasjonaci/> (dostęp 26.05.2023r.).

⁴⁶ Informacje o projekcie pochodzą z publikacji „Shake Up Start Ups”- podręcznik metodologiczny.

Z inicjatywy Marszałka Województwa Świętokrzyskiego powstała także kolejna istotna, lecz opierająca się na innych niż powyższe zasadach inicjatywa, czyli „Liderzy dla Młodzieży”⁴⁷. Przedsięwzięcie to miało bardziej ustrukturyzowaną formę: w ciągu 5 miesięcy jej trwania, uczestnicy wpisujący się w definicję osób pracujących z młodzieżą: przedstawiciele organizacji pozarządowych, biznesu, grup nieformalnych, nauczyciele, realizowali zaawansowany kurs przywództwa lokalnego, ukierunkowanego na wzmocnienie kompetencji zarządczych (w tym zarządzania zespołem, zarządzania ryzykiem, zmianami). Każdy uczestnik otrzymał także wsparcie profesjonalnego tutora. Celem tak zaprojektowanej inicjatywy było powstanie nieformalnych partnerstw i kooperacji regionalnych dla młodzieży, które miały działać na rzecz wspierania młodych osób. W tym sensie inicjatywa ta miała także charakter sieciujący, spajający różne grupy lokalnych interesariuszy, którzy następnie podejmować mieli wspólne inicjatywy na rzecz wsparcia działań młodzieży.

Projekty, o których wspomniano powyżej, są szczególnie istotne z punktu widzenia wzmocnienia postaw obywatelskich, ale także aktywizacji społecznej, przywiązania do regionu oraz postaw przedsiębiorczości młodych ludzi. W ramach tych przedsięwzięć założono realizację licznych działań o charakterze tak doradczym, jak i szkoleniowym, ale co najważniejsze: pobudzającym innowacyjne i przedsiębiorcze myślenie młodych osób. Szczególnie istotny wydaje się być projekt „Pasjonaci” realizowany przez Regionalne Centrum Naukowo-Technologiczne w Podzamczu, którego celem było promowanie pasji młodych osób i ich dążeń, a także wzmocnianie poczucia własnej wartości.

Kolejną grupą projektów są te, których głównym celem jest bezpośrednia pomoc i aktywizacja zawodowa młodzieży, wspieranie jej na lokalnym rynku pracy. Przykładem może być realizowany nieprzerwanie od 2022 roku, projekt „Młodzi z POWERem”⁴⁸, w ramach którego za cel uznano zwiększenie możliwości zatrudnienia aż 100 osób w wieku 18-29 lat mieszkających lub uczących się na terenie województwa, a które pozostają bez pracy. Dla uczestników projektu przewidziano bezpłatne poradnictwo zawodowe wraz z opracowaniem indywidualnych planów działania, staże zawodowe, stypendia szkoleniowe, a także szkolenia z zakresu różnych specjalizacji (np. gastronomii, księgowości). Podobne cele realizowane były w ramach projektu „KAM- Kompleksowa Aktywizacja Osób Młodych”. Wsparciem w ramach tych działań objęte zostaną młode osoby (200 osób) w wieku 18-29 lat. W projekcie przewidziano zarówno działania doradcze, jak i pełną praktykę w miejscu pracy. Projekt MUP – Zatrudnienie i przeszkolenie, organizowany przez Miejski Urząd Pracy w Kielcach to ciekawy projekt pilotażowy, którego celem jest przetestowanie innowacyjnej formy aktywizacji młodych osób bezrobotnych z kategorii NEET. Przedsiębiorcy biorący w nim udział będą zobowiązani do zatrudnienia (minimum na pół roku) i przeszkolenie młodej osoby, przy czym koszty jej zatrudnienia będą przez trzy miesiące w pełni refundowane.

⁴⁷ Informacje pochodzą ze strony: <https://www.swietokrzyskie.pro/category/urząd-marszałkowski/programy-i-projekty-unijne/archiwum-programy-i-projekty-unijne/swietokrzyskie-dla-młodych/swietokrzyski-program-rozwoju-liderow-liderzy-dla-młodzi/> (dostęp 26.05.2023r.).

⁴⁸ Informacje pochodzą ze strony: <https://kswp.org.pl/projekt/mlodzi-aktywni-z-powerem/> (dostęp 26.05.2023r.).

Niezaprzeczalnym atutem powyższych projektów ukierunkowanych na bezpośrednią poprawę sytuacji młodych ludzi na regionalnym rynku pracy, jest fakt, że wykorzystują szeroki wachlarz narzędzi pomocowych, o charakterze zarówno doradczym, jak i szkoleniowym, a nawet zapewniają możliwość odbycia staży, które umożliwiają zdobycie niezbędnego w obecnych czasach doświadczenia zawodowego. Działania podejmowane w ramach każdego z tych projektów są wobec siebie komplementarne. Na szczególną uwagę zasługuje projekt KAM, w którym obok zadań o charakterze doradczym wprowadzono pilotażowy i co za tym idzie, w opinii autorów niniejszego opracowania, nowatorski system gratyfikacji pracodawców, którzy zdecydują się na zatrudnienie młodej osoby. System ten opiera się na założeniu, że każda z zaangażowanych w procesie stron może odnieść wymierne korzyści, nie tylko finansowe, tzw. zachęty finansowe, ale także, a może przede wszystkim, pozafinansowe np. kadrowe, zawodowe.

W zakresie wzmocnienia postaw proekologicznych młodzieży, warto zwrócić uwagę na projekt Green Thinking Entrepreneur Youth⁴⁹ (trwający w latach 2020-2022), realizowany przez Kielecki Park Technologiczny. Organizowany był on z myślą nie tylko o młodych osobach, ale także nauczycielach i przedsiębiorcach. Głównym celem projektu było wzmocnienie świadomości ekologicznej, poprzez promocję różnych rozwiązań pro klimatycznych, jak np. promowanie korzyści ze stosowania zielonej energii. W ramach tego projektu powstał podręcznik zielonej przedsiębiorczości, skierowany do młodych przedsiębiorców w zakresie „zielonego myślenia”, a także strona www, na której przedstawione zostały gotowe rozwiązania do wykorzystania przez nauczycieli. W ramach wspierania świadomości i działań proekologicznych powstał kolejny projekt (realizowany w 2022 i 2023 roku) skierowany do nauczycieli edukacji przyrodniczej szkół podstawowych. W ramach przedsięwzięcia „Ekologia ponad wszystko”⁵⁰ zaplanowane zostały szkolenia i warsztaty o różnej tematyce związanej ze zmianami klimatu: sprzątanie świata, program czyste powietrze, dzień opakowań foliowych, dzień pszczół i inne. Głównym celem tego przedsięwzięcia było podniesienie kompetencji nauczycieli w zakresie zwiększania świadomości ekologicznej młodzieży.

W Świętokrzyskiem organizowano także przedsięwzięcia, mające na celu krzewienie postawy partycypacji społecznej i obywatelskiej. Na szczególną uwagę zasługują obrady KielMUN⁵¹, czyli modelowe obrady Organizacji Narodów Zjednoczonych (swoista symulacja), na których uczestnicy dyskutują na tematy związane z aktualnymi problemami międzynarodowymi. Podobnie jak w przypadku ONZ- prelegenci dzielą się na komisje, komitety i rady, których struktura odzwierciedla strukturę ONZ. Co więcej, konferencja odbywa się w języku angielskim, co umożliwia młodym osobom sprawdzenie także swoich

⁴⁹ Informacje pochodzą ze strony:

https://www.technopark.kielce.pl/pl/projekty/pokaz/36.green_thinking_entrepreneur_youth_zielone_myslenie_przedsiębiorczej_mlodziemy (dostęp 26.05.2023 r.).

⁵⁰ Informacje pochodzą ze strony: <https://www.scdn.pl/8-frontpage/1169-projekt-ekologia-ponad-wszystko> (dostęp 26.05.2023r.).

⁵¹ Informacje pochodzą ze strony: https://www.unic.un.org.pl/dla_mlodziemy/model.php oraz <https://radiokielce.pl/themes/upload/org/2019/09/kielmun-booklet-101727.pdf> (dostęp 26.05.2023r.).

umiejętności językowych. Pierwsze tego typu wydarzenie w województwie odbyło się w 2017 roku: wówczas w konferencji wzięło udział aż 80 delegatów z Polski. Głównym celem KielMUN, podobnie zresztą jak całej inicjatywy MUN jest zwiększanie świadomości młodych ludzi dotyczącej stosunków międzynarodowych, ale także wzmacnianie kompetencji negocjacyjnych, asertywności, pewności siebie, czy umiejętności przywódczych i kooperacyjnych.

W tym miejscu należy także wspomnieć o działalności Młodzieżowego Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego i jego inicjatywach dotyczących wzmacniania partycypacji i aktywności obywatelskiej młodzieży. Gremium to zostało utworzone w 2018 r. W jego skład wchodzi 30 młodych, aktywnych osób, które uzyskały rekomendację młodzieżowych rad, samorządów uczniowskich i studenckich, organizacji pozarządowych pracujących z młodzieżą lub na jej rzecz. Ma charakter inicjatywny, wnioskodawczy i konsultacyjno-doradczy dla organów Samorządu Województwa Świętokrzyskiego. Opiniuje projekty uchwał Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego: m.in. programy stypendialne, stypendia sportowe, czy też program współpracy z organizacjami pozarządowymi, zgłaszając swoje uwagi i sugestie. Reprezentanci MSWŚ są powoływani do Rady ds. Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego, Świętokrzyskiej Rady Innowacji, uczestniczą w pracach Komisji Odznaki Honorowej Województwa Świętokrzyskiego oraz komisji konkursowej opiniującej oferty złożone w ramach otwartego konkursu ofert „Świętokrzyskie dla młodych” na wsparcie realizacji zadań publicznych Województwa Świętokrzyskiego o charakterze edukacyjnym i wychowawczym, wzmacniających postawy społeczne i obywatelskie młodzieży z regionu świętokrzyskiego. Przedstawiciele MS aktywnie działają w ogólnopolskich gremiach takich jak: Młodzieżowa Rada Klimatyczna przy Ministrze Klimatu i Środowiska, Parlament Dzieci i Młodzieży, Rada Dzieci i Młodzieży RP przy Ministrze Edukacji i Nauki, Polska Rada Organizacji Młodzieżowych. Młodzieżowy Sejmik spotykał się z uczestnikami międzynarodowych projektów realizowanych w ramach programu Erasmus+, spotkania były okazją do wymiany doświadczeń na temat polityki młodzieżowej i aktywności obywatelskiej młodych Europejczyków. Ważnym wydarzeniem organizowanym przez MS był Ogólnopolski Kongres Młodzieżowych Sejmików, który w dniach 18-19 listopada 2022 r. z udziałem przedstawicieli młodzieżowych sejmików i młodzieżowych rad z całej Polski odbył się w Ośrodku Edukacji Przyrodniczej w Umianowicach. Podczas Kongresu odbywały się warsztaty tematyczne oraz panele dyskusyjne. Młodzieżowi działacze zwracali uwagę na konieczność powołania Konwentu Przewodniczących Sejmików Województw Rzeczypospolitej Polskiej. Gremium to zrzeszałoby przedstawicieli młodzieżowych sejmików ze wszystkich województw, byłoby miejscem wymiany doświadczeń i budowania relacji na gruncie młodzieżowego samorządu. Konwent byłby organem opiniodawczo-doradczym Związku Województw RP, który zyskałby możliwość poznawania opinii i spostrzeżeń młodego pokolenia w istotnych sprawach. Uczestnicy Ogólnopolskiego Kongresu Młodzieżowych Sejmików przyjęli stanowisko, w którym wyrazili wolę utworzenia gremium, które byłoby miejscem wzajemnego wspierania się ludzi młodych oraz upowszechniania idei samorządności w województwach. Młodzieżowi radni

zaangażowali się również w prace dotyczące reaktywacji programu „Liderzy dla Młodzieży” finansowanego z budżetu województwa w latach 2017-2020.

Młodzieżowy Sejmik był również inicjatorem wielu ciekawych przedsięwzięć skierowanych do młodych mieszkańców regionu, takich jak: Konkurs Wiedzy o Ziemi Świętokrzyskiej, Konferencja „Z przedsiębiorcą na Ty”, konferencje dla samorządów uczniowskich i młodzieżowych rad. Aktywnie współpracuje z organizacjami pozarządowymi oraz młodzieżowymi radami działającymi na terenie województwa świętokrzyskiego - przykładem może być inicjatywa SmogOut (I edycja- 2020 rok, II edycja- 2022 rok), którego celem, obok wspierania działań samorządowych poprzez udział młodzieży w procesach decyzyjnych dotyczących ochrony natury, jest także sieciowanie i wspieranie nawiązywania współpracy z różnymi młodzieżowymi środowiskami województwa. Dzięki działalności w tym gremium, młodzi ludzie mogą aktywnie uczestniczyć w procesie decyzyjnym, zachęcając radnych województwa do działania, skłaniając do podejmowania inicjatyw na rzecz młodych mieszkańców regionu. Uczą się również samodzielności, poszerzają horyzonty, poznają nowych ludzi. Młodzieżowy Sejmik m.in. opracował na przykład narzędzie do zgłaszania propozycji pomysłów i inicjatyw istotnych dla aktywizacji społecznej młodzieży, w ramach Banku Pomysłów i Inicjatyw młodzieżowych, które przeanalizowane zostały zresztą w niniejszym opracowaniu.

Podsumowując, autorzy podkreślają jeszcze raz, że na szczególną uwagę zasługuje działalność Młodzieżowego Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego, gdyż w pełni wpisuje się w postulat wzmacniania poczucia sprawczości młodych osób. W tym miejscu trzeba zaznaczyć, że – biorąc pod uwagę potrzebę wzmacniania postaw obywatelskich, społecznych i przedsiębiorczych, a także położenia szczególnego nacisku na aktywizację młodzieży – liczba inicjatyw kierowanych do młodzieży w województwie świętokrzyskim (na przestrzeni ostatnich kilku lat) była bardzo niska. **Na terenie województwa podejmowane są wciąż nieliczne inicjatywy wspierające młodzież**, co także wpływać może na postawy społeczne i przedsiębiorcze młodych osób, a także, pośrednio, postępującą depopulację regionu. Osoby młode, w sytuacji poczucia braku sprawczości, braku realnego wpływu na kształt polityki regionalnej zaczynają wycofywać się z podejmowania jakichkolwiek inicjatyw społeczno-obywatelskich, zaś w sytuacji rosnącego niezadowolenia z obecnego kształtu polityki, tak krajowej, jak i regionalnej- młodzi mogą podjąć decyzję o migracji do innych województw, czy nawet krajów. W tym miejscu można na przykład przytoczyć wyniki badania, którego celem było zidentyfikowanie determinantów partycypacji wyborczej młodych Polaków⁵²: zgodnie z wynikami tego badania czynnikiem, który najczęściej wskazywany był przez osoby młode jako wpływający na brak zaangażowania w sprawy polityczne jest **negatywny obraz życia politycznego** (32,9%), jednak na drugim miejscu - **poczucie braku wpływu na rzeczywistość** (25,1% wskazań). Kluczowym jest zatem kreowanie takiej polityki regionalnej, której celem

⁵² Fundacja Konrada Adenauera, Determinanty partycypacji wyborczej młodych Polaków w 2019 r. Badanie zrealizowano na reprezentatywnej (pod względem płci, wieku, województwa) próbie 1200 osób w wieku 18-30 lat.

jest jak najszersze włączenie młodych osób w procesy tak decyzyjne, jak i konsultacyjne, ale także tworzenie dedykowanych programów i inicjatyw kierowanych wyłącznie do młodych. Muszą one jednak odpowiadać na rzeczywiste potrzeby i oczekiwania młodzieży: koniecznym jest wobec powyższego cykliczne dokonywanie diagnozy tychże potrzeb, jednak nie tylko w oparciu o dane zastane (np. pochodzące ze statystyki publicznej), ale przede wszystkim na podstawie rozmów z przedstawicielami młodzieży i samą młodzieżą. Ze względu na dynamicznie zmieniającą się rzeczywistość społeczną i pojawianie się zupełnie nowych procesów społeczno-gospodarczych (np. drastyczny wzrost poziomu inflacji, epidemia COVID-19), a także, w wyniku konieczność aktualizacji dokumentów o charakterze strategicznym, pożądanym działaniem byłoby przeprowadzanie takich diagnoz w stałych interwałach czasowych np. dwu- lub maksymalnie trzyletnich. Autorzy niniejszego opracowania dostrzegają wobec powyższego potrzebę organizowania inicjatyw na rzecz młodzieży o charakterze diagnostycznym- tj. spotkania/ warsztaty z młodzieżą, lub/i przedstawicielami młodzieży w regionie, na których omawiane będą najważniejsze potrzeby i oczekiwania młodzieży wobec kształtu polityki regionalnej, co stanowić będzie punkt wyjścia do opracowania diagnozy.

Po drugie, w województwie świętokrzyskim wciąż za mało jest inicjatyw umożliwiających młodym ludziom otrzymanie wsparcia: rzeczowego, merytorycznego, ale także finansowego na realizację dowolnego celu o charakterze edukacyjno-zawodowym (poprzedzone oczywiście złożeniem odpowiedniej dokumentacji, np. biznesplanu). Inicjatywy takie nie tylko wzmocniłyby kreatywność młodzieży, ale także ich poczucie sprawczości i umiejętność podejmowania decyzji. Po trzecie, inicjatywy młodzieżowe podejmowane w województwie ukierunkowane są na wsparcie krótkoterwałe; np. organizowane wydarzenia, takie jak wspomniany powyżej KielMUN, pomimo wpisania się w postulat wspierania postaw obywatelskich młodych osób, nie były kontynuowane w późniejszych latach. Jak zostało wykazane we wcześniejszej części niniejszego opracowania, **wsparcie to powinno być systematyczne, nie zaś incydentalne**. Inicjatywy te powinny zmierzać także do wzmacniania współpracy między różnymi instytucjami funkcjonującymi w regionalnej przestrzeni społeczno-gospodarczej, a więc zarówno instytucjami otoczenia biznesu, instytucjami rynku pracy, jak i szkołami, uczelniami czy innymi instytucjami edukacyjnymi. Należy także zagwarantować **równy dostęp do inicjatyw młodzieżowych** osobom ze wszystkich powiatów i gmin województwa świętokrzyskiego.

Wyniki z przeprowadzonych warsztatów

Warsztaty I - Przedsiębiorczość

W wyniku analizy przeprowadzonych warsztatów z młodzieżą zamieszkałą w województwie świętokrzyskim stwierdzić należy, że rynek pracy w regionie nie jest wystarczająco atrakcyjny oraz nie stwarza dobrych prognoz na przyszłość. Uczestnicy warsztatów zauważyli, że większość przedsiębiorstw to duże firmy, a ponadto zaznaczyli, że w niewielkich miejscowościach małe przedsiębiorstwa upadają, gdyż „wypychają je duże”. Zdaniem młodzieży, wprowadzić duże przedsiębiorstwa zatrudniają większą liczbę pracowników, lecz wynagrodzenia nie są atrakcyjne. Problemem jest również niewystarczająca liczba miejsc pracy lub ich brak. Problemem wskazanym przez uczestników warsztatów jest również znalezienie pracy dorywczej w okresie wakacyjnym przez uczniów np. maturzystów. Zauważyć należy także, że młode osoby nie znają Instytucji Otoczenia Biznesu (IOB). Nie słyszeli o nich, a co za tym idzie, nie zauważają ich współpracy z uczelniami czy szkołami, które przygotowują do zawodu.

W celu uatrakcyjnienia świętokrzyskiego rynku pracy dla młodych osób, uczestnicy warsztatów wskazali takie rozwiązania jak:

- IOB powinny rozszerzyć swoją działalność w mniejszych miejscowościach i na terenie szkół ponadpodstawowych i uczelni wyższych;
- W niewielkich miejscowościach mogłyby zostać stworzone miejsca, gdzie młodzi ludzie mogliby się spotykać, rozmawiać, dyskutować;
- Należy zachęcać młodych ludzi do zakładania własnych przedsiębiorstw;
- Zwiększenie poziomu płac w instytucjach państwowych;
- Należy zadbać o korelację pomiędzy szkolnictwem wyższym (Politechnika i Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) a lokalnym rynkiem pracy w celu przeciwdziałania migracjom młodych osób do miast bardziej atrakcyjnych dla studentów;
- Należy zadbać o to, by młodzi ludzie po ukończeniu nauki w innych miastach wracali do województwa Świętokrzyskiego w celu podjęcia pracy i osiedlenia się na stałe;
- Należy podnosić poziom edukacji w przedszkolach, szkołach i na uczelniach;
- Należy zapewnić infrastrukturę oraz ulepszyć miejską komunikację, której brakuje w województwie świętokrzyskim;
- Należy organizować otwarte wykłady na kieleckich uczelniach celem promocji świętokrzyskich uczelni wśród młodzieży pochodzącej z regionu;
- Należy zapewniać w szkołach ponadpodstawowych doradztwo zawodowe, które pomoże określić kompetencje młodym ludziom oraz ukierunkuje ich zawodowo;
- Wskazane jest stworzenie ebooków zawierających bazę informacji pomocnych w działaniach przedsiębiorczych, które byłyby w miejscach ogólnodostępnych jak np. w bibliotekach szkolnych.

Uczestnicy warsztatów zapytani o promocję i naukę przedsiębiorczości w szkołach odpowiedzieli, że nie zdobywają tam praktycznych umiejętności oraz nie uczą się pracy w grupach. Według uczniów powinna zostać podjęta próba zmiany programu nauczania przedsiębiorczości, gdzie większy nacisk będzie położony na dopingowanie młodych przez nauczycieli do działań pro przedsiębiorczych. Wskazana została potrzeba nauki praktycznych umiejętności, jak np. rozliczanie podatków, czy wybranie sposobu opodatkowania przedsiębiorstwa tak, aby było jak najbardziej korzystne. Wskazano również na potrzebę zaangażowania liderów jako „cichych nauczycieli”, którzy będą potrafili służyć praktyczną pomocą, np. w przypadku zakładania działalności gospodarczej.

Jako aktywności na rzecz przedsiębiorczości uczestnicy warsztatów wskazali realizowane takie działania jak:

- Projekt „Zwolnieni z teorii”
- Projekt „Informatyk na Europejskim Rynku Pracy”
- Lekcje – podstawy przedsiębiorczości oraz biznes, zarządzanie i ekonomia
- Akcja Lewiatan
- Projekty „Erasmus”
- Program granowy Mania Działania
- Program Równać Szanse
- Praktyki zawodowe
- Wymiany zawodowe
- Współpraca firm ze szkołami/instytucjami
- Szkolenia m.in. CISCO
- Impakt
- Młodzieżowy Sejmik Województwa Świętokrzyskiego
- Polska Rada Organizacji Młodzieżowych
- Programy Europejskie np. Akademia Młodego Przedsiębiorcy w Ostrowcu Świętokrzyskim
- Młodzieżowa Rada Powiatu
- Szkolenia online
- Lokalne warsztaty

Podczas warsztatów uczestnicy określili działania, które według nich mogłyby realnie wpłynąć na poprawę sytuacji młodych ludzi na świętokrzyskim rynku pracy. Wymienili m.in.:

- Możliwość odbywania praktyk w czasie nauki;
- Promowanie dziedzin zachęcających do innowacji i kreatywności;
- Kampania uświadamiająca, że posiadanie konkretnych cech jak np. kreatywność jest bardzo istotna, a nie tylko lata doświadczenia zawodowego;
- Zniesienie podatku dla osób do 26 roku życia;
- Kształcenie młodych osób w kierunku wykonywania zawodów sezonowych (dodatkowych);
- Polepszenie infrastruktury w zakresie lepszego dojazdu do miejsca zatrudnienia;

- Propagowanie i tworzenie start'upów;
- fundusze Venture Capital / anioły biznesu;
- Działania w celu zwiększenia zaufania starszych do młodego pokolenia;
- Bardziej dostępne programy stażowe;
- Ograniczenie biurokracji w zakresie zatrudnienia oraz zakładania działalności gospodarczej;
- Praktyczne warsztaty na temat aplikowania do pracy, tworzenia CV i praw pracowniczych;
- Praktyczna współpraca szkół z zakładami pracy;
- Integracja młodzieży, networking;
- Tworzenie podmiotów młodzieżowych i wsparcie ich przez samorzady, rady;
- Tworzenie w szkołach kółek zainteresowań / tematycznych;

Podczas trwania warsztatów uczestnicy przeprowadzili analizę SWOT dotyczącą świętokrzyskiego rynku pracy:

Zagrożenia na rynku pracy	Szanse województwa świętokrzyskiego
<ul style="list-style-type: none"> ● potencjalna trudność w znalezieniu wykwalifikowanych pracowników potrzebnych do prowadzenia biznesu ● utrudniony dostęp do kapitału finansowego ● zagrożenie ze strony polityki władz lokalnych <ul style="list-style-type: none"> ○ szczególny nacisk na specyficzne branże ○ nieskuteczne działania Urzędu Pracy ○ pogarszająca się sytuacja demograficzna ● niska skuteczność młodych osób na rynku pracy <ul style="list-style-type: none"> ○ brak doświadczenia zawodowego ○ brak otwartości na innowacje po stronie pracodawców ○ brak zaufania ze strony starszych do młodego pokolenia ○ brak infrastruktury i edukacji dotyczących wprowadzenia młodych na rynek pracy ● potencjalnie niska liczba konsumentów 	<ul style="list-style-type: none"> ● aktywizowanie nowych działaczy społecznych ● promocja turystyki ● istnienie projektów, dotacji i grantów ● wysoka zdawalność egzaminów maturalnych ● rozwój uczelni wyższych ● rozwój organizacji pozarządowych wspierających młodzież ● rozwój technologii
Wady świętokrzyskiego rynku pracy	Zalety świętokrzyskiego rynku pracy
<ul style="list-style-type: none"> ● niski poziom promocji instytucji wspierających zakładanie firm przez młodzież 	<ul style="list-style-type: none"> ● bogactwo geologiczne ● potencjał agroturystyki/turystyki ● duże dofinansowania

- | | |
|---|---|
| <ul style="list-style-type: none">● mało/brak firm ogólnościowych● słabe warunki oraz środki pracy● niskie zarobki● słaba promocja instytucji wspomagających małe rozpoczynające działalność, początkujące firmy● starzejące się społeczeństwo oraz utrudnione warunki rozwoju zawodowego | <ul style="list-style-type: none">● inwestorzy z zewnątrz |
|---|---|

Podczas warsztatów młodzież zwróciła uwagę, że ich zdaniem rynek pracy w województwie świętokrzyskim nie jest dla nich atrakcyjny, a także nie daje możliwości rozwoju zawodowego po zakończeniu edukacji. Mała jest ponadto liczba dostępnych miejsc pracy. Widocznym był fakt, iż młodzież nie zna Instytucji Otoczenia Biznesu oraz nie zauważa ich współpracy z jednostkami naukowymi. Uczniowie nie są przygotowani do wykonywania zawodu w sposób praktyczny co również utrudnia funkcjonowanie na rynku pracy.

Warsztaty II – Edukacja i tożsamość regionalna

Podczas warsztatów przeprowadzonych ze świętokrzyską młodzieżą dotyczących tożsamości regionalnej oraz edukacji, uczestnicy określili aspekty, które budują tożsamość i przywiązanie do regionu. Wymieniono:

- budowanie tożsamości i przywiązania do regionu przez najbliższą rodzinę;
- harcerstwo i inne organizacje pozarządowe, które przenoszą wartości patriotyczne;
- aspekt natury (możliwość mieszkania na wsi, a nie np. w dużym blokowisku) – walor województwa, który można połączyć z przedsiębiorczością;
- produkty lokalne są powodem do dumy;
- podejmowanie działań na rzecz swojej społeczności (np. inicjatywa malowania przystanków, itp.);
- historia lokalna – społeczeństwo lokalne scalają wydarzenia historyczne z danego terenu, wspólne upamiętnianie wydarzeń historycznych oraz bogata historia regionu;
- kultura ludowa (pielęgnowana w tradycji rodzinnej);
- kibicowanie drużynie sportowej z regionu;
- edukacja o regionie;
- muzyka ludowa;
- kuchnia regionalna;
- kultura regionu;
- festiwale młodzieżowe /akcje promocyjne w szkołach;

- współpraca świętokrzyskich i nadnidziańskich parków krajobrazowych w zakresie dotarcia do społeczności m.in. poprzez organizację ciekawych spotkań promujących dane miejsca;
- promowanie regionalnych produktów w szkołach;
- dofinansowanie wycieczek po województwie;
- organizacja spotkań ze sławnymi osobami ze świętokrzyskiego np. organizacja warsztatów z lokalnym przedsiębiorcą, youtuberem, influencerem;
- działania w mediach społecznościowych;
- należy położyć nacisk na edukację obywatelską;
- należy włączyć młodzież w proces decyzyjny (a nie tylko opiniodawczy);
- należy uczyć odpowiedzialności za swoje czyny.

Jako elementy, które utrudniają budowanie tożsamości, uczestnicy warsztatów wymienili:

- brak zainteresowania regionem przez mieszkańców;
- brak przekazywania wartości historycznych i regionalnych młodszemu pokoleniu;
- brak kultuwowania tożsamości ludowej w miastach;
- powielanie stereotypów, zamknięte społeczeństwo;
- ciekawość świata, migracje zawodowe i edukacyjne;
- brak promocji walorów regionalnych;
- brak w szkołach edukacji o regionie;
- niewielka liczba organizacji proregionalnych;
- brak zasobów finansowych i rozwojowych do tworzenia wydarzeń promocyjnych;
- brak produktów regionalnych lub niewielki eksport;
- słaba promocja lokalnych marek (np. w sklepikach szkolnych powinna być sprzedawana woda Buskowsianka i inne produkty produkowane w regionie);
- brak zainteresowania historią Kielc i całego województwa – mało atrakcyjna forma/sposób prezentowania tych informacji;
- organizowanie przedsięwzięć w nieodpowiednim czasie np. 9.00 w sobotę.

Młodzi mieszkańcy województwa świętokrzyskiego znają i doceniają zasoby i marki swojego regionu. Za szczególnie godne podkreślenia uważają:

- produkty regionalne np. przysmak świętokrzyski, majonez kielecki;
- krzemień pasiasty;
- drużyny sportowe;
- cydr z Sandomierza;
- Europejskie Centrum Bajki w Pacanowie;
- Targi Kielce;
- woda mineralna Buskowsianka;
- produkty Spółdzielni Mleczarskiej Włoszczowa;
- Krówki;

- Muzeum im. Przypkowskich w Jędrzejowie;
- Góry Świętokrzyskie;
- Soki z Pińczowa;
- Zalew w Cedzynie – cieszące się popularnością miejsce rekreacji w pobliżu Kielc;
- kultura ludowa, stroje, tradycyjne obrzędy;
- wydarzenia historyczne;
- uzdrowiska w Busku Zdroju i Solcu Zdroju;
- RCNT Podzamcze;
- Świętokrzyska Kolejka Wąskotorowa „Ciuchcia Ponidzie”;
- Zamek Krzyżtopór;
- JuraPark w Bałtowie;
- Liczne rezerваты, kamieniołomy;
- Pasiak świętokrzyski;
- zamek w Chęcinach;
- Amfiteatr Kadzielnia;
- Muzeum Wsi Kieleckiej – Park Etnograficzny w Tokarni.

Podczas warsztatów uczestnicy przeprowadzili analizę SWOT w obszarze edukacji.

Atuty	Wady
<ul style="list-style-type: none">● mała liczebność klas – nauczyciele mogą poświęcić więcej czasu indywidualnie uczniom● dobra infrastruktura sportowa i otoczenie szkół oraz sprzęt (dobre wykorzystanie), w tym dofinansowania z UE● nowoczesne placówki umiejscowione w całym województwie (bliskość szkół)● bezpieczeństwo w szkołach● możliwość samorozwoju● wzrastające zainteresowanie młodzieżowymi radami gmin● aktywność w projektach np. Erasmus● osoby dorosłe, które mimo ograniczeń podejmują się pracy z młodzieżą i na rzecz młodzieży,	<ul style="list-style-type: none">● uczniowie nie są wysłuchiwani przez dyrektorów szkół● nie wszyscy nauczyciele są dobrze przygotowani do pracy● boiska są zamykane wieczorami/gminy boją się zniszczeń (wpływają zgłoszenia do młodzieżowego sejmiku z prośbą o interwencje)● mienie jest niszczone (stąd niektóre obostrzenia, ale są na to sposoby np. monitoring)● za dużo treści teoretycznych podczas lekcji● brak zajęć praktycznych● niskie zarobki nauczycieli● brak realnej współpracy szkół z przedsiębiorstwami i uczelniami● brak stołówek / złe jedzenie● złe ocenianie (stosowanie skali cyfrowej)● brak szkoleń certyfikowanych w szkołach● przestarzałe metody nauczania● duży stres wśród uczniów

	<ul style="list-style-type: none">● brak dobrej i darmowej komunikacji dla osób dojeżdżających do szkół● brak internatów● mało miejsc z dostępem do szybkiego Internetu● słaba infrastruktura● za dużo zbędnych godzin● brak współpracy między szkołami● nieadekwatna podstawa programowa● słaba nauka przedsiębiorczości● brak zaufanego psychologa w szkołach
Szanse <ul style="list-style-type: none">● możliwość pozyskania dofinansowania● powstawanie nowych kierunków studiów i profili w szkołach (kierunki powinny odpowiadać potrzebom rynku pracy)● stypendia dla zmotywowanych do nauki uczniów● szkolenia dla nauczycieli● większa komunikacja dorosłych z młodymi (uczniów – nauczycieli – dyrektorów), rzeczywiste słuchanie głosu młodych● cyfryzacja szkół np. używanie tabletów zamiast podręczników na lekcji● możliwość prowadzenia lekcji w plenerze● realna współpraca szkół z uczelniami● prowadzenie edukacji metodą projektową i metodą warsztatową● dofinansowanie wycieczek, wyposażenia szkół, warsztatów edukacyjnych● świadomość społeczeństwa na temat wad systemu	Zagrożenia <ul style="list-style-type: none">● nauczyciele nie chcą pracować w odległych gminach/są regiony mało atrakcyjne dla kadry nauczycielskiej● brak zrozumienia potrzeb młodzieży przez włodarzy (w części gmin)● brak świadomości realnych potrzeb młodzieży (w części gmin)● spadek zainteresowania aktywnością młodzieży (spowodowany m.in. pandemią COVID-19)● szkoły z różnych względów korzystają w niewystarczającym stopniu z nowoczesnego sprzętu● niewystarczająca liczba uczniów zainteresowanych studiowaniem na danym kierunku● deficyt wykwalifikowanych nauczycieli● deficyt innowacyjności (jest sprzęt, ale nie wykorzystywany)● dostęp do szybkiego Internetu w szkole, trzeba korzystać z telefonów, bo zasięg jest lepszy● młodzież nie posiada umiejętności technicznych i praktycznych oraz związanych z samodzielnością● nauczyciele zadają zbyt dużo pracy domowej● brak wspierania uczniów – bardzo dużo lekcji i zajęć

- brak prezentowania zasobów województwa w sposób praktyczny (np. pokazy, warsztaty)
- zamykanie placówek edukacyjnych w małych miejscowościach

Podczas warsztatów wybrzmiało, że osoby młode znają doskonale marki i lokalne produkty. Nie zauważają natomiast ich promocji na terenie województwa, pomimo, iż uważają, że powinny być one propagowane podczas lokalnych wydarzeń, a także dostępne do zakupu w szkolnych sklepikach itp. W zakresie edukacji zauważalne były różnice między oceną nauczania w małych i większych miejscowościach. Wskazywano m.in., że nauczyciele nie chcą pracować w odległych gminach do których muszą dojeżdżać. Zauważany został także problem niskich zarobków nauczycieli oraz brak praktycznej nauki w szkołach (np. poprzez stosowanie metody projektowej).

Warsztaty III – Aktywność społeczna

Podczas trzeciego warsztatowego spotkania uczestnicy określili aktywność społeczną jako:

- działalność w organizacjach pozarządowych;
- działalność pro bono;
- działalność na rzecz samorządu szkolnego;
- działalność charytatywna;
- wolontariat;
- protesty, marsze;
- młodzieżowe rady;
- zaangażowanie indywidualnie;
- kluby tematyczne i świetlice;
- współpraca międzynarodowa młodzieży;
- samorządy uczniowskie.

Aktywność społeczna a aktywność obywatelska

Uczestnicy warsztatów nie do końca znali zakres znaczeniowy pojęć, mieli trudności we wskazaniu różnic między pojęciami i podaniem przykładów. Młodzież tak radziła sobie z określeniem aktywności:

„Aktywność społeczna: bezpłatna działalność na rzecz osiągnięcia dobrostanu społeczeństw.

Aktywność społeczna NIE musi być bezpłatnymi działaniami (część uczestników zgadza się z takim rozumieniem).

Ważna jest motywacja, altruizm, autoteliczność działania.

Ale wtedy każda praca będzie mogła być rozumiana jako aktywność społeczna.

Działalność społeczna to „spektrum”, nie można 0-1 stwierdzić, czy coś jest bądź nie jest aktywnością społeczną”.

Uczestnicy spotkania przeprowadzili analizę SWOT w zakresie aktywności społecznej.

<p>Mocne strony</p> <ul style="list-style-type: none"> ● budowanie sieci kontaktów społecznych, sieci wsparcia, ● kreowanie wartości ● Inicjatywy społeczne to metoda, która umożliwia młodzieży szybkie nabycie wielu nowych kompetencji ● Działalność społeczna wzmacnia ich poczucie przynależności do danej społeczności poprzez budowanie więzi i relacji z otoczeniem 	<p>Słabe strony</p> <ul style="list-style-type: none"> ● szkoły blokują aktywność społeczną, utrudniają aktywność bo często koliduje ona z frekwencją na zajęciach szkolnych (klasa maturalna itd.) ● strach przed oceną ● brak potrzeby zaangażowania się w takie działania/benefitów ● rodzice nie zgadzają się na tego typu działalność swojego dziecka, ważniejsza jest nauka ● działania Urzędy Marszałkowskiego nie docierają do gmin i powiatów- słaba współpraca między samorządami ● brak odpowiedniej promocji wydarzeń, działań ● brak współpracy między działającymi w regionie organizacjami pozarządowymi ● brak adekwatnego wsparcia młodzieży i struktur samorządowych ● działalność społeczna traktowana po macoszemu – brak świadomości potrzeb młodzieży ● brak wsparcia osób pracujących z młodzieżą (liderów młodzieżowych, opiekunów młodzieżowych rad, samorządów uczniowskich, animatorów, działaczy oraz liderów działających na rzecz młodzieży)
<p>Możliwości</p> <ul style="list-style-type: none"> ● stworzenie nowych obszarów działań ● rozwijanie sieci kontaktów społecznych ● wspieranie organizacji pożytku publicznego ● adekwatna promocja ● oddolne zmiany w najbliższym otoczeniu ● stymulowanie działalności obywatelskiej, aktywności społecznej 	<p>Zagrożenia</p> <ul style="list-style-type: none"> ● kontekst społeczno- polityczny, atmosfera zagrożenia - zmiany w systemie edukacji, rozliczanie kadry placówki edukacyjnej z frekwencji uczniów ● brak motywacji społeczników ● praca z młodzieżą nie jest wartością, działania społecznikowskie nie są

- | | |
|---|---|
| <ul style="list-style-type: none">● rozszerzenie działalności hufców pracy OHP, nauka praktycznych umiejętności● budowanie inicjatywy oddolnej -> wzrost motywacji● możliwości pozyskania grantów na prowadzenie aktywności społecznej | <p>wartością, nie są społecznie prestiżowe, doceniane, wynagradzane</p> <ul style="list-style-type: none">● brak realizacji potrzeb młodzieży, oferty atrakcyjnych form realizacji● brak adekwatnych, skutecznych, form komunikacji● spadek motywacji, inicjatywy u osób młodych (związany z okresem COVID-19)● polaryzacja społeczna, konflikt na linii młodzi-starzy● atmosfera strachu i zagrożenia● upolitycznianie aktywności społecznej● brak wsparcia/funduszu/biurokratyzacja ze strony władz samorządowych● wykluczenie komunikacyjne (młodzi z mniejszych miejscowości nie może brać udziału w wydarzeniach, działaniach realizowanych w innej części regionu) |
|---|---|

Jako formy działalności społecznej, które mogłyby mieć wpływ na propagowanie jej wśród rówieśników, uczestnicy warsztatów chcieliby zaoferować młodzieży, a także samym sobie takie formy aktywności jak:

- gra terenowa skierowana do starszej młodzieży, oparta na potencjale regionu,
- festiwal muzyczny, pikniki, warsztaty, spotkania ze znanymi ludźmi,
- miejsce dedykowane dla młodzieży, przestrzeń do pracy nauki i spotkań towarzyskich,
- silent disco,
- spotkania ze znanymi osobami, celebrytami, influencerami,
- koncerty, festiwale młodzieżowe – edukacyjno-rozrywkowe,
- parki rozrywki,
- konkursy dot. wiedzy o regionie,
- budżet młodzieżowy,
- półmaratony,
- kina plenerowe,
- organizowane cyklicznie konkursy,
- zawody o zasięgu wojewódzkim,
- spotkania z politykami,
- targi książki,
- festiwal kultury ulicznej,
- festiwal kuchni regionalnej, zagranicznej,
- piknik ekologiczny,
- złoty samochodowe,

- pokazy lotnicze,
- Erasmus, przyjmowanie uczniów w ramach współpracy międzynarodowej,
- dni młodzieży – na wzór Młodzieżowego Festiwalu Obywatelskiego organizowanego przez Młodzieżową Radę Miasta Starachowice oraz Urząd Miejski, gdzie zaproszeni zostali popularni youtuberzy,
- wydarzenia e-sportowe, turniej e-sportowy,

W celu uzyskania poprawy w sferze aktywności młodzieży, uczestnicy warsztatów wskazali działania ze strony samorządu, które według nich przyczyniłyby się do polepszenia tego obszaru. Wskazali na konieczność zadbania o:

- środki finansowe na realizację pomysłów młodzieży,
- otwarcie samorządu na młodych ludzi,
- stworzenie funduszy – nowe narzędzie, pozwalające wnioskować o środki finansowe na działania aktywizujące młodzież,
- promocja narzędzi typu budżet obywatelski,
- granty młodzieżowe,
- stworzenie komórki odpowiedzialnej za sprawy młodzieży, usytuowanej w jednym wydziale/departamencie,
- skuteczna promocja, dopasowanie formy i kanału komunikacji do potrzeb i kompetencji odbiorców.

W trakcie trwania warsztatów wybrzmiało, że według młodzieży samorząd przeznacza za mało środków finansowych na aktywność/działania społeczne i to demotywuje ich do angażowania się w inicjatywy. Młodzież uczestnicząca w warsztatach oczekiwała, aby wszelka aktywność społeczna była stymulowana odgórnie, instytucjonalnie i na poziomie szerszym niż najbliższe otoczenie (ze wskazaniem samorządów lokalnych). Niewiele było pomysłów na faktycznie oddolną, niesformalizowaną inicjatywę. Do młodzieży nie zawsze docierają informacje o wprowadzonych narzędziach aktywizujących, nie są one bowiem przekazywane w atrakcyjnej dla młodzieży formie. Młodzież oczekiwałaby stworzenia łatwiejszej, mniej sformalizowanej drogi realizacji swoich pomysłów.

Warsztaty IV – Ekologia

Uczestnicy warsztatu zadeklarowali, że spędzają czas na łonie natury i jest to dla nich ważne. Jednakże istnieją przestrzenne przeszkody związane z dostępnością do infrastruktury uatrakcyjnijającej spędzanie tam czasu np. brak wystarczającej liczby ścieżek rowerowych.

Młodzież uczestnicząca w warsztatach o tematyce ekologicznej wskazała na działania/inwestycje prowadzone na rzecz ekologii i środowiska naturalnego w województwie świętokrzyskim:

- zalesianie – prowadzone przez Lasy Państwowe, na terenie poszczególnych nadleśnictw województwa świętokrzyskiego;
- budowa elektrowni wiatrowej – gmina Pawłów, Sędziszów;
- obszary Natura 2000, Świętokrzyski Park Narodowy;
- Nidarium w Umianowicach;

Uczestnicy warsztatów wskazywali na podejmowane oddolne, lokalne działania na rzecz sprzątnięcia terenów zielonych. Wśród realizowanych inicjatyw wymienione zostały:

- akcje „sprzątnięcia świata” organizowane przez szkoły;
- rajdy nocne na Świętej Katarzynie, cyklicznie, 1-2 razy w roku, organizowane przez organizacje pozarządowe;
- pozyskanie dofinansowania na uruchomienie Ciuchci Ponidzie;
- impreza SwimRun (już nie jest organizowana);
- ekologiczny budżet obywatelski dla szkół podstawowych w Starachowicach;
- planowane jest powstanie centrum kształcenia ekologicznego.

Uczestnicy warsztatów wskazali, że w województwie świętokrzyskim nie ma organizacji pozarządowych, które zajmowałyby się stricte edukacją ekologiczną młodzieży.

Analiza SWOT przeprowadzona przez uczestników szkolenia dotycząca kwestii ekologicznych województwa świętokrzyskiego:

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none">● Starachowice – „zielony budżet”● gmina Miedziana Góra – panele słoneczne, działania proekologiczne● działania proekologiczne finansowane przez władze samorządowe – zalesianie, oczyszczanie● podmiot prywatny - rowery miejskie w Kielcach● warsztaty ekologiczne, budowanie świadomości społecznej nt. ekologii,● pikniki proekologiczne● organizacje młodzieżowe proekologiczne- uczestnicy nie potrafią wymienić nazw organizacji postępują się ogólnikami typu „jest ich dużo”, brak świadomości na temat działających w regionie organizacji ekologicznych. Być może ich	<ul style="list-style-type: none">● bardzo mała liczba organizacji pozarządowych włączających młodzież w działania proekologiczne● mało miejsc rekreacji na świeżym powietrzu, infrastruktura, ławki, ścieżki rowerowe, miejsce na ognisko, orlik, siłownia plenerowa● wykluczenie komunikacyjne, słaba komunikacja między mniejszymi miejscowościami a Kielcami● brak promowania proekologicznych postaw● niski poziom zaangażowania szkół w działania proekologiczne● brak poczucia odpowiedzialności za środowisko naturalne

<p>działalność jest słabo promowana lub działają na bardzo niewielką skalę</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● brak odpowiedniej reakcji służb porządkowych na akty degradowania środowiska
<p>Szanse</p> <ul style="list-style-type: none"> ● wzrost zainteresowania młodych ochroną środowiska ● środowisko naturalne jako walor i potencjał regionu ● popularyzacja rajdów pieszych – poznawanie obszarów zielonych połączone z ich sprzątaniami ● powstawanie zielonych budżetów obywatelskich ● działania proekologiczne sejmiku młodzieżowego ● miejsce edukacji w lasach – szkółki leśne, zainteresowanie dzieci tematyką przyrodniczą włączające rozrywkę ● rozwój infrastruktury turystycznej, niewykorzystane walory przyrodnicze, wąwozy, wodospady, lepsze oznaczenie atrakcji turystycznych, planowana strefa wypoczynku nad rzeką Kamienną 	<p>Zagrożenia</p> <ul style="list-style-type: none"> ● wzrost ruchu turystycznego jest zagrożeniem dla środowiska naturalnego ● ograniczenie możliwości rozwoju niektórych gałęzi przemysłu ● niechęć starszych pokoleń do wdrażania postaw proekologicznych ● pozornosc działań proekologicznych – kwestie wizerunkowe, chęć kapitalizowania działań ekologicznych ● brak budżetów proekologicznych ● zbyt małe zaangażowanie młodzieży w działania proekologiczne ● strajki ekologów burzą porządek społeczny i przyczyniają się do budowania negatywnego wizerunku ekologii ● niemożliwe do spełnienia wymogi formalne przy aplikowaniu o środki na działania/edukację ekologiczną

W ramach warsztatów wypracowane zostały propozycje działania/rozrywki w zakresie ekologii. Wskazano na takie pomysły jak:

- Przywrócenie ogródków/szklarni przyszkolnych. W formie konkursu na wyhodowane plony przy okazji organizowania lokalnych eco-dni, targów gdzie uprawiane przez uczniów owoce/warzywa, wytworzone produkty można by było sprzedać, wymienić między szkołami;
- „DEY – do eco yourself” - projekt eco-kształcący skierowany do szkół, konkurs projektów aktywizujących do działań ekologicznych, gdzie 3 najlepsze projekty wygrywają i zostaną sfinansowane. W skład komisji oceniającej wchodziłoby przedstawiciele władz samorządowych, młodzieży i ekspertów z dziedziny ekologii. Prezentacji i rozstrzygnięciu konkursu towarzyszyłoby wydarzenie, z udziałem znanych osób, poczęstunkiem z wykorzystaniem lokalnych produktów. Wszyscy uczestnicy projektów jako upominek otrzymywaliby sadzonkę drzewa;
- Sadzonki, drzewka absolwentów - każda klasa na zakończenie szkoły sadi swoje drzewo. Aspekt ekologiczny i integracyjny;

- Piknik ekologiczny na łonie natury z food-trackami i produktami lokalnymi, połączony z warsztatami i koncertami lokalnych młodzieżowych zespołów, artystów – miejsce do promowania talentów;
- Rajdy rowerowe na poziomie powiatu zakończone grillem/ogniskiem – eksploracja regionu, integracja młodzieży;
- Gry terenowe związane z poszukiwaniem atrakcji przyrodniczych w regionach;
- Dni Świadomości, spływ kajakowy z piknikiem połączony z warsztatami ekologicznymi, atrakcje - gry, zabawy, tworzenia makiet, koncert lokalnych artystów;
- Konkursy ekologiczne z nagrodami.

Podczas warsztatów zauważono, że województwo świętokrzyskie jest regionem o największym udziale obszarów chronionych w Polsce. W celu poszerzenia działań ekologicznych należy wzmacniać świadomość ekologiczną, a także zwracać uwagę na kwestię energii, w tym ekologicznych źródeł energii wytwarzanych lokalnie.

Wnioski i rekomendacje

Wniosek 1:

Województwo świętokrzyskie doświadcza procesów depopulacyjnych, w dużej mierze w wyniku migracji młodych ludzi, czyli osób w wieku produkcyjnym, m.in. ze względu na podejmowanie przez nich pracy lub kontynuację nauki w ośrodkach naukowych w ościennych województwach.

Rekomendacja 1.1:

Adresaci: Rektorzy uczelni wyższych oraz przedsiębiorcy z terenu województwa;

Rekomenduje się opracowanie oferty kierunków edukacji pod kątem zapotrzebowania na rynku pracy, co wymaga zaangażowania ekspertów-praktyków z największych i najlepiej prosperujących zakładów na terenie województwa. Ponadto, zarówno szkoły zawodowe i techniczne, jak i uczelnie wyższe powinny przygotować ofertę w porozumieniu z Wojewódzkim Urzędem Pracy w Kielcach.

Rekomendacja 1.2

Adresaci: jednostki samorządu terytorialnego;

W celu zmniejszenia migracji ekonomicznych i umożliwienia młodym ludziom osiedlenia się na terenie województwa, rekomenduje się sprzedaż na preferencyjnych warunkach gminnych gruntów w prywatne ręce, pod warunkiem wykorzystania ich w celu budowy domu mieszkalnego.

Wniosek 2:

Na terenie województwa świętokrzyskiego występuje ujemny przyrost naturalny (wskaźnik urodzeń dzieci jest niższy niż umieralności osób w wieku poprodukcyjnym).

Rekomendacja 2:

Adresaci: Jednostki samorządu terytorialnego;

Rekomenduje się wzmocnienie polityki prorodzinnej dla mieszkańców województwa. Dobrą praktyką wydają się dopłaty do przedszkoli prywatnych lub zapewnienie w publicznych placówkach takiej ilości miejsc, by młodzi ludzie nie obawiali się zakładać rodzin. Dodatkowym atutem mogłaby być karta mieszkańca województwa świętokrzyskiego pozwalająca na zniżki dla młodzieży oraz rodzin.

Wniosek 3:

Na terenie województwa podejmowane są wciąż nieliczne inicjatywy wspierające młodzież, co także wpływać może na postawy społeczne i przedsiębiorcze młodych osób, a także, pośrednio, na postępującą depopulację regionu.

Rekomendacja 3:

Adresaci: Jednostki samorządu terytorialnego;

Kluczowym jest zatem kreowanie takiej polityki regionalnej, której celem jest jak najszersze włączenie młodych osób w procesy tak decyzyjne, jak i konsultacyjne, ale także tworzenie dedykowanych programów i inicjatyw kierowanych wyłącznie do młodego pokolenia. Koniecznym jest wobec powyższego cykliczne dokonywanie diagnozy tychże potrzeb, jednak nie tylko w oparciu o dane zastane (np. pochodzące ze statystyki publicznej), ale przede wszystkim na podstawie rozmów z przedstawicielami młodzieży i samą młodzieżą.

Wniosek 4:

W województwie świętokrzyskim wciąż za mało jest inicjatyw umożliwiających młodym ludziom otrzymanie wsparcia: rzeczowego, merytorycznego, ale także finansowego na realizację dowolnego celu o charakterze edukacyjno-zawodowym.

Rekomendacja 4:

Adresaci: Młodzieżowy Sejmik Województwa Świętokrzyskiego;

Rekomenduje się propagowanie inicjatyw zmierzających do wzmocnienia kreatywności i sprawczości młodzieży, a także poczucia odpowiedzialności za województwo.

Wniosek 5:

Inicjatywy młodzieżowe podejmowane w województwie otrzymują wsparcie krótkotrwałe; np. na organizację wydarzenia, takie jak wspomniany powyżej KielMUN, pomimo wpisania się w postulat wspierania postaw obywatelskich młodych osób, przedsięwzięcie nie było już kontynuowane w późniejszych latach.

Rekomendacja 5:

Adresaci: Młodzieżowy Sejmik Województwa Świętokrzyskiego, Jednostki Samorządu Terytorialnego;

Powyższe wsparcie powinno być systematyczne, nie zaś incydentalne. Inicjatywy te powinny zmierzać także do wzmacniania współpracy między różnymi instytucjami funkcjonującymi w regionalnej przestrzeni społeczno-gospodarczej: zarówno instytucjami otoczenia biznesu, rynku pracy, jak i szkołami, uczelniami wyższymi, czy innymi instytucjami edukacyjnymi. Należy także zagwarantować równy dostęp do inicjatyw młodzieżowych osobom ze wszystkich powiatów i gmin województwa świętokrzyskiego.

Wniosek 6:

Na poziomie gmin i powiatów w niewystarczającym zakresie wykorzystywany jest potencjał młodzieżowych rad samorządowych. Nawet jeśli działają, to ich aktywność jest często krótkotrwała, brakuje informacji na temat ich funkcjonowania.

Rekomendacja 6:

Adresaci: Młodzieżowy Sejmik Województwa Świętokrzyskiego, Jednostki Samorządu Terytorialnego;

Rekomenduje się przygotowanie katalogu dobrych praktyk związanych z działalnością młodzieżowych rad samorządowych na poziomie gmin i powiatów z całej Polski. Dodatkowo pożądane jest zaangażowanie przedstawicieli Młodzieżowego Sejmiку Województwa Świętokrzyskiego jako ambasadorów powoływania tego rodzaju gremiów na poziomie gmin i powiatów.

Wniosek 7:

Na terenie województwa świętokrzyskiego funkcjonują organizacje pozarządowe działające na rzecz młodzieży oraz skupiające tę grupę wiekową. Nadal istnieje potrzeba takich działań oraz szerszego propagowania podejmowanych przedsięwzięć.

Rekomendacja 7:

Adresaci: Organizacje Pozarządowe;

Należy podejmować działania mające na celu wzmacnianie potencjału organizacji młodzieżowych oraz organizacji pracujących z młodzieżą. Rekomenduje się ponadto zwiększenie dostępu do informacji adresowanej dla młodzieży, tak aby większa liczba młodych mieszkańców województwa mogła korzystać z oferty działań lokalnych, krajowych i międzynarodowych prowadzonych przez organizacje. Organizacjom młodzieżowym i działającym na rzecz młodzieży należy zapewnić wsparcie finansowe.

Wniosek 8:

Na terenie województwa świętokrzyskiego mała grupa młodych osób angażuje się w życie polityczne swojego regionu.

Rekomendacja 8:

Adresaci: Młodzieżowy Sejmik Województwa Świętokrzyskiego, Jednostki Samorządu Terytorialnego;

Należy podejmować działania promujące/zachęcające osoby młode do kandydowania w wyborach, ze szczególnym uwzględnieniem wyborów samorządowych.

Wniosek 9:

Jednym z problemów młodzieży w województwie świętokrzyskim jest występujące bezrobocie oraz problem z efektywnym poszukiwaniem pracy.

Rekomendacja 9:

Adresaci: Urzędy pracy z terenu województwa;

Rekomenduje się formułowanie informacji kierowanej do osób młodych w taki sposób, żeby przekazywane treści były dla odbiorcy ciekawe, łatwe w zrozumieniu i wiarygodne. Ponadto, zaleca się by były one przekazywane z wykorzystaniem kanałów komunikacji, z których korzysta młodzież (Facebook, Instagram, Tik Tok). Rekomenduje się również przeprowadzenie kampanii społecznej informującej o programach dla osób NEET, o ofercie UP, OHP i innych IRP, programie Gwarancje dla młodzieży oraz podjęcie działań na rzecz poprawy wizerunku urzędów pracy.

Wniosek 10:

Na terenie województwa świętokrzyskiego duża liczba osób posiada wykształcenie ogólne, które nie kierunkuje i zawęża możliwość znalezienia odpowiedniego zatrudnienia.

Rekomendacja 10:

Adresaci: Dyrektorzy szkół podstawowych i ponadpodstawowych z terenu województwa;

Rekomenduje się wdrożenie dobrze funkcjonującego doradztwa zawodowego już od wczesnych etapów edukacji oraz wprowadzenia doradztwa zawodowego do siatki godzin w szkołach wszystkich typów i poziomów. Zalecane jest promowanie mentoringu i szkoleń dla opiekunów staży.

Wniosek 11:

Zauważalny jest trend wycofywania się młodzieży z organizacji politycznych, samorządowych oraz trzeciego sektora w województwie świętokrzyskim.

Rekomendacja 11:

Adresaci: Młodzieżowy Sejmik Województwa Świętokrzyskiego

Zaleca się, aby samorząd województwa zwiększył nakłady finansowe w zakresie realizacji polityki młodzieżowej, by przynosiła wymierne efekty i mogła się rozwijać.

Wniosek 12:

Aktywność społeczna jest dla młodych ludzi szansą nabycia umiejętności bardzo ważnych do odniesienia m.in. życiowego, ale też zawodowego sukcesu.

Rekomendacja 12:

Adresaci: Organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego

Zaleca się, aby zwiększać poziom edukacji w zakresie wiedzy na temat społeczeństwa obywatelskiego. Organizacje trzeciego sektora powinny w szerszym stopniu docierać ze swoją aktywnością do mniejszych miejscowości.

Wniosek 13:

Młodzież posiada niewielką wiedzę na temat przedsiębiorczości, nie zna podstaw podatkowych. Szansą na powodzenie w biznesie byłoby podniesienie kompetencji z zakresu przedsiębiorczości.

Rekomendacja 13:

Adresaci: Szkoły podstawowe i ponadpodstawowe

Zaleca się wprowadzenie do programu szkolnego większej liczby tematów z zakresu przedsiębiorczości, praktycznych wiadomości związanych z załatwianiem spraw urzędowych, zakładania działalności gospodarczej, pisania CV oraz znajomości praw pracowniczych.

Wniosek 14:

Ekologia jest częścią budowania odpowiedzialności za małą ojczyznę. Świadomość ekologiczna powinna być budowana w sposób łatwo przystępny dla młodych ludzi.

Rekomendacja 14:

Adresaci: Uczniowie szkół podstawowych i ponadpodstawowych

Rekomenduje się organizowanie wydarzeń, które w aktywnej formule będą realizowały działania proekologiczne.

Wniosek 15:

Aktywność społeczna i obywatelska jest ważną częścią społeczeństwa obywatelskiego i budowania empatii. Młodzież nie potrafi znaleźć sensu oraz dostrzec różnicy pomiędzy aktywnością społeczną a obywatelską.

Rekomendacja 15:

Adresaci: Młodzieżowy Sejmik Województwa Świętokrzyskiego

Rekomenduje się utworzenie funduszu, który zapewni zabezpieczenie finansowe działaniom wspierającym aktywność społeczną oraz obywatelską poprzez organizowanie np. pikników zwiększających świadomość obywatelską z udziałem III sektora.

Ponadto, w związku z powyższymi rekomendacjami należy kontynuować przedsięwzięcia wynikające z dokumentów strategicznych mające na celu:

- zwiększenie możliwości zatrudnienia osób młodych do 29 r.ż., w tym w szczególności osób bez pracy, które nie uczestniczą w kształceniu i szkoleniu (tzw. młodzież NEET), zdobywanie i doskonalenie przez osoby młode do 29 r. ż. umiejętności społecznych ważnych na rynku pracy,
- prowadzenie doradztwa zawodowego w formie indywidualnej i grupowej dla młodzieży oraz pomoc w planowaniu kariery również dla osób chcących zmienić zawód lub podnieść swoje kompetencje,
- integrację cudzoziemców ze świętokrzyskim rynkiem pracy poprzez kompleksowe wsparcie doradczo – bytowe, ze szczególnym uwzględnieniem kobiet, młodzieży i dzieci,
- dofinansowanie realizacji zadań publicznych Województwa Świętokrzyskiego o charakterze edukacyjnym i wychowawczym, a także wzmacniających postawy społeczne i obywatelskie młodzieży z województwa,
- dofinansowanie realizacji zadań publicznych w zakresie nauki edukacji, oświaty i wychowania,
- wzmacnianie potencjału organizacji pozarządowych młodzieżowych oraz działających na rzecz młodzieży,
- podnoszenie kompetencji liderów młodzieżowych,
- podnoszenie kompetencji osób dorosłych bezpośrednio pracujących z młodzieżą oraz pracujących na rzecz młodzieży,
- poprawę atrakcyjności i jakości kształcenia w szkołach każdego typu na terenie województwa świętokrzyskiego,
- promowanie wśród młodych ludzi zasad zdrowego stylu życia, bezpiecznego korzystania z Internetu, aktywnych form spędzenia czasu wolnego wśród młodzieży,
- doinwestowanie obszarów związanych ze wsparciem psychologicznym,
- budowanie kompetencji obywatelskich u młodzieży,
- wspieranie rozwoju i edukacji młodzieży o specjalnych potrzebach edukacyjnych,
- wspieranie działalności Młodzieżowego Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego,
- organizację zajęć rozwojowych i edukacyjnych dla młodzieży.

Bibliografia

N. Janusek-Krysińska, R. Riedel, Lokalne społeczeństwo obywatelskie w regionie o nasilonych migracjach zagranicznych - analiza wybranych aspektów na przykładzie województwa opolskiego, Pogranicze. Polish Borderland Studies, Tom 3, Nr 2, 2014.

B. Kanclerz, A. Konarczak, Młodzieżowe rady miast i gmin – model działania i znaczenie dla rozwoju aktywności obywatelskiej młodego pokolenia, Studia Edukacyjne, Nr 51/2018 .

E.Krause, Zjawisko NEET, czyli o młodzieży trzy razy nic, w: Problemy Profesjologii 2/2016.

P. Sztabiński, F. Sztabiński, Przywiązanie do miejsca zamieszkania jako wymiar polskiego tradycjonalizmu, [w:] H. Domański, A. Rychard, red., Elementy nowego ładu, Wydawnictwo IFiS PAN. Warszawa 1997.

M. Tragarz, Samorząd uczniowski. przewodnik dla dyrektorów, Fundacja Centrum Edukacji Obywatelskiej< Warszawa 2019

M. Wyrwicka, Polityka kadrowa przedsiębiorstwa, Poznań 2000 (materiały dydaktyczne); <https://wszib.edu.pl/multis/czynniki-kszaltujace-motywacje-pracownikow-nalezacych-do-pokolenia-x-y-oraz-z> (dostęp 04.06.2023r.)

M. Żerkowska-Balas, M. Zaremba, Partycypacja nowych wyborców, Dostęp online: https://www.batory.org.pl/upload/files/Programy%20operacyjne/Masz%20Glos/partycypacja_nowych_wyborcow.pdf (dostęp 26.06.2023r.).

Rada Dzieci i Młodzieży Rzeczypospolitej Polskiej przy Ministrze Edukacji Narodowej, O samorządach uczniowskich, Warszawa 2019.

Raport z badań empirycznych w zakresie kompetencji i zawodów przyszłości, Platforma Przemysłu Przyszłości, 2022.

„Shake Up Start Ups”- podręcznik metodologiczny.

Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030, Warszawa 2019.

<http://centrumwolontariatu.eu/> (dostęp 04.06.2023r.).

https://www.facebook.com/smd.swietokrzyskie/?locale=pl_PL (dostęp 26.06.2023r.).

https://www.facebook.com/swietokrzyskiefmpis/?locale=pl_PL (dostęp 26.06.2023r.).

<https://www.facebook.com/mlodalewica.swietokrzyskie> (dostęp 26.06.2023r.).

https://www.facebook.com/swietokrzyskiefmpis/?locale=pl_PL (dostęp 26.06.2023r.).

<https://www.facebook.com/FMLswietokrzyskie/> (dostęp 26.06.2023r.).

<https://www.wrota-swietokrzyskie.pl/gospodarka-regionu-swietokrzyskiego> (dostęp 04.06.2023r.).

<https://www.kielce.eu/pl/aktualnosci/sniadanie-biznesowe-z-branza-outsourcingowa.html> (dostęp 04.06.2023r.).

https://mfiles.pl/pl/index.php/Polityka_personalna (dostęp 04.06.2023r.).

<https://praca.money.pl/kariera/pierwsza-praca/pierwsza-praca-dla-studenta-10-zawodow-w-ktorych-nie-musisz-miec-doswiadczenia-w-pracy-6275418004002433a.html> (dostęp 04.06.2023r.).

<https://kobietawe-biznesie.pl/najpopularniejsze-zawody-jaka-branze-wybieramy-naichetniej/>

(dostęp 04.06.2023r.).

[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Young_people_neither_in_employment_nor_in_education_and_training_\(NEET\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Young_people_neither_in_employment_nor_in_education_and_training_(NEET)) (dostęp 04.06.2023r.)

<https://www.eurofound.europa.eu/pl/topic/neets> (dostęp 04.06.2023r.).

<https://www.fundacjafarma.pl/projekty/mania-dzialania/>

<https://radiokielce.pl/478781/post-95081/>

<https://www.swietokrzyskie.pro/category/urząd-marszałkowski/programy-i-projekty-unijne/archiwum-programy-i-projekty-unijne/swietokrzyskie-dla-mlodych/program-grantowy-dla-mlodziezy-mania-dzialania/> (dostęp 28.05.2023).

<https://rcnt.pl/index.php/archiwum/pasionaci-3/>

<https://www.swietokrzyskie.pro/category/urząd-marszałkowski/programy-i-projekty-unijne/archiwum-programy-i-projekty-unijne/swietokrzyskie-dla-mlodych/pasionaci/>

(dostęp 26.05.2023r.).

<https://kswp.org.pl/projekt/mlodzi-aktywni-z-powerem/>

https://www.technopark.kielce.pl/pl/projekty/pokaz/36,green_thinking_entrepreneur_youth_zielone_myslenie_przedsiębiorczej_mlodziezy (dostęp 26.05.2023 r.).

<https://www.scdn.pl/8-frontpage/1169-projekt-ekologia-ponad-wszystko> (dostęp 26.05.2023r.).

https://www.unic.un.org.pl/dla_mlodziezy/model.php

<https://radiokielce.pl/themes/upload/org/2019/09/kielmun-booklet-101727.pdf> (dostęp 26.05.2023r.).

Spis wykresów i tabel

<i>Wykres 1. Studenci poszczególnych dziedzin studiów- dane dla województwa świętokrzyskiego, dla lat 2019-2021.</i>	15
<i>Wykres 2. Udział absolwentów kierunków inżynieryjno-technicznych w ogólnej liczbie szkół wyższych w 2021 r.</i>	15
<i>Tabela 1. Udział organizacji non- profit w ogólnej liczbie w kraju w latach 2016-2022.</i>	17
<i>Tabela 2. Stowarzyszenia lub organizacje pozarządowe działające z młodzieżą lub na jej rzecz (stan na I półrocze 2023 rok)</i>	18
<i>Tabela 3. Frekwencja wyborcza podczas II tury wyborów prezydenckich w Polsce w 2020 roku.</i>	19
<i>Tabela 4. Wyniki frekwencji wyborów do Sejmu i Senatu w 2019 roku.</i>	19
<i>Tabela 5. Wiek kandydatów w wyborach samorządowych w Polsce w 2018 r.</i>	20
<i>Tabela 6. Przeciętne wynagrodzenie na 31 grudnia 2022 roku w wybranych branżach w województwie świętokrzyskim i sąsiadujących regionach (zł brutto).</i>	28
<i>Tabela 7. Osoby w wieku 15-29 lat, niepracujące, niekształcące się i nieszkolące (wskaźnik NEET, w %)- podział na województwa i lata.</i>	30
<i>Tabela 8. Kompetencje przyszłości zidentyfikowane na podstawie monitoringu źródeł krajowych</i>	32
<i>Tabela 9. Zawody deficytowe w województwie świętokrzyskim według branż w 2023 roku</i>	34
<i>Tabela 10. Powiaty, w których w 2023 roku wystąpi wzrost zapotrzebowania na konkretne zawody</i>	34
<i>Tabela 11. Rezultaty egzaminów zawodowych w województwie świętokrzyskim w 2022 roku w sesji styczeń-luty oraz czerwiec*</i>	35
<i>Tabela 12. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w województwie świętokrzyskim w latach 2018-2021.</i>	36
<i>Tabela 13. IOB w województwie świętokrzyskim wspierające przedsiębiorczość młodzieży</i>	38